

AZƏRBAYCAN

VƏKİLİ

Azərbaycan Respublikasının
Vəkillər Kollegiyası

BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali
Komissarlığı

“DNT analizi şəxsi toxunulmazlıq hüququnun pozuntusu kimi”
hüquqşünas Xalq Dadaşzadə

“Koronavirus pandemiyası və vəkil etikası” **vəkil Anar Qasımlı**

“Mirasda məcburi payın tamamlanması” **vəkil Həmid Əhmədov**

“Nişan münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi” **vəkil İntiqam Hacıyev**

“Beynəlxalq praktikada mediasiya prosesinin mərhələləri və
keyfiyyətin artırılması üçün təkliflər” **vəkil Vüsalə Muradova**

“Qanunlara edilən dəyişikliklər nə dərəcədə effektivdir”
əməkdar hüquqşünas Müzəffər Ağazadə

“GDPR-ın Azərbaycan Respublikasında fərdi məlumatların
operatorlarına rəsiri” **hüquqşünas Asim Həşimov**

“Ölkə tarixində ilk dəfə vəkillərin sayı iki mini keçdi” **yerli mətbuat
səhifələrindən**

“Vəkillər Kollegiyası ilə LAWASIA arasında onlayn görüş keçirilmişdir”
beynəlxalq mətbuat səhifələrindən

“Paris Vəkillər Kollegiyasının nümayəndələri ilə görüş keçirilib” **beynəlxalq
mətbuat səhifələrindən**

Azərbaycan Respublikasının
Vəkillər Kollegiyası

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığı

“Azərbaycan vəkili” jurnalının buraxılmasında məqsəd vəkil peşəsinin hüquqşünaslar arasında təbliği ilə onun nüfuzunun artırılması, həmçinin gələcəkdə vəkillik sahəsində mövcud olan aktual problemlərin tədqiqi ilə Vəkillik hüququ elminin inkişafına töhfə verilməkdən ibarətdir.

Nəşr, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının təşkilatçılığı və BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının maliyyə dəstəyi ilə işiq üzü görmüşdür. Jurnal, Vəkillər Kollegiyasının üzvləri, həmçinin digər hüquqşünaslar arasında pulsuz paylanılmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Redaksiya heyəti:

Baş redaktor: *Anar Bağırov* – Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri, Məhkəmə-Hüquq Şurasının üzvü, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Məsləhətçi: *Fariz Məmmədov* - Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Buraxılışa məsul şəxs: *Fərhad Nəcəfov* – Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədrinin müşaviri, hüquq üzrə magistr

“Azərbaycan vəkili” jurnalı Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Mətbu nəşrlərin reyestrində 3708 nömrəsi ilə qeydiyyatda alınmışdır.

Redaksiyanın əlaqə məlumatları:

Bakı şəhəri, C.Hacıbəyli küçəsi 100,

Tel/Faks: +994 12 594 08 70

e-mail: office@barassociation.az

veb-səhifə: <http://www.barassociation.az/>

MÜNDƏRİCAT

Müsaibələr və mövqələr

- 2 “Koronavirus pandemiyası və vəkil etikas”
vəkil Anar Qasımlı
- 4 “Mirasda məcburi payın tamamlanması”
vəkil Həmid Əhmədov
- 8 “Nişan münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi”
vəkil İntiqam Hacıyev
- 11 “Beynəlxalq praktikada mediasiya prosesinin mərhələləri və keyfiyyətin artırılması üçün təkliflər”
vəkil Vüsalə Muradova
- 13 “Qanunlara edilən dəyişikliklər nə dərəcədə effektivdir?”
əməkdar hüquqşünas Müzəffər Ağazadə
- 18 “GDPR-ın Azərbaycan Respublikasında fərdi Məlumatların operatorlarına təsiri”
hüquqşünas Asim Həşimov
- 21 “Paylı mülkiyyətdə olan əşyadan payın ayrılması - şərh olunan, lakin həll olunmayan problem”
vəkil Sənan Şirinov
- 28 “Koronavirus müqavilələr baxımından fors-major vəziyyət hesab edilə bilərmi?”
hüquqşünas Mehman Məhərrəmov
- 31 “DNT analizi şəxsi toxunulmazlıq hüququnun pozuntusu kimi”
hüquqşünas Xəlq Dadaşzadə
- 46 “Xarici ölkələrdə ali təhsil sahəsində alınmış ixtisasların (diplomların) ölkəmizdə tanınması, tanınma sahəsində hüquqi çatışmazlıqlar və onların aradan qaldırılmasına dair təkliflər”
vəkil - Anar Əsədov

Məhkəmə aktları

- 47 “Mülki Məcəllənin 407.2-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” KM-nin 12/08/2020-ci il tarixli Qərarı
- 52 İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin “K.O. və V.M. Norveçə qarşı” işi üzrə 19/11/2019-cu il tarixli Qərarı

Vətən Müharibəsi dövründə vəkillər kollegiyasının beynəlxalq fəaliyyətinə dair

- 64 Vəkillər Kollegiyasının büdcəsindən Silahlı Qüvvələrə Yardım Fonduna Azərbaycan

Vəkilliyinin adından 150000 manat köçürülmüşdür

- 64 Dünya vəkillərinə müraciət olundu
- 65 Azərbaycan həqiqətləri 40 ölkənin Vəkillər Kollegiyalarına çatdırıldı
- 66 Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası və Türkiyə Barolar Birliyinin Məlumatı
- 66 Vəkillər Kollegiyası terror qurbanlarının Yanındadır

Yerli və beynəlxalq mətbuat səhifələrindən

- 67 Vəkillər Kollegiyası ilə LAWASIA arasında onlayn görüş keçirilmişdir
- 68 Ölkə tarixində ilk dəfə vəkillərin sayı iki mini keçdi
- 68 III Vəkil Futbol Liqasının qalibi bəlli oldu
- 69 Vəkillər Kollegiyası “Daşkənd Hüquq Baharı” Beynəlxalq Forumunda təmsil olunub
- 70 “Çoxmənzilli binaların idarə olunmasına vəkili baxışı (yerli və beynəlxalq təcrübə)” mövzusunda dövlət və digər orqanların nümayəndələrinin iştirakı ilə onlayn dəyirmi masa keçirilib
- 71 Paris Vəkillər Kollegiyasının nümayəndələri ilə görüş keçirilib
- 72 Vəkillər Kollegiyasının bir qrup üzvünə dövlət təltiflərinin təqdim olunması mərasimi keçirilmişdir
- 72 Ali Məhkəmə və Vəkillər Kollegiyası arasında “Hakim və vəkili, prosessual və qeyri-prosessual münasibətlər” mövzusunda onlayn dəyirmi masa keçirilmişdir
- 74 Ombudsman Vəkillər Kollegiyasının sədri ilə görüşüb
- 74 Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin təşkilatçılığı ilə Beynəlxalq Humanitar Hüquq üzrə Milli Müsəbiqə keçirilib
- 75 Vəkillər Kollegiyası və CCBE-nin birgə təşkilatçılığı ilə vebinar keçirilmişdir

Anar Qasımlı

***Sumqayıt Regional
Vəkil Bürosunun direktoru***

KORONAVİRUS PANDEMİYASI VƏ VƏKİL ETİKASI

Hər bir cəmiyyətdə qanunun aliliyinə hörmətin aşılması və hüquqi yardımın keyfiyyətinin yüksəldilməsi baxımından vəkillərin davranışı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Çünki, vəkil təkəcə qanunun yol verdiyi həddə ona həvalə olunmuş tapşırıqları vicdanla yerinə yetirmir, o, həm də ədalət mühakiməsinin maraqlarına xidmət edir. Vəkil ona etimad göstərən şəxslərin hüquq və azadlıqlarını müdafiə etməklə onların ən yaxın sirdaşına, məsləhətçisinə çevrilir. Vəkilin peşə davranışı qaydalarına əməl etməsi istənilən demokratik cəmiyyətdə zəruri təxirəsalınmaz sosial tələbatdır. Bu, həm də qanunun aliliyinin əsas şərtlərindən biridir.

Yüksək vəkil adını daşıyan hər kəs qanunun aliliyi, müstəqillik, demokratizm, humanizm, ədalət, aşkarlıq, konfidensiallıq prinsiplərini, insan hüquqlarını və davranış qaydalarını rəhbər tutmalı, vəkil andına sadıq qalmalı, peşə fəaliyyətində və peşə fəaliyyətindən kənar davranışında vəkillərin etik davranışı qaydalarını mütləq şəkildə nəzərə almalı, vəkilliyin nüfuzunun artırılmasına və ona olan etimadın yüksəldilməsinə səy göstərməli, peşə fəaliyyətindən kənar fəaliyyətinin vəkilliyin nüfuzuna xələf gətirməsinə imkan verməməlidir.

Azərbaycan Respublikasında koronavirus (COVID-19) infeksiyasının yayılması təhlükəsinin qarşısının alınması ilə əlaqədar elan edilmiş xüsusi karantin rejimində vəkillərin peşə fəaliyyətinə və hərəkət sərbəstliyinə heç bir məhdudiyət tətbiq edilmir. Sevindirici haldır ki, ölkəmizdə vəkillik sosial izolyasiya qaydalarına riayət etmək üçün tələb olunan maddi-texniki imkanlara malikdir. Vəkillərin elektron məhkəmə sisteminə inteqrasiyası, elektron şəxsi kabinetlərin mövcudluğu, karantin dövründə müştərilərlə müqavilələri elektron qaydada bağlamaq imkanı, nağd ödəmələrdən imtina olunması və nağdsız ödəmə vasitələrindən istifadə və s. bu kimi diqqətəlayiq hallar bu gün bizim üçün adi həyat norması kimi görünsə də, təxminən iki il bundan əvvəl Azərbaycan vəkilliyi üçün xəyal idi. Koronavirus pandemiyasının indi yox, iki il bundan öncə yayılmış olsaydı, nəinki pandemiya dövründə vəkil etikasından, heç vəkillikdən söhbət gedə bilməzdi.

Koronavirus pandemiyası həyatın bütün sahələrində olduğu kimi, vəkillikdə də yeni-yeni suallar ortaya çıxarır. Böhran vəziyyətində nəzarət və məsuliyyət mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Vəkillər və vəkil büroları son dərəcə mürəkkəb və yeni problemlərlə xarakterizə olunan bu dövrə uyğunlaşanadək qarşılaşa biləcəkləri potensial risklərə qarşı diqqətli olmalıdırlar: müştəri qəbulunda səhvlər, maraqların ziddiyyəti, iş yükünün düzgün idarə edilməməsi, mühakimə səhvləri, yanlış məsləhətlər, icraatda olan işlərə qeyri-adekvat nəzarət və s. bunların hamısı etik pozuntulara səbəb ola bilər.

Xüsusi karantin rejimində vəkillik fəaliyyəti hansı qaydada həyata keçirilməlidir? Vəkillər koronavirus böhranında hansı etik qaydalara riayət etməlidirlər? Pandemiya dövründə yüksək peşə standartları və etik davranış qaydaları tətbiq olunurmu? Dövlət tərəfindən fəaliyyətinə heç bir məhdudiyət tətbiq edilməyən vəkil koronavirusa yoluxma təhlükəsinə məruz qalmamaq üçün özünə məhdudiyət tətbiq edə bilərmi və bu zaman onun müştəriləri qarşısında hansı öhdəlikləri vardır?

Vəkil yoluxma təhlükəsinə məruz qalmamaq üçün ona verilmiş tapşırığın icrasından imtina edə bilərmi? Koronavirusa yoluxduğu açıq-aşkar bəlli olan müştəri ilə müqavilə münasibətlərin davam etdirilməsindən birtərəfli qaydada imtina etmək olarmı? Koronavirusa yoluxmuş müştəri son iradəsini ifadə etmək üçün vəkili ilə məsləhətləşmək istəyərsə, səlahiyyətli qurumlar və vəkil necə davranmalı? Pandemiya dövründə istifadə olunan virtual əlaqə vasitələri konfidensiallıq şərtlərinə cavab verirmi?

Şəxsin, cəmiyyətin və dövlətin maraqları naminə vəkil öz vəzifələrini səmərəli yerinə yetirməyə borcludur. Bu, həm də koronavirus fəlakətindən sonra müştərilərə sürətlə dəyişən vəziyyət və hadisələr, onların müştərilərin işinə, əməliyyatlarına, maliyyə vəziyyətinə necə təsir edə biləcəyi barədə məlumat vermək öhdəliyini əhatə edə bilər. Çoxşaxəli əməkdaşlıq və komanda işi dəyişmiş iş şəraitində risklərin qarşısının alınması üçün effektiv üsuldur. Praktik nöqtəyi-nəzərdən, pandemiya dövründə olduğu kimi, pandemiya sonrası da vəkillər bir müddət müştərilər və üçüncü tərəflərlə sosial məsafə saxlamalı, ilk növbədə rəqəmsal texnologiya vasitələrindən istifadə etməklə, pandemiyanın növbəti dalğasına qarşı mübarizədə dövlət siyasətinə dəstək verməlidir. Pandemiya dövründə hər bir vəkilin üzərinə özünün çıxışlarında və yazışmalarında obyektivliyi qorumaq, karantin rejiminə dair operativ məlumatları (qərarları) çətinlik yaratmadan obyektiv şəkildə şərh etmək, bununla da vəkilliyini nüfuzunu daha da artırmaq və möhkəmləndirmək vəzifəsi düşür. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin təbircə desək, vətəndaşların yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun həyata keçirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi və ədalət mühakiməsinin səmərəli fəaliyyəti üçün güclü və nüfuzlu vəkillik təsisatının böyük əhəmiyyəti vardır.

Xüsusi karantin rejiminin şərtləri vəkillərdən peşə fəaliyyətini həyata keçirərkən və peşə fəaliyyətindən kənar bütün şəxslərlə münasibətdə mədəni, nəzakətli, diqqətli və səbirli olmağı tələb edir. Vəkil karantin rejimində malik olduğu peşənin yüksək statusundan irəli gələn məhdudiyətsiz hərəkət etmə sərbəstliyi imkanından sui-istifadə etməməklə, vəkillik adına cəmiyyətə şəxsi nümunə göstərməli, hərəkət etmək azadlığı məhdudlaşdırılmış insanlarda mənfi psixoloji reaksiyaların yaranması ehtimalına zəmin yaratmamalıdır.

Vəkillərin davranışının etik minimumlarını müəyyən edən bütün beynəlxalq, milli, hətta təşkilatdaxili aktlar vəkillərdən vicdanlı davranış tələb edir. Vicdanlı davranış – vəkillərdən müştərilərə və digər şəxslərə, bütövlükdə cəmiyyətə, təmsil olunduğu vəkillik qurumuna, aidiyyəti dövlət və hüquq mühafizə orqanlarına münasibətdə dürüstlük və ləyaqətlik, yalan danışmamaq, hədə-qorxu gəlməmək, təhdid etməmək, digər şəxslərin ağır maddi və sair vəziyyətindən yararlanmamaq, öz peşə və şəxsi məqsədlərinə çatmaq üçün qanunsuz vasitələrdən istifadə etməmək kimi nəcib keyfiyyətlər tələb edir. Pandemiyanın bütün dünyada iqtisadiyata mənfi təsir göstərməsi danılmaz faktır. İqtisadi baxımdan vəkillər də pandemiyanın qurbanlarına çevrilirlər: müştəri qıtlığı, gəlirlərin azalması, bəzən isə, yoxluğu, bundan əlavə, tətbiq olunan məhdudiyətlərin yaratdığı psixoloji gərginlik vəkillərin bir qədər aqressiv davranışlarına, məsələnin iqtisadi və hüquqi tərəflərini nəzərə almadan özü üçün daha yaxşı şərtlər (güzəştlər) tələb etməsinə zəmin yaradır. Vəkil təkə peşə fəaliyyətini həyata keçirməklə bağlı deyil, həm də koronavirus pandemiyası ilə mübarizədə, pandemiyanın yaratdığı fəsadların aradan qaldırılmasında hər bir şəxs üçün vicdanlılıq nümunəsi olmalıdır. Vicdanlı davranış prinsipi tələb edir ki, peşə etibarını öz hüquqlarını digər peşə sahiblərindən daha yaxşı bilən vəkil yaranmış “firsətdən” digər şəxslərin, öz həmkarlarının və təmsil olunduğu vəkillik təsisatının, cəmiyyətin və dövlətin maraqları ziddinə istifadə etmək niyyətinə düşməsin.

Hüquq praktikası son dövrlərdə mühüm dəyişikliklərə uğrayıb və daha çox kommersiya yönümlü yanaşma tətbiq olunur. Vəkillər müstəqil peşə nümayəndələridir. Lakin, unutmamaq olmur ki, vəkillər təkə müştərilərinin maraqlarına deyil, həm də bütövlükdə ədalət mühakiməsinin maraqlarına xidmət etməlidirlər. Peşə etikası qaydaları vəkilin öz vəzifələrini icra etməsini təmin etmək məqsədilə, istənilən sivil cəmiyyətdə qəbul olunduğu kimi, həmin qaydaların şamil olunduğu şəxslər tərəfindən könüllü yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur.

Həmid Əhmədov

Vəkillər Kollegiyasının üzvü

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ALİ MƏHKƏMƏSİNİN 01 İYUL
2020-Cİ İL TARİXLİ MÜRACİƏTİ İLƏ BAĞLI RƏY – MİRASDA
MƏCBURİ PAYIN TAMAMLANMASI**

Ali Məhkəmə 01.07.2020-ci il tarixində hüquq ictimaiyyətinə müraciət edərək (<http://supremecourt.gov.az/post/view/1202>), Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsinin tətbiqi zamanı məhkəmə təcrübəsinin vahidləşdirilməsi üçün ictimai müzakirə başlatmışdır. Müzakirə üçün təqdim olunmuş sualla bağlı aşağıdakıları qeyd etmək istəyirik:

- 1. Mirasda məcburi payın tamamlanması anlayışı və onun məqsədi;**
- 2. Mirasda məcburi payın tamamlanması tələbinin əsas şərtləri;**
- 3. Miras əmlaka məcburi pay və məcburi payın tamamlanması tələbinin fərqi;**
- 4. Yekun.**

1. Mirasda məcburi payın tamamlanması anlayışı və onun məqsədi

Ali Məhkəmənin qaldırdığı məsələ ilə bağlı mövcud məhkəmə təcrübəsinə nəzərdən keçirdikdə görünür ki, məhkəmələr Mülki Məcəllənin (bundan sonra - MM) 1200-cü maddəsinin tətbiqi zamanı bu münasibətləri məcburi payla bağlı müddəalar əsasında və həmin məzmununda şərh edirlər. Dolayısı ilə, bir sıra məhkəmə qərarlarında məcburi pay üçün şərt olan vəsiyyətnamə tələbi, həmçinin MM 1200-cü maddəsinin tətbiqi üçün də zəruri şərt hesab edilir. Hesab edirik ki, mirasda məcburi pay və MM 1200-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş mirasda məcburi paya tamamlanma bir-birilə ilə əlaqəli, lakin eyni zamanda fərqli tələblərdir. Bu səbəbdən ilk növbədə məcburi paya tamamlanma anlayışını təhlil etmək, məcburi payla fərqi aydınlaşdırmaq və daha sonra Ali Məhkəmənin qaldırdığı məsələyə münasibət bildirmək lazımdır. Əlavə olaraq bildirmək istərdik ki, məcburi payla bağlı oxşar hüquq normaları Alman Mülki Qanunnaməsində (AMQ) də nəzərdə tutulmuşdur. Bu səbəbdən rəyin hazırlanmasında alman hüquq ədəbiyyatlarından da istifadə olunmuş və nəzəri hissələrdə müvafiq istinadlar edilmişdir.

Mirasda məcburi paya hüquqla bağlı müddəalar Mülki Məcəlləsinin 66-cı fəslində təsbit olunmuşdur. Mirasdan məcburi paya hüquq vəsiyyətnamə ilə vərəsəlik hüququndan məhrum edilmiş şəxslərin (MM, maddə 1176) miras əmlakdan pay tələb etməsi ilə bağlı hüquqdur. Mirasdan məhrum etmə vəsiyyət edənin hüququdur və vəsiyyət azadlığı prinsipi ilə qorunur. Buna baxmayaraq, vəsiyyət azadlığı prinsipinin qüvvəsi mütləq xarakter daşımır və miras qoyanın ailəsinin xeyrinə məhdudlaşdırıla bilər.

Vəsiyyətnamə vasitəsilə vərəsəlik hüququndan məhrum etmə ilə yanaşı vəsiyyət edən həmçinin əmlakı üçüncü şəxslərə bağışlamaqla da qanuni vərəsələrini mirasdan məhrum edə bilər. Məhz bu cür hallarda, qanuni vərəsələrin hüquqlarının qorunması üçün mülki qanunvericilikdə məcburi payın tamamlanması anlayışı (MM, maddə 1200) mövcuddur. Tamamlanma tələbi məcburi paydan fərqli olaraq mövcud miras əmlaka yox, xəyali, miras əmlakın tərkibinə daxil olmayan əmlaka yönəlmiş tələbdir. Tamamlanma tələbi bağışlamanın baş tutmamış olması halında vərəsəyə çatacaq olan əmlaka hüquqi təminat verir.

Tamamlanma tələbi mirasda məcburi paya hüququn xüsusi forması olmaqla, ondan asılı tələb deyildir. Tamamlanma tələbi məcburi pay tələbinə subsidiar tələb olmaqla, bağışlama yolu ilə məcburi payın aradan qaldırılmasının qarşısını almaq məqsədi də daşıyır. Məcburi pay hüququ institunun qarşıya qoyduğu əsas məqsəd olan qanuni vərəsələrin əmlak hüquqlarının vəsiyyət edənin subyektiv iradəsindən asılı olmadan qorumaq, tamamlanma tələbi olmadan tam reallaşdırıla bilməzdi.

2. Mirasda məcburi payın tamamlanması tələbinin əsas şərtləri

Mirasda məcburi payın tamamlanması tələbinin tam aydın olması üçün Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsinin məzmununda onun əsas şərtlərini nəzərdən keçirmək lazımdır. Maddənin məzmununa əsasən, tələb üzrə iddiaçı - məcburi pay hüququ olan şəxs, cavabdeh - vərəsə (bir qayda olaraq) olmalı, həmçinin son iki il ərzində miras qoyan əmlakı üçüncü şəxsə bağışlamış olmalı və əgər bağışlanmış əşya mirasa daxil olsaydı, iddiaçının məcburi payının miqdarı artmış olmalı idi. Ali Məhkəmə tərəfindən qaldırılan sualla bağlı tələb üzrə iddiaçı və cavabdeh tərəflərinin təhlili əhəmiyyətli və faydalı olacağından, bu rəy çərçivəsində yalnız bu şərtlərə baxılmışdır.

2.1. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, MM-nin 1200-cü maddəsinə əsasən tələb üzrə **iddiaçı** məcburi pay hüququ olan şəxsdir. MM-nin 1193-cü maddəsində həmin şəxslərin dairəsi müəyyən edilmişdir (məcburi vərəsələr).

Qanunverici "məcburi paya hüququ olan şəxs" anlayışından istifadə edərkən iddiaçının yalnız 1193-cü maddədəki şəxslərin dairəsinə aid olmasını tələb edir (məcburi vərəsələr bağışlama əqdindən əvvəl məcburi vərəsə olmalıdırlar). Lakin tamamlanma tələbi əsasında iddiaçı olmaq üçün isə məcburi pay tələbinin mövcud olması (reallaşdırılması) şərtləndirilmir. Belə ki, tamamlanma tələbi məcburi pay tələbi ilə əhatə olunmayan və qorunmayan əmlaka yönəlmiş tələbdir. Tamamlanma tələbinin yönəldiyi əmlak miras əmlakın tərkibinə daxil deyildir və artıq üçüncü şəxslərin mülkiyyətindədir. Beləliklə, məcburi pay tələbi ilə tamamlanma tələbi arasında birbaşa asılılıq olmadığından tamamlanma tələbi üzrə iddiaçı olmaq üçün məcburi pay tələbinin olması zəruri deyildir (bu fərqlərlə bağlı 3-cü hissədə daha ətraflı bəhs olunacaq).

Fikrin davamı olaraq MM-nin 1201-ci maddəsinə də nəzər yetirmək lazımdır. MM 1201-ci maddəsinə əsasən, əgər məcburi pay almaq hüququ olan şəxsə onun qanun üzrə vərəsəlik zamanı ala biləcəyi payın yarısından az əmlak vəsiyyət edilmişdirsə, o, vəsiyyət üzrə aldığı payın qanun üzrə vərəsəlik zamanı ala biləcəyi payın yarısından az olduğu hissəni tələb edə bilər. MM 1201-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tələb tamamlanma tələbinin davamıdır. Maddənin məzmunundan aydın olur ki, tamamlanma tələbi üzrə iddiaçı həm də vəsiyyət üzrə vərəsə ola bilər. Belə ki, həmin maddədə məcburi pay hüququ olan şəxsin vəsiyyət üzrə əmlak əldə etməsi halında onun tamamlanması barədə tələbindən bəhs edir. Aydın ki, vəsiyyət üzrə vərəsə olan şəxsin eyni zamanda həm də vəsiyyətnamə ilə mirasdan məhrum edilməsi və nəticədə məcburi pay tələbinin olması məntiqli deyildir. Lakin qanun ona məcburi pay miqdarında çatacaq əmlakdan daha az miqdarda əmlak çatdığı hallarda tamamlanma tələbindən istifadə hüququnu təmin edir.

Beləliklə, 1200-cü maddənin məzmununda iddiaçı 1193-cü maddədə qeyd olunmuş şəxslər ola bilərlər. Lakin həmin şəxslərin mütləq qaydada məcburi pay tələbi irəli sürməsi şərtləndirilmir. Bu məsələni qeyd etməkdə məqsəd, məhkəmə tərəfindən qərarlarda qeyd olunan məcburi paya tamamlanma tələbi üçün "vəsiyyətnamənin mütləq mövcudluğu" şərtinin tələb üzrə iddiaçıların mütləq qaydada məcburi pay tələbinə malik şəxslər olması fikri ilə əsaslandırılmasıdır. Yuxarıda qeyd olunan və daha sonra göstəriləcək əsaslandırılmalardan aydın olur ki, tələb üzrə subyektlərlə bağlı belə bir məhdudlaşdırma faktiki olaraq hüququn icra olunmasına ciddi maneə törədir.

2.2. Tamamlanma tələbi üzrə **cavabdeh** ilk növbədə vərəsədir. Vərəsə tamamlanma tələbinin icrası nəticəsində ona miras əmlak qalmayacağı hallarda belə tamamlanma tələbini tam icra etməlidir. Miras qoyanın bağışlamayı vərəsədən fərqli üçüncü şəxslərə etdiyi hallarda da bu qayda keçərlidir.

Lakin bəzi hallarda vərəsələr tamamlanma tələbi üzrə cavabdeh olmaqdan obyektiv və subyektiv səbəblərdən azad oluna bilərlər (məs. ləyaqətsiz vərəsə, mirasın qəbulundan imtina və s.). Bu

Obyektiv səbəblərdən biri kimi bağışlama nəticəsində (son iki il ərzində) miras əmlakın mövcud olmaması göstərilə bilər. Bu halda iddiaçı tamamlanma tələbini birbaşa hədiyyə alana (bağışlama müqaviləsi üzrə) ünvanlaya bilməlidir (əsassız varlanma ilə bağlı müddəalara əsaslanaraq). Bu halda hədiyyə alan şəxs vərəsə ilə birgə subsidiar məsuliyyət daşıyacaq.

Hədiyyə alana tələbin yönəlməsi həmçinin məcburi vərəsənin yeganə vərəsə olduğu hallarda da baş verə bilər. Əks halda, məcburi vərəsə yeganə vərəsə olduqda, faktiki olaraq məcburi pay tələbini öz-özünə qarşı irəli sürə bilməyəcək. Bu onun tamamlanma tələbindən məhrum qalmasına səbəb olardı.

Əlavə olaraq bildirmək istərdim ki, hədiyyə alan şəxsə tələbin ünvanlanması ilə bağlı yuxarıda qeyd olunan qaydalar Alman Mülki Qanunnaməsinin 2329-cü maddəsində birbaşa təsbit olunmuşdur. Həmçinin vəsiyyətnamənin olmadığı, heç bir miras əmlakın qalmadığı və qanuni vərəsənin varisdən hədiyyə almış şəxsə məcburi payın tamamlanması tələbi ilə müraciət etməsi Alman Federal Ali Məhkəməsi qərarı ilə məhkəmə təcrübəsində möhkəmlənmişdir.

Belə bir yanaşma tamamlanma tələbinin mahiyyətinə (fəlsəfəsinə) uyğun yanaşmadır. Belə ki, mirasda məcburi paya tamamlanma tələbi bağışlama nəticəsində mirasdan məhrum olmuş şəxslərə hüquqlarının bərpası üçün hüquqi mexanizm təqdim edir. Qeyd olunmalı məsələ odur ki, məcburi paya tamamlanma hüququ ona çatacaq miras paydan məhrum qalmış qanuni vərəsənin pozulmuş hüquqlarının bərpası məqsədi dayışır və bu səbəbdən vəsiyyət üzrə vərəsənin iradə ifadəsi və ya digər obyektiv mümkünsüzlük halı ilə bağlı onun bu hüquqdan məhrum qalması bu institutun varlığını məhdudlaşdırır. Bu səbəbdən, tamamlanma tələbi üçün bütün şərtlərin mövcud olduğu hallarda qanuni vərəsənin hüquqlarının təmini məqsədilə onun üçün yeni imkanlar açmaq, tələbin subyekt tərkibinə dair normaları genişləndirici təfsir etmək və tamamlanma tələbi ilə hədiyyə alan şəxsə müraciət etmək hüququnun məhkəmə qaydasında təmin edilməsi vacibdir.

3. Miras əmlaka məcburi pay və məcburi paya tamamlanma tələbinin fərqləri

Sonuncu hissədə, Ali Məhkəmə tərəfindən qaldırılan sualla bağlı mövqeyimizin digər əsaslarını məcburi pay və məcburi payın tamamlanması anlayışlarının fərqləndirilməsi vasitəsilə bildirmək istəyirik.

Birinci fərqləndirilməli məqam odur ki, məcburi paya tələb ilə tamamlanma tələbi fərqli əmlaklara yönəldilən tələblərdir. Məcburi pay birbaşa miras əmlakdan hesablanır (MM, maddə 1151). Məcburi pay qanuni vərəsəyə mirasdan çatacaq pay, əmlakın naturada bölünməsi mümkün olmadıqda isə bu əmlakın dəyəri kimi hesablanır. Beləliklə, miras əmlak mövcud olmadıqda (dolayısı ilə vəsiyyətnamə mövcud olmadıqda) məcburi pay hüququ da mövcud olmur. Tamamlanma tələbinin yönəldiyi əmlak isə miras əmlakın tərkibinə daxil olmayan və miras qoyanın sağlığında özgəninkiləşdirilmiş əmlakdır. Tamamlanma tələbi irəli sürüldükdə bağışlanmış əmlak (hissə) xəyali olaraq miras əmlaka əlavə olunur, həmin hissə ilə birgə miras dəyəri hesablanır və qanuni vərəsəyə çatacaq tamamlanmış hissə ödənilir.

Digər bir fərq məcburi vərəsələrin mirasdan məhrum edilməsi üsullarıdır. Belə ki, məcburi pay zamanı vərəsələr vəsiyyət qoyanın birbaşa iradə ifadəsi olan vəsiyyətnamə vasitəsilə əmlakdan məhrum edilirlər. Tamamlanma tələbi zamanı isə qanun birbaşa belə bir şərti irəli sürmür. Burada məhrumolmanın əsası qanuni vərəsəyə çatacaq əmlakın üçüncü şəxslərə əvəzsiz qaydada (bağışlama) özgəninkiləşdirilməsidir. Bu zaman bu tələbin yaranması üçün vəsiyyətnamənin olmasının şərtləndirilməsi mövqeyi bu hüququ, demək olar ki, böyük hissədə məhdudlaşdırmaq və faktiki olaraq məcburi pay anlayışı ilə eyniləşdirmək mənasına gələrdi. Həmçinin, daha əvvəl qeyd etdiyimiz kimi tamamlanma tələbinin yaranması üçün məcburi pay tələbinin mövcudluğu zəruri deyildir. Bu iki tələb bir-birilə əlaqəli, lakin heç bir asılılıqları olmayan müstəqil tələblərdir.

Həmçinin, MM 1200-cü maddənin əsas ideyasına baxdıqda aydın olur ki, maddə miras qoyanın bağışlama zamanı hüquqdan sui-istifadəni və ya "pis niyyəti" axtarmır. Maddəyə əsasən yeganə məhdudlaşdırıcı şərt müddətlə bağlıdır. Müddətlə bağlı şərti və "pis niyyət" halını birgə nəzərdə keçirdikdə aydın olur ki, qanunverici sui-istifadə halını birbaşa şərt kimi tələb etməsə də,

özgəninkiləşdirməni müəyyən müddətlə məhdudlaşdırmaqla əslində bir növ sui-istifadə hallarını (həmçinin əşyanın dəyərinin itirməsi) əhatə etdiyini göstərir. Əks halda, maddənin əhatə dairəsi vəsiyyət edənin bütün həyatı boyu bağışladığı əmlaklara aid edilərdi və bu ədalət prinsipini pozardı. Beləliklə, tamamlanma tələbi məcburi paydan fərqli olaraq açıq iradə ifadəsi tələb etmir. Məcburi payda isə vəsiyyət edənin vəsiyyətdən məhrumetmə ilə bağlı aktiv iradə ifadəsi mühüm rol oynayır.

4. Yekun

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən yekunda bildirmək istəyirik ki, Mülki Məcəllənin 1200-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş məcburi payın tamamlanması tələbi məcburi paya tələbdən fərqli tələbdir. Tamamlanma tələbinin irəli sürülməsi üçün məcburi pay tələbinə dair keçərlilən vəsiyyətnamənin mövcud olması şərti tələb olunmamalıdır. Belə bir şərt maddənin qarşıya qoyduğu əsas məqsədə ziddir və maddənin fəaliyyətinin faktiki olaraq xeyli məhdudlaşdırılmasına səbəb olacaqdır. Hesab edirik ki, vahid məhkəmə təcrübəsi üçün qeyd olunan maddəyə təklif etdiyimiz formada münasibət bildirilməsi qanuni mirasdan məhrum olmuş şəxslərin hüquqlarının bərpası üçün əhəmiyyətli rol oynayacaqdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Sabir Allahverdiyev. Azərbaycan Respublikasının Mülki hüququ, III cild,
2. Alman Mülki Qanunnaməsi, Münxen Kommentariyası / Münchener Kommentar zum BGB
3. Stefan Şerer, Vərəsəlik hüququ. / Stephan Scherer, Münchener Anwalts Handbuch. Erbrecht
4. Yulia Qriesel, Məcburi payın tamamlanması tələbinin aktual problemləri. / Julia Griesel, Aktuelle Probleme der Pflichtteilsergänzung.
5. Şlitt, Müller. Məcburi pay hüququ./ Schlitt, Müller. Handbuch Pflichtteilsrecht
Almaniya Federal Məhkəməsi, 19.03.1981-ci il tarixli qərar/ Bundesgerichtshof Urt. v. 19.03.1981, Az.: IVa ZR 30/80

İntiqam Hacıyev

Vəkillər Kollegiyasının üzvü

NİŞAN MÜNASİBƏTLƏRİNİN HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ

Xalqımızın əsrlərdən bəri qoruyub saxladığı çox gözəl adət və ənənələrimiz vardır. Ən gözəl adətlərimizdən biri də evlənəcək cütlüklərin nişanlanmasıdır. Adətimizə görə elçilikdən bir müddət sonra hər iki tərəfin təyin etdiyi vaxtda qız evinə nişan gəlir. Nişanda qız üçün lazım olan paltarlar, kosmetik vasitələr, ziynət əşyaları, şirniyyat və meyvə xonçaları gətirilməsi ilə bərabər əbədi sevgi simvolu olan nişan üzükləri nişanlanan şəxslərə taxılır. Bundan sonra həmin şəxslər nişanlı hesab olunmaqla evlənmək üçün toya hazırlanırlar. Əsrlərdən bəri davam edən bu adətimiz həyatımızın ayrılmaz tərkib hissəsi olsa da bu günə kimi hüquqi tənzimlənməsi həyata keçirilməmişdir. Bu səbəbdən də nişan münasibətləri zamanı mübahisə yaranarkən məhkəmələrin tətbiq etdikləri hüquq normalarında ziddiyyətlər yaranır. Bu baxımdan da hesab edirəm ki, ən vacib adətlərimizdən hesab olunan nişan münasibətləri hüquqi cəhətdən tənzimlənməlidir.

Bunun üçün isə ilk öncə adət və ənənənin, eləcə də hüquq normasının anlayışları verilməklə onlar fərqləndirilməlidir. Adət-ənənə bir cəmiyyət və ya qrup içərisində müəyyən keçmişə sahib olan, simvolik və ya xüsusi bir əhəmiyyətdə nəsilən nəsilə ötürülərək sanksiya gücü olan mədəni qalıq, vərdiş, məlumat, davranış və inanc toplusudur. (Thomas A. Green (1997) Folklor: inanclar, adətlər, nağıllar, musiqi və sənət ensiklopediyası) Hüquq normaları — ümumi xarakter daşıyan, rəsmiləşdirilmiş, davranış qaydalarını müəyyən edən, dövlət tərəfindən qeydə alınmaqla tanınan, zəruri olduqda icrası dövlət məcburiyyət tədbirləri ilə təmin edilən, ictimai münasibətlərin iştirakçılarının hüquq və vəzifələrini müəyyən edən qaydalardır. Göründüyü kimi adət nəsilən-nəsilə ötürülən davranış toplusudur. Adətin hüquqi cəhətdən tənzimlənməsi üçün həmin adət hüquq normaları ilə tənzimlənməlidir. Hüquq normalarının əsas xüsusiyyəti isə dövlət tərəfindən tanınmaqla dövlət məcburiyyət tədbirləri ilə təmin edilən ümumi xarakter daşıyan qaydaları olmasıdır.

Orta əsrlər kilsə hüququnda evlənmə - tərəflərin gələcəkdə nikah müqaviləsi bağlamaq üzrə razılışması (Sponsalia de futuro) və nikah müqaviləsini bağlayıb birləşməsi (copula cernalis) üzrə iki mərhələdə müəyyən edilirdi. Evlənmənin gələcəkdə həyata keçirilməsi məqsədi ilə edilən "sponsalia"lar daha sonrakı dövrlərdə bağlayıcı bir keyfiyyət əldə etmiş olan evlənmə vədini yaradırdı (Koç, N. : Türk-İsviçre Hukukunda Nişanlanma Sözleşmesi, 2002). Əsrlərdir adətimizə çevrilmiş nişanlanmanın kökü bu "sponsalia"lara əsaslanır. Lakin respublikamızda Mülki və Ailə hüququ kifayət qədər inkişaf etdirilməsinə baxmayaraq hal-hazırda kimi nişanlılıq münasibətləri hüquqi cəhətdən tənzimlənməmişdir. Bu da praktikada müəyyən çətinliklərə və qeyri-müəyyənliklərə səbəb olur.

Bu qədim adətimiz gələcəkdə evlənəcək cütlüklər və onların ailələrinin arasında kəsilmiş sözdür ki, nişanlılıq dövründə oğlanla qız bir-birini tanıyır və evlənmək üçün bütün hazırlıq işlərini görürlər. Nişanlanmanın ən əsas nəticəsi müəyyən bir zaman çərçivəsində evlənmə öhdəliyi doğurmasıdır. Evlənmə öhdəliyi, nişanlıların evlənmək üçün lazım olan müraciətlərin edilməsini və son mərhələdə evlənmə iradəsinin qeydiyyat orqanlarına bildirilməsini ehtiva edir (Oğuzman, K., ve Dural, M. : Aile

Hüququ, 1994). Türk Mədəni Qanununun 118-ci maddəsinə əsasən nişanlanma evlənmək vədiylə olur. Lakin praktika göstərir ki, bəzən nişanlı şəxslər nişanı pozur və bu da onlar arasında mübahisələrə gətirib çıxarır. Lakin bu münasibətlər qanunla tənzimlənmədiyindən qeyri-müəyyənliklər yaranır ki, bu da mübahisələrin daha da dərinləşməsinə səbəb olur.

Bizim Ailə Məcəlləmiz əsasən MDB ölkələrinin məcəllələrinə uyğun olduğundan və həmin ölkələrdə də nişan adətinin geniş vüsət almaması səbəbindən nişan münasibətləri hüquqi cəhətdən tənzimlənməmişdir. Lakin qardaş Türkiyə Cümhuriyyətində də bu adət mövcuddur və qanunla da tənzimlənir. Hesab edirəm ki, praktikamızda yaranmış adətdən doğan çətinliklərin və qeyri-müəyyənliklərin aradan qaldırılması üçün nişanlılıq münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi obyektiv zərurətdir.

Bu baxımdan hesab edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinə Nişan münasibətləri adlı bölmə əlavə edilməlidir. Həmin bölmə 1. Nişan münasibətlərinin yaranması və pozulması şərtləri, 2. Nişan münasibətləri zamanı əldə edilmiş əmlakın qanuni rejimi və 3. Nişan münasibətlərinin pozulmasının nəticələri adlı 3 fəsildən ibarət olmalıdır.

Nişan münasibətlərinin yaranması və pozulması adlı fəsildə nişan müqavilələrinin həm şifahi, həm də yazılı formada bağlana bilmə imkanı müəyyən edilməli və həmin müqavilələr Ədliyyə Nazirliyinin Qeydiyyat orqanlarında qeydiyyatla alınmalıdır. Lakin formasından asılı olmayaraq nişan müqavilələri hər iki tərəfin sərbəst iradəsi ilə bağlanmalı və heç kim nişanlanmaq üçün məcbur edilməməlidir. Təəssüf doğurucu haldır ki, hal-hazırda kimi ölkəmizdə, xüsusilə regionlarımızda azyaşlı uşaqlar nişanlanmağa və erkən nikaha məcbur edirlər. Bunun qarşısının alınması üçün həm nişanlanmağa, həm də evlənməyə məcbur edilmək qanunsuz hal kimi təsbit edilməklə bunu törədən şəxslərə cinayət və mülki məsuliyyət nəzərdə tutulmalıdır.

Şifahi bağlanmış müqavilələr sonradan zərurət yarandığı təqdirdə nişan münasibətlərinin yaranması faktının xüsusi icraat qaydasında müəyyən edilməsi imkanı Mülki Prosessual Məcəlləyə daxil edilməlidir. Bu zaman foto və video çəkilişlər və şahid ifadələri bu münasibətlərin yaranmasının müəyyən edilməsində sübut kimi istifadə oluna bilər.

Eləcə də, bu fəsildə nişan münasibətlərinin subyektivi olma şərtləri də öz əksini tapmalıdır. Hesab edirəm ki, nikahın bağlanmasına maneə olan hallar nişan münasibətlərinin də yaranmasına maneə olan hallardır. Çünki, daha əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi nişan evlənmək vədidir. Nişan münasibətləri evliliyə səbəb olduğundan nikahın bağlanmasına maneə təşkil edən hallar nişan münasibətlərinin də yaranmasına maneə təşkil edir. Buna görə də AR Ailə Məcəlləsinin 12-ci maddəsində sadalanmış halların nişan münasibətlərinin də yaranmasına maneə təşkil etməsi göndərici dispozisiyalı maddə ilə müəyyən edilməlidir.

Nişan müqaviləsinin bağlanması üçün yaş həddi də dəqiq müəyyən edilməlidir. Nişanlanacaq olan tərəfin seçim etmək iqtidarında olması lazımdır. Praktikada nişanlanma müqaviləsinin yaşı olaraq cinsəl olğunluğa çatma yaşı hesab olunur (Öztan, B. : Medeni Hukukun Temel Kavramları, 2002). Bu baxımdan nişanlanma yaşı cinsi azadlığın yaranması ilə eyni ana düşməlidir. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 152-ci maddəsinə əsasən 16 yaşına çatmayan şəxslə cinsi əlaqədə olmaq cinayət əməli hesab olunur. Bu maddənin dizpozisiyasında dolayı yolla respublikamızda cinsi azadlığın 16 yaşdan yarandığı qənaətinə gəlmək mümkündür. Bu baxımdan hesab edirəm ki, nişan münasibətlərinin tərəfi olmaq üçün minimum yaş həddi 16 yaş kimi müəyyən edilməlidir.

Nişan münasibətləri evlilik üçün hazırlıq olsa da nişan müqaviləsinin bağlanması evliliyə məcbur edilməyə səbəb ola bilməz. Yəni nişanlı tərəf məcburi qaydada evlənmək üçün digər tərəfi məhkəməyə verə bilməz (Tuğba Balkaya- Nişanlılıq hüququ və nişanlılıqdakı təzminat tələbləri 2005). Bu baxımdan istənilən tərəfin istənilən an nişanı pozmaq hüququ vardır. Lakin bu nişan münasibətlərinin əsassız yerə pozulması imkanı kimi də başa düşülməməlidir. Belə ki, nişan münasibətlərinin tərəfi olmuş nişanlı şəxslərin evlənmə və sədaqətli olmaq kimi vəzifələri vardır. Qəsdən bu vəzifələrin pozulması maddi və mənəvi məsuliyyətə səbəb olması müəyyən edilməlidir. Normal halda nişan münasibətləri tərəflər bir-biriləri ilə evləndikdə, tərəflərdən biri və ya hər ikisi

öldükdə və hər iki tərəf razı olduqda pozulur. Bundan başqa nişanlı şəxslər başqa şəxslə nişanlandığıda və ya evləndikdə də, eləcə də evlənməyi mümkünsüz edən hallar (tərəflərdən birinin cinsiyyətini dəyişməsi və s.) baş verdikdə də nişan münasibətləri pozulmuş hesab olunur.

Nişan münasibətləri zamanı tərəflərin bir-birilərinə hədiyyələr verməsi adətimizin tərkib hissəsidir. Lakin nişan münasibətləri pozulduğu zaman hədiyyə verilmiş həmin əmlaklar üzərində müəyyən mübahisələr yaranır. Bu zaman isə Mülki və ya Ailə Məcəlləsinin normalarından hansının tətbiq olunması ilə bağlı mübahisəli hallar yaranır. Mövcud adətlərimizdə nişan münasibətləri zamanı verilmiş hədiyyə əmlakların geri qaytarılması nəzərdə tutulsa da, Mülki Məcəlləmizdə hədiyyə verilmiş əmlakın geri tələb edilməsi imkanı olduqca məhduddur. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 673.1-ci maddəsinə əsasən hədiyyə alan hədiyyə verənin və ya onun yaxın qohumunun barəsində ağır cinayət törətdikdə, hədiyyə alan ailə hüquq münasibətlərinə uyğun olaraq onun üzərinə qoyulmuş vəzifələri hədiyyə verənin və ya onun yaxın qohumlarının biri barəsində kobudcasına pozduqda və hədiyyə alan bağışlama ilə bağlı öhdəlikləri əsassız olaraq icra etmədikdə hədiyyə verən bağışlamaqdan imtina edə bilər.

Bu ziddiyyətin də aradan qaldırılması üçün Nişan münasibətləri zamanı əldə edilmiş əmlakların qanuni rejimi adlı fəsildə nişan zamanı verilmiş hədiyyələrin nişan münasibətləri pozulduqdan sonra hədiyyə verən tərəfindən geri tələb edilmə imkanı təsbit edilməlidir. Lakin bu zaman istehlak edilərkən öz dəyərini və keyfiyyətini itirən məhsulların geri tələb edilmə imkanı istisna edilməlidir. Belə ki, yeyilən və geyinilən əşyaların geri tələb edilməsi qanunsuz hesab edilməlidir. Maddi dəyərə malik digər əşyalar (məsələn qızıl-zinət əşyaları, saatlar və s.) isə hədiyyə verən tərəfindən geri alınma imkanı təsdiq olunmalıdır. Verilmiş hədiyyələrin geri tələb edilməsi üçün 1 illik iddia müddəti müəyyən edilməlidir. Nişan münasibətləri zamanı verilmiş hədiyyə əmlakla adi qaydada verilmiş əmlak bir-birindən fərqləndirilməlidir. Belə ki, adi halda verilmiş hədiyyə əmlak Mülki Məcəllə ilə tənzimlənməli, nişan münasibətləri ilə əlaqədar verilmiş hədiyyə əmlaka münasibətdə isə Nişan münasibətləri bölməsi tətbiq edilməlidir. Eləcə də, nişan münasibətləri yarandıqdan sonra nişanlı tərəflərin əldə etdikləri daşınar və daşınmaz əmlak hər birinin özünün əmlakı hesab edilməli və digər tərəfə hər-hansı pay nəzərdə tutulmamalıdır.

Nişan münasibətlərinin pozulmasının nəticələri dəqiq müəyyən edilməlidir. İlk olaraq qeyd edilməlidir ki, nişan münasibətlərinin heç kimin təqsiri olmadan pozulması hallarında (birinin ölümü, hər iki tərəfin razılığı və s.) tərəflər bir-birilərindən yalnız hədiyyə verdikləri əmlakları tələb edə bilərlər. Lakin digər hallarda tərəflərin nişan münasibətlərinin əsassız pozulması ilə bağlı maddi və mənəvi zərər tələb etmək hüququ (digər tərəfin isə bunun qarşılığı olaraq vəzifəsi) vardır. Nişanlı şəxs nişan münasibətlərinin əsassız pozulmasına görə ona vurulmuş maddi və ya mənəvi ziyanın mülki qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydalar üzrə ödənilməsinə digər tərəfdən tələb edə bilər. Maddi zərər qismində AR Mülki Məcəlləsinin 21.2-ci maddəsinə uyğun olaraq həm real maddi zərər, həm də əldən çıxmış fayda tələb edilə bilər. Nişan xərcləri də maddi ziyan tələbinə daxildir. Evlənmənin gerçəkləşəcəyinə güvənilərək kirayə tutma, satın alma və bunlara bənzər səbəblərlə çəkilən xərclər maddi zərər kimi istənilə bilər (Baktır, S. : Ailə Məhkəmələri, 2003). Mənəvi zərər isə məhkəmələr tərəfindən mövcud təcrübəyə istinad edilməklə mülki qanunvericiliyə müvafiq olaraq tutulması müəyyən edilməlidir. Lakin maddi və mənəvi zərərin tutulması üçün nişanı pozan şəxsin nişanı əsassız pozması sübuta yetirilməlidir. Nişanlı olduğu müddətdə başqa şəxslə nişanlanan və ya evlənən, nişanlı vəzifələrini bilərəkdən pozan şəxslər nişanın pozulmasında təqsirli hesab edilməlidir. Nişanın pozulması üçün əsaslı səbəblərə nişanlısı tərəfindən döyülmə, özü və ailəsinə hörmətsiz yanaşılması, nişanlısının dinini dəyişdirməsi, təhqir olunma, nişanlısının içki və ya qumar düşkünü olması, evlilik üçün hazırlıqlara etinasız yanaşma, nişanlısı barəsində azadlıqdan məhrum etmə cəzasının təyin edilməsi və s. kimi hallar aid edilə bilər. Bu halların xüsusi siyahısının verilməsinə ehtiyac yoxdur. Həmin halların əsaslı və ya əsassız olması məhkəmə presedenti ilə müəyyən edilməlidir.

Qeyd edilənlərdən də görüldüyü kimi nişan münasibətləri olduqca geniş bir sahə olmaqla real həyatımızın ayrılmaz tərkib hissəsidir. Bu baxımdan bu adətimizin hüquq normaları ilə tənzimlənməsi praktikada olan ziddiyyətli halı aradan qaldıracaqdır.

Vusalə Muradova

Vəkillər Kollegiyasının üzvü

**BEYNƏLXALQ PRAKTİKADA MEDIASIYA
PROSESİNİN MƏRHƏLƏLƏRİ
VƏ KEYFİYYƏTİN ARTIRILMASI ÜÇÜN TƏKLİFLƏR**

Mübahisələrin həlli üzrə Azərbaycan üçün yenilik sayılan “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu 2020-ci il iyulun 1-dən qüvvəyə minir.

Bu qanunun 1.0.1.-ci maddəsinə əsasən mediasiya – mediatorun (mediatorların) vasitəçiliyi ilə tərəflər arasında yaranmış mübahisənin qarşılıqlı razılıq əsasında həlli ilə bağlı bu Qanunla müəyyən olunan prosesdir. Həmin qanunun 1.0.3.-cu maddəsinə əsasən isə mediator – peşəkar əsasda mediasiya prosesinin həyata keçirilməsi üçün tərəflərin cəlb etdiyi və ya mediasiya təşkilatı tərəfindən təyin olunmuş, bu Qanunun tələblərinə cavab verən fiziki şəxsdir.¹

Beynəlxalq praktikada Mediasiya prosesinin mərhələləri. Bu qanun Azərbaycan üçün yeni olduğundan onun tətbiq edilməsi zamanı müsbət beynəlxalq praktikanın bizim ölkədə tətbiq edilməsi əhəmiyyət daşıyır. Digər dövlətlərin və cəmiyyətlərin yol verdikləri səhvləri təkrar etməmək, ən yaxşı nümunələri və üsulları tətbiq etmək üçün qabaqcıl ölkələrin təcrübəsindən və aparıcı mütəxəssislərin fikirlərindən faydalanmaq məqsədə uyğun hesab edilir.

Harvard universitetinin Hüquq məktəbinin mütəxəssislərinin fikirlərinə görə mediasiya prosesi 6 əsas mərhələdən ibarətdir.²

- 1) Planlaşdırma
- 2) Mediatorun təqdimatı
- 3) Giriş sözü
- 4) Birgə müzakirə
- 5) Tərəflərlə ayrılıqda müzakirələrin aparılması
- 6) Danışıqların aparılması

Birinci mərhələdə mediasiya prosesinin planlaşdırılması aparılır. Bu mərhələdə tərəfləri kimlərin təmsil edəcəyi müəyyənləşdirilir. Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən bu mərhələdə həm mübahisə edən tərəflərin özü, həm də onların vəkili iştirak edə bilər.

İkinci mərhələdə Mediator bütün mübahisə edən tərəfləri bir məkana toplayır, onlara özünü təqdim edərək əsas məqsədini bildirir.

Üçüncü mərhələdə Mediatorun təqdimatından sonra tərəflərə imkan yaradılır ki, heç bir müdaxilə olmadan mübahisəyə dair öz mövqelərini bildirsinslər.

Birgə müzakirələrin olduğu dördüncü mərhələdə mübahisə edən tərəflərin sual verməsi və cavablar almasına imkanlar yaradılır. Burada əsas hədəf tərəflərin gizli və aşkar məqsədlərini üzə çıxartmaqdır. Mübahisə edən tərəflər adətən bir birilərini soyuqqanlı formada dinləməyə meyilli olurlar. Bu səbəbdən Mediator hazırkı mərhələdə bir növ “tərcüməçi” kimi çıxış edərək bir tərəfin istəyini digər tərəfə onun başa düşə biləcəyi dildə çatdırır. Eyni zamanda Mediator tərəflərin niyə bu qədər fərqli baxışlara və mövqelərə malik olduğunu aydınlaşdırmağa çalışır.

Müzakirə zamanı tərəflərin emosional vəziyyətinin uyğun olmadığını gördükdə Mediator 5-ci mərhələdə mərhələdə hər bir tərəflə ayrı-ayrılıqda görüşlər keçirə bilər. (Qeyd edək ki, mediasiya prosesinin məhkəmə prosesindən əsas fərqlərindən biri budur ki, Mediator Hakimdən fərqli olaraq tərəflərlə ayrı-ayrılıqda və tək-bətək görüşlər keçirə bilər. Məhkəmə prosesində isə mübahisə tərəfləri

eyni anda iclas zalında olmalı və sübutları təqdim etməlidirlər.)

Altıncı mərhələ özündə danışıqların aparılması və tərəflər arasında ortaqlıq nəticəyə gəlinməsinə ehtiva edir. Bu mərhələdə mübahisə tərəflərinin fikirləri formalaşdırılır. Bu mərhələdə əsas məqsəd mübahisə tərəflərini qane edəcək sazişin imzalanmasıdır.

Keyfiyyətin artırılması üçün təkliflər. Mediasiya haqqında qanunun 3-cü maddəsində Mediasiyanın tətbiq dairəsi qeyd edilmişdir. Belə ki, Mediasiya aşağıdakılar üzrə tətbiq edilir:

- 1) mülki işlər və iqtisadi mübahisələr (xarici elementli mübahisələr də daxil olmaqla);
- 2) ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr;
- 3) əmək münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr;
- 4) inzibati hüquq münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr.

Göründüyü kimi Mediasiyanın tətbiqi sahəsi heç də az deyil. Sözügedən qanunun Mediatora dair tələblər bəzədə 10-cu maddəsinə əsasən 25 yaşlı tamam olmuş və ən azı 3 illik iş stajına malik şəxslər mediator ola bilərlər. Belə olan halda 3 illik iş stajı olan 25 yaşlı gəncin bütün bu sahələri dolğun şəkildə öz biliyi və təcrübəsi ilə əhatə etməsi praktiki cəhətdən mümkün görünür. Məsələn, 3 illik sığorta üzrə iş təcrübəsi olan gənc məhz bu məsələlərdən yaranan mübahisələr üzrə keyfiyyətli Mediasiya xidməti göstərə bilər, lakin onun ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr üzrə keyfiyyətli xidmət göstərə biləcəyi sual doğura bilər. Bu məsələ ilə bağlı əsas təklif ondan ibarət ola bilər ki, Mediatorlar öz fəaliyyət sahəsi üzrə ixtisaslaşsınlar, mübahisə edən tərəflər isə məhz onların mübahisə etdiyi məsələ üzrə daha çox praktikasını olan mediatora müraciət etsinlər.

Mediasiya haqqında qanunun 9-cü maddəsində tərəflərin hüquq və vəzifələrindən bəhs edilir. Həmin maddəyə əsasən tərəflərin aşağıdakı vəzifələri vardır:

- 1) barışıq sazişinin icrasını təmin etmək;
- 2) mediasiya prosesinin konfidensiallığını qorumaq;

Burada göründüyü kimi tərəflərin mübahisə edilən hal üzrə Mediatora yalnız düzgün və dolğun məlumat verməsi vəzifəsi əks olunmamışdır. Bu isə tərəflərdən birinin (və ya hamısının) Mediatora düzgün olmayan məlumatlar verməklə proses üzərində manipulyasiya imkanları yaradaraq qeyri-obyektivliyə səbəb ola bilər. Belə manipulyasiya və qeyri-obyektiv şərtlər əsasında bağlanmış sazişi isə gələcəkdə hər iki tərəfin düzgün icra etməsi sual altına düşür. Bu məsələ ilə bağlı təklif ondan ibarət ola bilər ki, tərəflərin proses zamanı yalnız düzgün məlumatlara və faktlara istinad etmək vəzifələri qanunvericilikdə təsbit olunsun.

Vurğulamaq lazımdır ki, beynəlxalq praktikanın Azərbaycana tətbiqinin əsas məqsədi mübahisə edən tərəflərə göstərilən mediasiya xidmətin keyfiyyətinin yüksəldilməsidir. Belə olan halda Mediatorların göstərdiyi xidmətin keyfiyyəti necə hesablanacağı əsas diqqət mərkəzində olmalıdır. Məsələn, mediasiya xidmətinin keyfiyyətli göstərilməsinin əsas kriteriyası nələr olacaq? Bir Mediatorun həyata keçirdiyi mediasiya xidmətlərinin sayı? Yoxsa mediasiya prosesinin nəticəsi olaraq bağlanmış sazişlərin sayı? Əgər bu sazişlərin böyük əksəriyyəti sonradan pozularsa və real olaraq həyata keçirilməzsə, bu mediatorun keyfiyyətsiz xidmət göstərməsi mənasına gəlirmi? Yoxsa, bir Mediator üçün əsas göstərici onun göstərdiyi xidmətin sonunda imzalanan və real olaraq həyata keçirilən, pozulmamış sazişlərin sayıdır? Təklifimizə və müəllifin fikrinə əsasən bunun hesablanması üçün ən optimal üsul bir Mediatorun apardığı proseslərin sayı ilə imzalanmış və pozulmamış sazişlərin faiz nisbəti ola bilər.

Digər təklif ondan ibarətdir ki, Mediatorun obyektivliyini təmin etmək üçün onların üzərində ictimai nəzarət mexanizmləri olmalı, mediatorların işində hesabatlılıq təmin olunmalıdır. Cəmiyyətin qarşısında duran sualların praktikada necə həll ediləcəyini "Mediasiya haqqında" qanunun tətbiqindən sonra əyani olaraq biləcəyik. Tamamilə mümkündür ki, Mediatorun xidmətlərinin keyfiyyətini artırmaq, cəmiyyətin inkişafına töhfə vermək və tərəflərin məmnuniyyətini təmin etmək üçün yeni meyarlar və mexanizmlər sosial sifariş olaraq üzə çıxsın.

Müzəffər Ağazadə

Əməkdar hüquqşünas

**QANUNLARA EDİLƏN DƏYİŞİKLİKLƏR
NƏ DƏRƏCƏ EFFEKTİVDİR?**

Tarix boyu ayrı-ayrı ölkələrdə mövcud qanun və qanun qüvvəli aktların qanunverici orqan tərəfindən ləğv edilməsi və yenilərinin qəbul edilməsi, qanunlara vaxtaşırı əlavə və dəyişikliklər edilməsi yolu ilə onların təkmilləşdirilməsi kimi zəruri proseslər həyata keçirilir ki, bunlar da təbii qəbul olunmalıdır.

Müstəqilliyini çox da uzaq olmayan keçmişdə bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasında da yeni yaranan ictimai-siyasi şəraitə, təsərrüfat sisteminə, Konstitusiyaya təsisatlarına uyğun olaraq nisbətən qısa zaman kəsiyində müxtəlif sferalar üzrə minlərlə qanunlar qəbul olunmuş, lazım gəldikdə onlara əlavələr və dəyişikliklər olunmuşdur. Şübhəsiz ki, qanunvericiliyə edilən əlavə və dəyişikliklər qanun normalarının daha da sərbəlləşməsinə, təkmilləşdirilməsinə xidmət edir.

Bununla yanaşı, etiraf etmək lazımdır ki, az da olsa belə proseslərdə dəyişikliklərin qarşıya qoyulan vəzifələrə xidmət etməyən, sağlam düşüncə ilə ayaqlaşmayan normalara da təsadüf edilir. Yəni dəyişikliklər nəinki qanunların təkmilləşməsinə xidmət etmir, əksinə, yeni normaları tətbiq edən orqanlar ciddi problemlərlə üzləşməli olurlar.

Bu yazıda biz diqqəti 2000-ci il sentyabrın 1-dən qüvvədə olan və keçən müddət ərzində 50 dəfədən artıq dəyişikliyə məruz qalan Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinə, daha doğrusu yazı müəllifinin fikrincə onun ehtiyac olmadan dəyişdirilən bir neçə maddəsinə diqqəti yönəltmək istəyirik.

1. MPM-nin 231-ci maddəsi qanuni qüvvəsini almış məhkəmə qətnamələrinin icrasına möhlət verilməsi və ya onun hissə-hissə icra edilməsi, qətnamənin icra üsulunun və qaydasının dəyişdirilməsi, icra üzrə icraatın dayandırılması, borclunun ölkədən getmə hüququnun müvəqqəti məhdudlaşdırılması məsələlərini nizama salır. Məcəllənin 231.1-231.4-cü maddələri ilə müəyyən edilmişdir ki, iş baxmış hakim işdə iştirak edən şəxsin ərizəsi üzrə tərəflərin əmlak vəziyyətinə və digər hallara əsasən qətnamənin icrasına möhlət verməyə və ya qətnaməni hissə-hissə icra etdirməyə, habelə onun icra üsulunu və qaydasını dəyişdirməyə haqlıdır. İcra üzrə icraatın dayandırılması məsələləri, habelə borclunun ölkədən getmək hüququnun müvəqqəti məhdudlaşdırılması icra məmurunun təqdimatına əsasən həll edilir. Həmin maddələrdə həmçinin müvafiq ərizələrə baxılmasının prosedur qaydaları öz əksini tapır.

Prosesual qanunun 231-ci maddəsi ilə müəyyən edilən normalar məntiqli olduğundan onların təcrübədə tətbiqi məhkəmələr üçün əvvəllər hər hansı problem yaratmamışdır. Problem Məcəlləyə 2006-cı il 26 dekabr tarixli Qanunla əlavə edilən 231.5-ci maddə ilə bağlıdır. Həmin maddədə deyilir: Qanunda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla ipoteka predmetinə tutulmanın yönləndirilməsi barədə, məhkəmə qərarının icrasına möhlət verilməsinə, məhkəmə qətnaməsinin hissə-hissə icra edilməsinə, icra üsulunun və qaydasının dəyişdirilməsinə, habelə iş üzrə icraatın dayandırılmasına **yalnız ipoteka saxlayanın razılığı ilə yol verilir.**

Mübahisəli normanın təhlilinə keçməzdən əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, MPM-nin 231.5-ci maddəsi ilə müəyyən olunan norma Məcəllənin ilkin mətnində, ümumiyyətlə mövcud olmamışdır. Həmin absurd norma Məcəlləyə "İpoteka haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavə və dəyişikliklər edilməsi və "Girov haqqında" Qanunun qüvvədən düşmüş hesab edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 26 dekabr tarixli Qanunu ilə əlavə edilmişdir. "İpoteka haqqında" 15.04.2005-ci ildə qəbul edilən Qanun nəzərdən keçirilərkən məlum olur ki, MPM-nin 231.5-ci maddəsinin mətni həmin Qanunun 39.5-ci maddəsinin mətni ilə hərfbəhərf üst-üstə düşür. Yəni mülki mübahisələrin həlli qaydasını müəyyən edən MPM-nin norması "İpoteka haqqında" Qanunla müəyyən edilən normaya uyğunlaşdırılmışdır.

Qeyd etməmək olmaz ki, məhkəmə orqanlarının fəaliyyəti ilə bağlı bu vaxta qədər MPM-nin 231.5-ci maddəsi kimi uğursuz və məntiqsiz qanun normasına təsadüf edilməmişdir. Həmin norma ilə ədalət mühakiməsini həyata keçirməli olan məhkəmə orqanının qərarı mübahisə edən tərəflərdən birinin iradəsindən asılı vəziyyətə salınmışdır. Əslində icra icraatının ipoteka predmeti ilə bağlı olması hallarında vətəndaşların MPM-nin 231-ci maddədə göstərilən məsələlər üzrə məhkəməyə müraciət etmək imkanlarının qarşısı alınmışdır. Çünki, 231.5-ci maddə icra icraatı gedişində ipoteka predmetinə tutmanın yönləndilməsi ilə bağlı ərizələrin həllini tələbkarın razılığından asılı etmişdir. Tələbkar razı olmadıqda isə borclunun 231-ci maddədə sadalanan məsələlər barəsində icra icraatı açması perspektivi yoxdur. Çünki məhkəmə bütün hallarda MPM-nin 231.5-ci maddəsinə rəhbər tutaraq ərizəni rədd edəcəkdir. Əks təqdirdə apelyasiya şikayəti verilməsi hallarında həmin qərarlar ləğv edilməyə məhkumdur. Məlumat üçün bildiririk ki, məhkəmə təcrübəsində "İpoteka haqqında" Qanun qəbul edildikdən sonrakı dövrdə icra icraatı gedişində məhkəmələr tərəfindən ipoteka predmeti ilə bağlı borcluların ərizələrinin təmin olunması hallarına təsadüf edilməmişdir.

Biz MPM-nin 231.5-ci maddəsinin qeyri-məntiqi olması, vətəndaşların konstitusion hüquqlarını pozması ilə bağlı əvvəlki yazılarımızın birində də ətraflı çıxış etmişdik ("Hüquqi dövlət və qanun" jurnalı, 2012-ci il, № 3). Təəssüf ki, bu günə qədər də həmin norma qüvvədədir və məhkəmələr ədalətsiz qərarlar qəbul etməkdə davam edirlər. Hakimlərlə bu məsələ barədə fikir mübadiləsi aparılarkən onlar da 231.5-ci maddənin Konstitusiyaya zidd olması barədə fikir bildirirlər. Lakin bu vaxta kimi məhkəmələrin heç biri həmin normanın Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının tələblərinə uyğun olub-olmamasına şərh verilməsi üçün Konstitusion Məhkəməsinə müraciət etməmişdir. Maraqlı burasıdır ki, məhkəmə proseslərində iştirak etməklə borcluların hüquqlarını müdafiə edən vəkillər də bu məntiqsiz norma ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu edilməsi barədə vəsatət verməmişlər.

MPM-nin 231.5-ci maddəsinin Məcəllədən xaric edilməli olmasının zəruriliyini əlavə dəlillərlə də əsaslandırmağa ehtiyac yoxdur. Həmin normanın MPM-dən xaric edilməsi hallarında "İpoteka haqqında" Qanunda da müvafiq dəyişikliklər edilməlidir.

2. MPM-nin XXI fəslinin müddəalarına görə işin mahiyyəti üzrə həll edilməsi ilə bağlı olmayan bütün hallarda qəbul edilən məhkəmə qərarları **qərardad** formasında çıxarılır. Belə qərar növlərindən biri də məhkəmənin (hakimin) müşavirə otağında qəbul etdiyi **xüsusi qərardadlardır**. MPM-nin hazırda qüvvədə olan 265-ci maddəsində qeyd olunur ki, məhkəmə işə baxarkən tərəflərin və ya digər şəxslərin hərəkətlərində cinayətin əlamətlərini aşkara çıxarsa o, bu barədə xüsusi qərardad çıxarmaqla prokurora xəbər verir. Bundan əlavə apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələri aşağı instansiya məhkəmələrində işə baxılması zamanı prosesual normaların kobud surətdə pozulmasına yol vermiş hakimlər barəsində xüsusi qərardad çıxarmaqla Məhkəmə-Hüquq Şurasına göndərə bilər (MPM-nin 394 və 421.2-ci maddələri). Qanunda xüsusi olaraq qeyd edilməsə də qanunun məntiqi belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, 421.2-ci maddədə nəzərdə tutulan norma işlərə əlavə kassasiya icraatında baxılması hallarına da aiddir.

Deməli mülki-prosessual qanun normalarına görə məhkəmələr mülki işlərə (həmçinin inzibati, kommersiya icraatı ilə bağlı işlərə) baxarkən **yalnız** tərəflərin və digər şəxslərin hərəkətlərində

cinayət əlamətlərini aşkara çıxarması, həmçinin hakimlərin prosesual normaları kobud surətdə pozması hallarında onlar barəsində xüsusi qərardad çıxarmaqla müzakirə üçün aidiyyəti üzrə göndərə bilərlər. Digər heç bir halda əməllərində açıq-aşkar kobud qanun pozuntusu (cinayət əməlləri olmayan) aşkar edilən fiziki və ya vəzifəli şəxslər barəsində məhkəmələrin xüsusi qərardad çıxarmaq hüququ mülki prosesual qanunvericilikdə nəzərdə tutulmamışdır.

MPM-nin mövcud 265-ci maddəsinin normalarının məntiqi olması fikri ilə razılaşmaq çətindir. Çünki məhkəmə təcrübəsi göstərir ki, məhkəmələrdə işlərə baxılarkən nəinki məhkəmə icraatının tərəflərinin, habelə digər vəzifəli və hüquqi şəxslərin qulluq fəaliyyəti ilə əlaqədar dövlət mənafeələrinə zidd, yaxud vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması ilə bağlı **(cinayət məsuliyyəti yaratmayan)** əməllərə yol verilməsi hallarına tez-tez təsadüf edilir. Məntiqə görə ədalət mühakiməsini həyata keçirən məhkəmələr belə hallara biganə qalmamalıdırlar. Onlar məhkəmə baxışı gedişində aşkara çıxan qanun pozuntusuna müvafiq sənədlə reaksiya verməlidirlər. Mövcud qanunvericiliyə görə belə bir sənəd yalnız xüsusi qərardad ola bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2000-ci ilə qədər qüvvədə olmuş Mülki-Prosessual Məcəllə də məhz bu mövqedə dururdu. Mövcud **Cinayət Prosesual Məcəlləsinin** doqquz maddəsində də kobud qanun pozuntusuna yol vermiş şəxslər barəsində məhkəmələrin xüsusi qərardad çıxara bilməsi hüququndan (bəzi hallarda hətta vəzifəsindən) danışıılır (CPM-nin 300.3, 307, 318.3, 355, 391.10, 398.2, 406, 419.14 və 427.10-cu maddələri). Hətta İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 119-cu maddəsi inzibati xətanın törədilməsinə kömək edən şəraitin aradan qaldırılması məqsədi ilə hakimin müvafiq idarəyə təqdimat verməli olmasından bəhs edilir. Yalnız mülki işlərə baxan məhkəmələrin belə hüquqdan istifadə edə bilməməsinin səbəbi bizə aydın deyildir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda qüvvədə olan MPM-nin ilkin variantında 265-ci maddə nəzərdə tutulan norma tamamilə başqa məzmununda olmuşdur. 2009-cu il 20 may tarixli Qanunla Məcəllədən çıxarılan MPM-nin 265.1 və 265.2-ci maddələrinin mətni aşağıdakı məzmununda olmuşdur:

265.1. Məhkəmə mübahisəyə baxarkən hüquqi şəxsin, dövlət, yerli özünüidarə idarə orqanının və digər orqanın vəzifəli şəxslərinin və ya fiziki şəxsin fəaliyyətində qanunların və digər normativ aktların pozulduğunu aşkar etdikdə xüsusi qərar çıxarmağa haqlıdır.

265.2. Xüsusi qərardad müvafiq hüquqi şəxslərə, vəzifəli şəxslərə, dövlət və yerli özünüidarə orqanlarına və digər orqanlara, fiziki şəxslərə göndərilir. Onlar gördükləri tədbirlər barədə bir ay müddətində məhkəməyə məlumat verməlidirlər.

Əvvəllər mövcud olmuş 265.1 və 265.2-ci maddələrdə göstərilən normaların mülki-prosessual qanunda yer tutması məntiqi olmuşdur və onların qanundan çıxarılması yalnız təəccüb doğurur. Fikrimizcə, ilkin variantda MPM-nin 265.1 və 265.2-ci maddələrinin bərpa edilməsi Məcəllədəki boşluğu aradan qaldırdı. Belə bir dəyişiklik həm də ona görə zəruridir ki, prokurorluq haqqında hazırda qüvvədə olan qanunvericiliyə görə həmin orqanların əvvəllər mövcud olan **ümumi nəzarət** funksiyası əllərindən alınmışdır. Məhkəmələrdə mülki işlərə baxılarkən aşkara çıxarılan qanun pozuntuları ilə bağlı məhkəmələrin qanunu pozan şəxslər barəsində xüsusi qərardad çıxarmaq hüququnun bərpa edilməsi yaranmış boşluğu doldurar, məmur özbaşınalığına qarşı mübarizəyə az da olsa töhvə vermiş olardı.

3. MPM-nin 69.1-ci maddəsinə görə hər bir fiziki və hüquqi şəxs şəxsən, yaxud müvafiq qaydada səlahiyyəti müəyyən edilmiş **nümayəndəsi** vasitəsilə məhkəməyə iddia verə bilər. Azərbaycan Respublikasının 2017-ci il 31 oktyabr tarixli Qanunu ilə mülki prosesual qanunda dəyişiklik edilərək məhkəmə prosesində tərəflərin nümayəndəsi qismində çıxış etmək hüququ olan şəxslərin dairəsi məhdudlaşdırılmışdır. Dəyişikliyin məhkəmə prosesində **fiziki şəxslərin** məhkəmə prosesində nümayəndə ola biləcək şəxslərlə bağlı hissəsi həm hüquqşunaslar, həm də vətəndaşlar tərəfindən birmənalı qarşılanmadığından həmin məsələ ilə əlaqədar mülahizələrimizi oxucularla bölüşmək istəyirik.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 31.10.2017-ci ilədək qüvvədə olmuş ilkin variantının 70-ci maddəsinə görə həmin Məcəllənin 71-ci maddəsində sadalanan şəxslər istisna olmaqla məhkəmədə iş aparmaq üçün səlahiyyəti lazımi qaydada rəsmiləşdirilmiş **hər hansı bir fəaliyyət qabiliyyətli**

şəxs nümayəndə ola bilər. Məhkəmə icraatında vəkil əvəzinə nümayəndələrin xidmətlərindən adətən maddi cəhətdən imkansız vətəndaşlar istifadə edirlər. Məhkəmə prosesinin tərəfi olan iddiaçı və ya cavabdeh hüquqşünas olub-olmamasından asılı olmayaraq etibar etdiyi şəxslə qiymət barədə razılığa gəldikdə nümayəndənin səlahiyyəti rəsmiləşdirilir, bununla da o, məhkəməyə iddia vermək, tərəflərdən hər hansı birini məhkəmədə nümayəndə qismində təmsil etmək hüquqi əldə edirdi (Nümayəndə belə xidməti vəkalət verəndən haqq almadan da həyata keçirə bilər).

Şübhəsiz ki, fiziki şəxslərin nümayəndələri bəzi hallarda hüquqi-prosedur qaydalarını bilməmələri, məhkəmə proseslərini müxtəlif səbəblərdən pozmaq cəhdlərinə görə məhkəmələr üçün bəzən problem yaradırdılar. Görünür bu səbəblərdən də 31.10.2017-ci il tarixli Qanunla MPM-nin 70-ci maddəsi ləğv edilməklə Məcəlləyə yeni məzmunlu 69.1-1-ci maddə əlavə edildi. Məcəllənin hazırda qüvvədə olan 69.1-1-ci maddəsinə görə fiziki şəxsin nümayəndəsi qismində məhkəmə prosesində yalnız onun **yaxın qohumu və ya vəkil** iştirak edə bilər. Belə nümayəndənin məhkəmədə iş aparmaq səlahiyyəti lazımı qaydada rəsmiləşdirilməlidir.

Göründüyü kimi hazırda fiziki şəxsin nümayəndəsi qismində məhkəmə prosesində vəkillərdən başqa yalnız tərəflərin yaxın qohumlarından biri iştirak edə bilər. Yaxın qohumlar sırasına aid edilməyən şəxslər isə belə hüquqdan məhrumdurlar. Həm də məhkəmə icraatında nümayəndə qismində iştirak etməli olan, lazımı sənədlər toplamaqla məhkəməyə iddia verən **yaxın qohumun hüquqşünas olub-olmaması da burada rol oynayır**. Yəni məhkəmə prosesi üçün hüquqi təhsili olmayan yaxın qohum, hüquqi təhsili olan uzaq qohumdan, yaxud belə təhsili olan (hətta praktiki iş stajlı) kənar şəxsdən daha münasibdir.

Belə çıxır ki, yaxın qohumun hüquq təhsili olmasa da, hüquq təhsilli uzaq qohum, yaxud hər hansı hüquqşünasla müqayisədə vətəndaşın məhkəmə prosesindəki hüquqlarını daha səmərəli surətdə müdafiə edə bilər. Belə tezis zəifliyini və fiziki şəxs üçün sərfəli olmadığını izah etməyə ehtiyac yoxdur.

Tərəflərin hüquqlarının məhkəmə müdafiəsi mümkün qədər sadə və vətəndaşlar üçün əlçatan olmalıdır. Onların məhkəmə prosesindəki hüquqlarını müdafiə etmək üçün istədikləri şəxsi nümayəndə kimi seçmək istəyinə hörmətlə yanaşılmalıdır.

Bu zaman bizim fikrimizcə şəxsin nümayəndə qismində məhkəmə prosesinə buraxılması üçün onun **hüquqşünaslıq ixtisasına** malik olması, habelə MPM-nin 71-ci maddəsində sadalanan şəxslər kateqoriyasına aid olmaması əsas götürülməlidir.

Təsəvvür edək ki, müəssisədə əməyin mühafizəsi, yaxud texniki təhlükəsizlik qaydalarının pozulması səbəbindən istehsalatda baş vermiş bədbəxt hadisədə həlak olan vətəndaşın ailə üzvü ona dəyən zərərin ödənilməsi barədə məhkəməyə iddia vermək istəyir. Lakin özü iddia ərizəsi yazma bilmədiyini kimi maddi imkanının aşağı səviyyədə olmasına görə vəkilə də müraciət edə bilmir. Bu səbəbdən də o, yurisprudensiya sahəsində praktiki iş stajına malik sabiq hakimə (prokurora, müstəntiqə, təhqiqatçıya) müraciət edərək, onun adından məhkəmədə iddia qaldırmasını xahiş edir (Bu kənar şəxs ərizə verən vətəndaşın uzaq qohumu, tanış, qonşusu da ola bilər).

Belə bir razılaşmanın qarşısı hansı məntiqlə alınmalıdır? **Hüquqi təhsili ilə yanaşı kifayət qədər peşə təcrübəsi olan sabiq hakim** (prokuror, müstəntiq, təhqiqatçı) hansı parametrlərinə görə iddiaçının hüquq ixtisası olmayan yaxın qohumundan geri qalır ki, prosesə buraxılsın?

Qeyd olunduğu kimi maddi cəhətdən imkansız olanlar məhz imkansızlıq üzündən məhkəmə işlərində vəkillərin xidmətindən istifadə edə bilmirlər və bu səbəbdən də nümayəndəlik institutuna üstünlük verməyə meyllidirlər. Cinayət-prosesual qanunvericilikdən fərqli olaraq mülki-prosesual qanunla maddi cəhətdən imkansız vətəndaşların birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələrində dövlət hesabına vəkillə təmin edilməsi nəzərdə tutulmadığından belə vətəndaşlar məhkəmə işləri ilə bağlı problemlərlə üzləşməli olurlar. Kassasiya və əlavə kassasiya şikayətləri verilərkən, habelə məhkəmə aktına yeni açılmış hallar üzrə yenidən baxılması zamanı belə problemlər yaranmır və yarana da bilməz. Çünki, MPM-nin 67-ci maddəsinə əsasən həmin hallarda şikayət yalnız vəkil tərəfindən yazılmalıdır və mübahisə tərəfləri məhkəmə iclaslarında yalnız

vəkillə birlikdə iştirak edə bilərlər. İşdə iştirak edən tərəfin maddi imkanı olmadıqda isə məhkəmə onların müraciəti əsasında vəkilin prosesdə dövlət hesabına iştirakını təmin edir. Birinci və apelyasiya instansiyası məhkəmələrində icraat zamanı iştirak edən şəxslər üçün isə belə güzəşt nəzərdə tutulmamışdır. İlk baxışdan bu hal ədalətsiz görünə bilər. Əslində isə burada qeyri-adi heç bir şey yoxdur. Mülki mübahisələrlə əlaqədar vətəndaşlara heç bir xərc çəkmədən məhkəmələrdə iddia qaldırmaq hüququ verilməsi vətəndaşlarda məsuliyyət hissəsinin azalmasına, məhkəmələrdə isə iş yükünün hədsiz dərəcədə artmasına səbəb olardı.

Bununla yanaşı maddi imkanı aşağı olan vətəndaşların mülki mübahisələrə məhkəmələrdə baxılması gedişində hüquqi yardımdan məhrum edilməsi faktı da qəbul edilməzdir. Bu hal vətəndaşların Konstitusiyaya ilə müəyyən olunmuş hüquqları ilə də üst-üstə düşmür. Belə ki, Konstitusiyanın 61-ci maddəsinin I bəndində göstərilir ki, **hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır.**

Belə vəziyyətdə hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikasının 31.10.2017-ci il tarixli Qanunu ilə məhkəmədə nümayəndəliklə bağlı MPM-nin VI fəslində edilən dəyişikliklər obyektiv zəruriyyətdən yaranmamışdır. Daha doğrusu həmin fəslə əlavə və dəyişikliklər edilərkən vətəndaşların bir qisminin maddi imkanları, ölkədə minimum aylıq əmək haqqının məbləğinin aşağı olması məhkəmədə iştirak üçün vətəndaşların nümayəndəliklə bağlı seçim hüququ, habelə Konstitusiyanın 61-ci maddəsinin tələbləri nəzərə alınmamışdır.

Bizim fikrimizcə bəhs etdiyimiz problemi asan yolla həll etmək mümkündür. Bunun üçün MPM-nin 69.1-1-ci maddəsindəki “onun yaxın qohumu” sözlərinin “məhkəmədə iş aparmaq üçün səlahiyyət verilmiş ali hüquq təhsili olan nümayəndə” sözləri ilə əvəz edilməsi kifayətdir.

Mülki-Prosesual Məcəlləyə sonradan edilən əlavə və dəyişikliklərin cəmi üçünün təmsalında həmin dəyişikliklərin məhkəmələr və vətəndaşlar üçün nə kimi problemlər yaratması faktları ilə müəyyən qədər tanış olduq. Çox güman ki, mülki-prosesual qanunda təhlilə ehtiyacı olan başqa “təkmilləşdirmələr” də vardır. Dəyişikliklərin ilkin variantla müqayisədə qüsurlu olması hallarına başqa qanunlarda da təsadüf edilir. Vaxtı gəldikcə onlardan da bəhs etməli olacağıq.

Mahiyyət etibarilə doğru olan və praktikada problem yaratmayan qanun normalarının dəyişdirilməsi üçün təşəbbüsün kim tərəfindən, hansı məqsədlə qaldırılması və səbəbi bizə bəlli deyildir. Bizə elə gəlir ki, mövcud qanunlarda dəyişiklik edilərkən təklifləri təcrübədə tətbiq edəsi əlaqədar təşkilatlardan əvvəlcədən rəy alınması məqsədəuyğun olardı.

Asim Həşimov

Hüquqşünas

**GDPR-IN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA FƏRDI
MƏLUMATLARIN OPERATORLARINA TƏSİRİ**

Belə fərz etmək olar Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyinə əsasən yaradılan şirkətlər (“yerli şirkətlər”) Azərbaycan Respublikasının “Fərdi məlumatlar haqqında” 11 may 2010-cu il tarixli 998-IIIQ sayılı qanunu və onun tələbləri ilə tanışdır və bu tələblərə onlar tərəfindən əməl edilir. Bundan başqa yerli şirkətlər fəaliyyət dairəsini genişləndirərək onların Avropa Birliyinin rezidentləri olan müştəriləri varsa və ya onları cəlb etmək niyyəti varsa onlar tərəfindən hansı normativlərə əməl etmək tələb edilir? Və ya istifadəçilər tərəfindən doldurulmalı olan və fərdi məlumatları əhatə edən anketlərin yerləşdirildiyi veb-saytı varsa? Bunun üçün belə şirkətlərin 2016/679 sayılı Fərdi Məlumatların Qorunmasına dair Ümumi Reqlamentin (General Data Protection Regulation, bundan sonra “GDPR”) və onun əhatə dairəsi barədə zəruri biliklərinin olması qaçınılmazdır. Məqalədə GDPR-ın fərdi məlumatların nəzarətçisi və ya prosessoru statusuna malik və Azərbaycan Respublikasında qeydiyyat keçmiş hüquqi şəxslərin (sahibkarları) fəaliyyətinə təsiri araşdırılmışdır. GDPR sonuncunun tələblərinə riayət etməli olan şirkətləri “məlumat nəzarətçisi” və “məlumat prosessoru” adı altında iki kateqoriyaya bölür. Məlumat nəzarətçisi şəxsi məlumatların işlənməsinin məqsəd və vasitələrini müəyyənləşdirən və onlar üçün cavabdeh olan təşkilatdır. Məlumat prosessoru isə şəxsi məlumatları nəzarətçinin adından və ya adından emal edən bir təşkilat və ya fiziki şəxsdir.

İlk öncə Avropa Birliyində Fərdi Məlumatların qorunması ilə bağlı qanunvericiliyin tarixinə və tətbiqi dairəsinə qısa toxunmaq zəruridir. 1995-ci ildə Avropa birliyi ölkələri fərdi məlumatların emalı zamanı hüquqi və fiziki şəxslərin hüquqlarının müdafiəsinə dair 95/46 / AB Direktivini (“Direktiv”) qəbul etdi. Ancaq yeni texnologiyaların inkişafı və internetdən istifadənin daha geniş yayılması fərdi məlumatlar sahəsində konfidensiallığın qorunmasına dair yeni qanunların qəbul edilməsini labüd etdi. Beləliklə, 25 may 2018-ci il tarixində bu Direktiv Avropa Parlamenti tərəfindən 14 aprel 2016-cı tarixində qəbul edilmiş GDPR ilə əvəz edildi. Direktivdən fərqli olaraq, GDPR, reqlament olduğundan onun tətbiqi Avropa Birliyi ərazisində məcburi xarakter daşıyır, lakin bəzi aspektlərinin Avropa Birliyinin üzvü olan dövlətlərin bilavasitə özləri tərəfindən tənzimlənməsinə də imkan yaradır. Hazırda GDPR Avropa Birliyinin üzvü olmayan, lakin Avropa Azad Ticarət Birliyinin (European Free Trade Association) üzvü olan daha üç ölkədə (İslandiyada, Lixtenşteyndə və Norveçdə) də tətbiq edilir.

GDPR-in əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

- Fiziki şəxslərə onların fərdi məlumatlarına nəzarət etmək üçün instrumental vasitələrin verilməsi;
- Fərdi məlumatların qorunması üzrə müasir standartların tətbiq edilməsi;
- Avropa Birliyinin fərdi məlumatların qorunması üzrə rəqəmsal fəzasının inkişaf etdirilməsi;
- Avropa Birliyinə üzv dövlətlərin səlahiyyətli orqanları daxil olmaqla, bütün iştirakçılar

tərəfindən qaydalara ciddi şəkildə əməl edilməsinin təmin edilməsi;

- Fərdi məlumatların beynəlxalq səviyyədə ötürülməsinə hüquqi dəstək verilməsi.

GDPR hansı hallarda tətbiq olunur?

GDPR-ın mətninə əsasən, onun tələbləri yalnız Avropa Birliyində fəaliyyət göstərən şirkətlərə (sahibkarlara) deyil, həm də Avropa Birliyinə üzv dövlətlərin vətəndaşlarına və ya Avropa Birliyində olan şəxslərin fərdi məlumatlarını birbaşa və ya dolayı yolla (dolayı yolla dedikdə ancaq emal olunan məlumat vasitəsi ilə şəxsin bilavasitə eyniləşdirilməsinin çətin olması, lakin mövcud olan digər məlumatlar və ya başqa bir mənbədən əqlabatan şəkildə əldə edilə bilən məlumatlardan istifadə edərək şəxsi eyniləşdirmək nəzərdə tutulur) emal edən hər hansı bir şirkətə də şamil olunur. Yəni, şirkətin bilavasitə Avropa Birliyinin ərazisində fiziki olaraq yerləşib-yerləşməməsi bu halda əhəmiyyətli olmaya da bilər.

Məsələn, bir şirkət Avropa Birliyində və ya İsləndiyada, Lixtenşteyndə, Norveçdə qeydiyyatdadırsa, deməli, emal prosesinin özünün birbaşa harada həyata keçirilməsindən əsılı olmayaraq birmənalı olaraq GDPR-ın təsiri altına düşür.

GDPR-ın məzmununa əsasən, hər hansı bir şirkətin Avropa Birliyi ərazisində şəxslərə (rezidentlərə) xidmət və ya mal təmin etdiyini müəyyən edilməsi üçün həтта xidmətlər / mallar təklif etmək niyyəti də kifayətdir. GDPR-a əsasən, şirkətin saytında Avropa Birliyinə üzv dövlətlərdən hər hansı birinin rəsmi dilinin və valyutasının istifadəsi nəzərdə tutulursa və bu dildə sifariş etmək mümkündürsə, niyyət aydın olur. Və ya Avropa Birliyində olan istehlakçılara və ya istifadəçilərə istinad, şirkətin fəaliyyətinin Avropa Birliyindən istehlakçılara və ya istifadəçilərə hədəflənməsi, bu cür niyyət kimi qiymətləndirilə bilər. Məsələn, Veb-sayt tamamilə Azərbaycan dilində olduğu halda belə, Avropa Birliyində olan hər hansı bir şəxsin onun xidmətlərindən istifadə etməyəcəyinə 100% əmin olmaq mümkün deyil. Bu səbəbdən, hər bir halda GDPR tələblərinə əməl etmək tövsiyə olunur.

GDPR kontekstində maraqlı və aktual olan başqa bir konsepsiya isə monitorinqdir. GDPR-dakı monitorinq, şəxslərin internetdən istifadəsi zamanı fərdi xüsusiyyətləri və davranışlarını təhlil etmək və ya proqnozlaşdırmaq üçün fərdi məlumatların emalı üçün müxtəlif texnologiyalardan istifadə və ya potensial istifadə ilə izlənməsi başa düşülür. Yəni, şirkət tərəfindən Avropa Birliyində yerləşən şəxslərin davranışlarını marketinq və statistika məqsədləri üçün öyrənilməsi və s. üçün hər hansı tədbirlər görürsə - bu monitorinqdir. Çünki daha əvvəl qeyd edildiyi kimi, Avropa Birliyindən olan şəxsin bu xidmətlərin istifadə olunduğu sayta daxil olmayacağına dair heç bir zəmanət yoxdur. Monitorinq zamanı da şirkətin GDPR-ın tələblərinə riayət etməsi tələb edilir.

Şirkət aşağıdakı şərtlərdən ən azı biri yerinə yetirildiyi zaman Avropa Birliyində nümayəndə təyin etməsi zəruri ola bilər:

- fərdi məlumatların emalı davamlı xarakter daşıyarsa;
- fərdi məlumatların xüsusi kateqoriyalarının geniş miqyaslı emalı həyata keçirilərsə;
- cinayət məhkumluğu və ya hüquq pozuntuları ilə əlaqəli fərdi məlumatlar emal olunarsa;
- insan hüquq və azadlıqlarının pozulması riski yüksəkdirsə.

GDPR-da, xüsusi kateqoriyalı fərdi məlumatlar Azərbaycan qanunvericiliyinə oxşar şəkildə müəyyən edilir (məhkumluq və hüquq pozuntuları barədə məlumatların ayrıca kateqoriyaya ayrılır və rəsmi orqanlarının qanunvericiliyə uyğun qaydada emalına nəzarət olunması öhdəliyi vardır.

GDPR-ın tətbiq dairəsinə dair nümunələr

Məsələn, Macarıstan Respublikasında bilavasitə törəmə müəssisəsi olmayan Azərbaycan Respublikasında qeydiyyatdan keçmiş hüquqi şəxs Macarıstan Respublikasının rezidentlərinə daimi xidmət göstərir. Bu o deməkdir ki, şirkət rəsmi olaraq Macarıstan Respublikasında fərdi məlumatların qorunması məqsədilə nümayəndəsini təyin etməlidir. Törəmə şirkəti olduğu təqdirdə isə törəmə şirkət vasitəsilə nümayəndə təyin edə bilər. Başqa bir nümunəyə nəzər salsaq, Azərbaycan Respublikasında qeydiyyat keçən şirkətin onlayn satış həyata keçirən mağazası var və bu şirkətin satdığı məhsulları Estoniya vətəndaşı alır. Burada Avropa Birliyinə üzv ölkənin vətəndaşının fərdi məlumatları emal olunması səbəbindən, GDPR-ın tələbləri Estoniya vətəndaşları üçün də onlayn satışı həyata keçirən, lakin Azərbaycan Respublikasında qeydiyyatdan keçmiş şirkətə (sahibkara)

da tətbiq olunur. Şirkətin saytı həmçinin Avropa Birliyinə üzv ölkənin rəsmi dilində təqdim edilirsə və qiymətləri istifadəçinin seçiminə əsasən, istifadəçinin rezidenti olduğu Avropa Birliyinə üzv ölkənin rəsmi valyutası ilə göstərilirsə, bu hal da GDPR-ın əhatə dairəsinə daxildir.

Yerli şirkətlər öz gündəlik fəaliyyətləri zamanı da GDPR-ın tətbiq dairəsinə düşə bilər. Azərbaycanla fəaliyyət göstərən xarici şirkətin filial və ya nümayəndəliyinin Avropa Birliyinə üzv ölkənin vətəndaşı olan rəhbərinə və ya hər hansı əməkdaşına verilən etibarnamədə də fərdi məlumatlar öz əksini tapır.

Nəticə:

Beləliklə aydın olur ki, GDPR təkcə Avropa Birliyi ərazisi ilə məhdudlaşmayaraq, dünyada kifayət qədər geniş əhatə dairəsinə malikdir və Avropa Birliyinin rezidenti olan müştərilərə yönümlü Azərbaycan Respublikasında qeydiyyatdan keçən şirkətlərin, sahibkarlarının üzərinə də GDPR tələblərini yerinə yetirmək öhdəliyi qoyulmuş olur. Bu qaydaların pozuntusuna görə sanksiyanın yuxarı həddi 20 milyon avro və ya şirkətin qlobal dövriyyəsinin 4% həcmində cərimə müəyyən edilir. Avropa Birliyindən kənarında yerləşən şirkətlərin GDPR tələblərinin pozulması nəticəsində cərimələnməsinə nümunə kimi ABŞ-ın Google şirkəti tərəfindən Android OS tətbiqinin sahiblərinə onlara məxsus fərdi məlumatların prosesinqi və tənzimlənməsi sahəsində natamam və qeyri-şəffaf məlumatlar bəyan etdiyinə (bildirdiyinə) görə, habelə bu növdən olan bəzi pozuntulara görə Fransanın fərdi məlumatlar sahəsində tənzimləyicisi (CNIL) tərəfindən 50 milyon avro məbləğində cərimə edilməsidir.

Beləliklə, GDPR tələblərinin pozulmasına görə sanksiyalar Azərbaycan Respublikasının şirkətlərinə də qarşı da tətbiq edilə bilər. Məsələn, şirkətin Avropa Birliyindəki nümayəndəliyinə qarşı cərimə tətbiq edilə bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, maliyyə sanksiyaları tətbiq edilən bilən yeganə cərimə növü deyil. Avropa Birliyində fəaliyyət göstərən şirkətlərə fərdi məlumatlar üzrə GDPR tələblərini pozan Azərbaycan Respublikasının şirkətlərinə, sahibkarlarına ötürülməsi qadağan edilə və yaxud Avropa Birliyindən olan istifadəçilər üçün şirkətin veb saytına giriş məhdudlaşdırıla bilər. Bu cür tədbirlər şübhəsiz ki, yerli şirkətlər, sahibkarlıq subyektləri üçün Avropa Birliyi bazarının itirilməsi təhlükəsi yarada bilər.

Sənan Şirinov

Vəkil

**PAYLI MÜLKİYYƏTDƏ OLAN ƏŞYADAN PAYIN
AYRILMASI – ŞƏRH OLUNAN,
LAKİN HƏLL OLUNMAYAN PROBLEM**

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının qəbulundan sonra həyata keçirilmiş məhkəmə-hüquq islahatları çərçivəsində qəbul olunmuş ən mühüm qanunlardan biri də 01.09.2000-ci ildən qüvvəyə minmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsidir. Bu Məcəllə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş insan hüquq və azadlıqlarının fundamental prinsipləri, o cümlədən müqavilə azadlığı, mülki dövryyənin təsviqi və inkişafı, habelə mülkiyyət hüququnun təminatı baxımından əvvəlki qanunvericilikdən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən yeni, progressiv normalar müəyyən etmişdir. Yeni qanunun mülki sahəyə aid daha geniş münasibətləri tənzimləməsi və onun mütərəqqi məziyyətləri danılmazdır.

Bununla belə, bütün müsbət cəhətlərinə baxmayaraq, yeni Mülki Məcəllədə xeyli sayda anlaşılmayan və ziddiyətli normalar mövcuddur. Bu ziddiyət və anlaşılmazlıqlar bir sıra hallarda müxtəlif yanaşmaların (*qəbul olunma, təfsir edilmə*) təzahürü kimi ortaya çıxsada, əksər hallarda bu, Qanunun özündəki qüsurlarla bağlıdır. Bu qüsurların özü də müxtəlif səbəblərlə əlaqəlidir. Mülki Məcəllə ilə az-çox tanış olan hüquqşünasların yekdil fikri ondan ibarətdir ki, Məcəllədə bir anlayışı ifadə etmək üçün nəinki ayrı-ayrı bölmə və fəsillərdə, hətta eyni norma daxilində belə müxtəlif sözlərdən (*terminlərdən*) istifadə olunub. Digər bir səbəb isə norma yaradıcılığında Azərbaycan dilinin morfoloji və sintaktik qaydalarının tələblərinin gözlənilməməsi ilə bağlıdır. Məcəllədəki bir sıra çatışmazlıqlar da fikri ifadə etmək üçün cümlələrdə istifadə olunan söz və ya söz birləşmələrinin aşkar dolaşq salınması səbəbindən ortaya çıxır.

Mülki Məcəllənin qeyd olunan çatışmazlıqları ilə bağlı mütəxəssislər tərəfindən müxtəlif zamanlarda müzakirələr aparılmış və müxtəlif fikirlər söylənilmişdir. Sonradan, xüsusilə də 2005-ci ildə Mülki Məcəlləyə edilmiş dəyişikliklər zamanı sözügedən qüsurların müəyyən bir hissəsi aradan qaldırılmışdır. Bununla belə, həmin qüsurların bir qismi Məcəllədə qalmış, bu da praktikada təsirsiz ötürmüşür.

Bununla bağlı olaraq mütəxəssislərdən V.İbayevin məqaləsi olduqca əhəmiyyətlidir. Ali Məhkəmənin Bülleteninə 2014-cü il tarixli, 2-ci sayında dərc olunmuş "*Mülki Məcəllənin 11-ci fəslinə hüquqi müəyyənlik prizmasından baxış*" adlı məqaləsində Məcəllənin dilindəki çatışmazlıqların hansı praktiki əhəmiyyətə malik olması bariz şəkildə göstərilmişdir. Müəllifin istinad olunan məqaləsində Mülki Məcəllənin əşya hüququ ilə bağlı müəyyən normalarının işləməməsinin həmin normalardakı məfhumların yerində işlədilməməsi və dolaşq salınması ilə bağlı olduğu əsaslandırılmış şəkildə göstərilmişdir.

Həm qanunvericilik texnikası, həm də Azərbaycan dilinin morfoloji və sintaktik qaydaları baxımından problemləli olan, bu səbəbdən də təcrübədə dolaşqılıq yaradan normalardan biri də hazırda müzakirəyə çıxardığımız paylı mülkiyyətdə olan əşyanın bölünməsi və ondan payın ayrılması ilə bağlı münasibətləri tənzimləyən Mülki Məcəllənin 220-ci maddəsidir.

Bu maddə Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin mülkiyyət hüququnun xüsusi növlərindən bəhs edən 10-cu fəslində (*“ümumi mülkiyyət” başlıqlı 1-ci paragrafda*) yerləşir. Həmin paragraf ümumi mülkiyyətin anlayışı, ümumi mülkiyyətin iki növünü - paylı və birgə mülkiyyət təsnifatını, hər iki mülkiyyət növünün əmələ gəlmə əsaslarını, ümumi mülkiyyətdə olan əmlaka sahiblik, ondan istifadə və ona dair sərəncam verilməsini, əşyanın bölünməsi və ondan payın ayrılmasını, mülkiyyət hüquqlarına xitam verilməsini, ərlə arvadın ümumi mülkiyyətini və digər məsələləri tənzimləyir.

Praktikada ən çox tətbiq olunan və mübahisə doğuran, müzakirələrə və müxtəlif yozumlara yol açan normalardan biri də paylı mülkiyyətdəki əşyanın bölünməsi və ondan payın ayrılmasını tənzimləyən 220-ci maddədir. Bu norma ilə bağlı fikir ayrılığı və müzakirələrin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinə qədər çatmasına və Məhkəmənin bununla bağlı qərarının olmasına baxmayaraq, problem hələ də öz həllini tapmamışdır.

Hələ fransız filosofu R.Dekart yazırdı ki, *“... sözləri düzgün işlətməklə dünyanı anlaşılmazlıqların tam yarısından xilas etmək olar”*. Onun həmvətənlisi Volter Fransua-Mari Arue isə deyirdi: *“Mübahisə etməzdən əvvəl, gəlin, istifadə edəcəyimiz terminləri dəqiqləşdirək”*. Şübhəsiz ki, bu böyük mütəfəkkirlərin qeydləri əsaslıdır və mühüm metodoloji əhəmiyyət kəsb edir.

Mülki Məcəllənin müzakirə olunan 220-ci maddəsi hal-hazırda aşağıdakı redaksiyadadır:

Maddə 220. Paylı mülkiyyətdə olan əşyanın bölünməsi və ondan payın ayrılması

220.1. Paylı mülkiyyətdə olan əşya mülkiyyətçiləri arasındakı razılaşmaya əsasən onlar arasında bölünə bilər.

220.2. Paylı mülkiyyətin mülkiyyətçisi öz payının ayrılmasını tələb edə bilər.

220.3. Paylı mülkiyyətin mülkiyyətçiləri ümumi əşyanın bölünməsi və ya ondan payın ayrılması üsulu və şərtləri haqqında razılığa gələ bilmədikdə paylı mülkiyyətin mülkiyyətçisi öz payının naturada ayrılmasını məhkəmə qaydasında tələb edə bilər. Əgər payın naturada ayrılmasına yol vermirsə və ya bu, ümumi mülkiyyətdə olan əşyaya tənəsübsüz zərər vurmada mümkün deyildirsə, ayrılan mülkiyyətçi öz payının dəyərinin paylı mülkiyyətin digər mülkiyyətçiləri tərəfindən ona ödənilməsi hüququna malikdir.

220.4. Bu maddəyə əsasən paylı mülkiyyətin mülkiyyətçisinə naturada ayrılan əşyanın onun mülkiyyət hüququndakı payına tənəsübsüzlüyü müvafiq pul məbləğinin ödənilməsi və ya başqa kompensasiya ilə aradan qaldırılır. Paylı mülkiyyətin mülkiyyətçisinə naturada pay ayrılması əvəzinə qalan mülkiyyətçilər tərəfindən kompensasiya ödənilməsinə onun öz razılığı ilə yol verilir. Mülkiyyətçinin payı cüzi olduqda, real surətdə ayrılma bilmədikdə və ümumi əmlakdan istifadə edilməsində onun mühüm mənafevi olmadıqda, məhkəmə həmin mülkiyyətçinin razılığı olmadan da paylı mülkiyyətin qalan iştirakçılarının öhdəsinə ona kompensasiya ödənilməsi vəzifəsini qoya bilər.

220.5. Mülkiyyətçi bu maddəyə uyğun kompensasiya aldığı andan ümumi əmlakdakı paya hüququnu itirir.

220.6. Bu Məcəllənin 220.3-220.5-ci maddələrində müəyyənləşdirilmiş qaydalara əsasən ümumi əmlakın bölünməsi və ya ondan pay ayrılması açıq-aşkar məqsədəuyğun olmadıqda, məhkəmə əmlakın açıq hərracdan satılması və satış pulunun ümumi mülkiyyətin mülkiyyətçiləri arasında onların paylarına mütənəsib surətdə bölüşdürülməsi haqqında qərar qəbul edə bilər.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Məcəllənin qəbul olunmasından xeyli müddət keçməsinə baxmayaraq, həmin normanın tətbiqi və təfsiri ilə bağlı olduqca müxtəlif yanaşmalar və həm də müvafiq olaraq fərqli məhkəmə qərarları ortaya çıxmışdır. Məhz bu səbəbdən, norma Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin müzakirə predmeti olmuş və Məhkəmə *“Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 220.6 və 221-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair”* 4 aprel 2014-cü il tarixli Qərar qəbul etmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin qeyd olunan normanın şərhilə bağlı Qərarından 5 ildən artıq müddət keçməsinə baxmayaraq, normanın təfsiri və tətbiqi ilə bağlı fikir müxtəlifliyi, eləcə də fərqli məhkəmə qərarlarının qəbul edilməsi bu gün də davam etməkdədir. Demək ki, şərh olunan məsələ həll olunmamış qalmışdır.

Hazırkı yazıda şərh olunduqdan sonra da həll olunmayan məsələnin səbəblərinə aydınlıq gətirməyə, eləcə də problemin həlli ilə bağlı təkliflərimizi təqdim etməyə çalışacağıq.

Fikrimizcə, problemin kökündə normanın özünün qüsurlu və natamam olması durur.

Bunu müəyyən etmək üçün, qabaqcıl və bizə yaxın hüquq sistemləri olan bizə ölkələrin eyni münasibəti tənzimləyən qanunvericiliyinin müqayisəli təhlilinin aparılması faydalı olar.

Belə ki, Rusiya Federasiyası Mülki Məcəlləsinin 252-ci maddəsi, Türk Mədəni Qanununun 696-699-cu maddələri, Avstriya Ümumi Mülki Məcəlləsinin 841-843-cü paragrafları, Almaniya Mülki Məcəlləsinin isə 749-754-cü maddələri paylı mülkiyyətdə olan əmlakdan payın ayrılması ilə bağlı məsələləri tənzimləyir.

Qeyd olunan qanunvericiliklərin Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 220-ci maddəsi ilə müqayisəli təhlilindən məlum olur ki, Mülki Məcəllənin 220-ci maddəsi hazırlanarkən məhz Rusiya Federasiyası Mülki Məcəlləsinin 252-ci maddəsindən istifadə edilmişdir.

İlk əvvəl qeyd olunmalıdır ki, RF-nin Mülki Məcəlləsinin 252-ci maddəsinin özü müəyyən olmayıb, natamam və ziddiyyətlidir. Bu fakt RF-də eyni məsələ ilə bağlı fərqli yanaşma və məhkəmə qərarlarının olması ilə təsdiq olunur.¹

Bundan başqa, tərçümənin keyfiyyətli olmaması, eləcə də Azərbaycan dilinin qrammatik qaydalarının sonadək gözlənilməməsi də Mülki Məcəllənin 220-ci maddəsinin anlaşılmaqlığına səbəb olan amillərdən biridir.

Müzakirə olunan məsələ ilə əlaqədar ilk problem 220.4-cü maddənin 3-cü cümləsi ilə bağlı ortaya çıxır. Normanın həmin cümləsi aşağıdakı kimidir:

"...Mülkiyyətçinin payı cüzi olduqda, real surətdə ayrılma bilmədikdə və ümumi əmlakdan istifadə edilməsində onun mühüm mənafevi olmadıqda, məhkəmə həmin mülkiyyətçinin razılığı olmadan da paylı mülkiyyətin qalan iştirakçılarının öhdəsinə ona kompensasiya ödənilməsi vəzifəsini qoya bilər."

Göründüyü kimi, qalan iştirakçıların öhdəsinə kompensasiya ödənilməsi vəzifəsinin qoyulmasını müəyyən edən normadan həmin tələblə kimin çıxış edə biləcəyi aydın deyil.

Çünki, 220.3 və 220.4-cü maddələri müqayisəli təhlil etdikdə belə qənaət hasil olur ki, bütün hallarda (*payın naturada ayrılması və ya kompensasiyanın ödənilməsi*) tələb yalnız ayrılan payçı tərəfindən irəli sürülə bilər.

Bu kontekstdən çıxış etdikdə ayrılan payçının razılığı olmadan onun payına müvafiq kompensasiyanın ödənilməsinin digər payçıların üzərinə vəzifə kimi qoyulmasına dair iddianın kimin tərəfindən irəli sürülməsi aşkar sual doğurur və qeyri-müəyyən olaraq qalır.

Bu qeyri-müəyyənlik onun iqtibas olduğu (*köçürüldüyü*) RF Mülki Məcəlləsinin 252-ci maddəsinin 4-cü bəndindən qaynaqlanır ki, mənbənin özünün tətbiqi ilə bağlı da Rusiya məhkəmə təcrübəsində anoloji problem mövcuddur.

Ümumi mülkiyyətdə olan əşyanın bölünməsi və ondan payın ayrılması ilə bağlı qanunun tətbiqində yaranan ən böyük problem isə onun iqtibas olduğu RF Mülki Məcəlləsinin 252-ci maddəsində olmayan, lakin bizim Mülki Məcəlləyə 220.6-cı maddə ilə əlavə olunmuş normadan qaynaqlanır.

Maddədən göründüyü kimi, həmin norma paylı mülkiyyətdən payın natura və ya kompensasiya ödənilməsi yolu ilə ayrılması mümkün olmayan halları tənzimləyir. Normanın tələbinə görə, bu halda payının ayrılmasını istəyən payçının tələbi ilə əmlakın bütünlüklə açıq hərracdan satılması və əldə olunan vəsaitin mülkiyyətçilər arasında paylarına mütənasib surətdə bölüşdürülməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Normadan aydın olur ki, əmlakın qeyd olunan qaydada özgəninkiləşdirilməsi zamanı digər mülkiyyətçilərin iradəsi nəzərə alınmır, əhəmiyyətsiz olur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin yuxarıda qeyd olunan Qərarı da məhz bu məsələ ilə bağlı olmuşdur.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Qərarında normada müəyyən olunmuş qaydada, yəni digər mülkiyyətçilərin iradəsi olmadan əmlakın açıq hərracdan satışa çıxarılmasının onların mülkiyyət hüququnun pozuntusu olmadığı qənaətinə gəlmişdir.

Fikrimizcə, Konstitusiyaya Məhkəməsinin bu məsələdə fərqli qərara gəlməsi üçün kifayət qədər həm nəzəri, həm də qanuni (*konstitution*) əsaslar mövcud olmuşdur.

Şərhdə keçən müddət ərzində müəyyən olundu ki, həmin Qərar bütünlüklə 220-ci maddənin tətbiqini bir qədər də çətinləşdirmişdir.

Belə ki, bu Qərara qədər də məhkəmə təcrübəsi belə formalaşmışdı ki, ayrılmaq istəyən payçının payının ilkin olaraq naturada ayrılması, bu mümkün olmadıqda digər mülkiyyətçilər tərəfindən ona kompensasiya ödənilməsi, bu da nəticə vermədikdə əmlakın açıq hərraca çıxarılaraq satılması həyata keçirilirdi. Bu zaman da həm payın naturada ayrılmasının, həm də digər payçılar tərəfindən ayrılan payçıya kompensasiya verilməsinin mümkünsüzlüyü məsələsinin yalnız məhkəmə qərarları ilə müəyyən edilməsi ilə bağlı yanlış praktika formalaşmışdı. Təəssüf ki, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Qərarından sonra da bu praktika dəyişməz olaraq qaldı.

Yanlış məhkəmə təcrübəsinin davam etməsinin bir səbəbi də Konstitusiyaya Məhkəməsinin öz Qərarında yuxarıda sadalanan mərhələlərin vacibliyini və ardıcılığını qeyd etməklə, həmin mərhələlərin müəyyən edilməsi və həlli qaydasına aydınlıq gətirməməsi ilə bağlıdır.

Bu da nəticədə ona gətirib çıxarır ki, payının ayrılmasını istəyən payçı həm formalaşmış məhkəmə təcrübəsinə, həm də Konstitusiyaya Məhkəməsinin Qərardakı mövqeyinə əsasən qeyd olunan mərhələlərin hər biri ilə bağlı ayrı-ayrılıqda məhkəmə mübahisəsi başlamalı və sona çatdırılmalıdır. Bu isə öz-özlüyündə lüzumsuz və anlaşılmazdır.

Misala müraciət edək.

A-dan miras qalan mənzil A-nın arvadı B-nin və oğlu C-nin paylı mülkiyyətinə keçmişdir. Mənzildə B-nin $\frac{3}{4}$, C-nin isə $\frac{1}{4}$ payı var. Mənzil bir otaqlı olmaqla 5 mərtəbəli binanın beşinci mərtəbəsində yerləşir.

Birinci məhkəmə işi: C B-yə qarşı Mülki Məcəllənin 220.3-cü maddəsinə əsasən payının naturada ayrılması tələbi ilə birinci instansiya məhkəməsinə müraciət etmişdir. Məhkəmə payın naturada bölünməsinin mümkünlüyü ilə bağlı ekspertiza təyin etmişdir. Paylara müvafiq naturada bölgünün mümkünsüzlüyünə dair ekspert rəyi alındıqdan sonra məhkəmə iddianı rədd etmişdir.

İkinci məhkəmə işi: Bundan sonra, C B-yə qarşı Mülki Məcəllənin 220.6-cı maddəsinə paylı mülkiyyətdə olan mənzilin açıq hərracdən satışa çıxarılması və əldə olunan vəsaitin paylara müvafiq olaraq bölünməsinə dair məhkəməyə müraciət etmişdir. Məhkəmə iddianı təmin etmişdir. B qətnamədən apellyasiya şikayəti vermişdir. Apellyasiya instansiya məhkəməsi qətnaməni ləğv etmiş və ərizəni baxılmamış saxlamışdır. Məhkəmə bu zaman iddiaçı tərəfindən Mülki Məcəllənin 220-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş ardıcılığın gözlənilməməsi və 220.4-cü maddədə nəzərdə tutulmuş prosedurun buraxılmasına əsaslanmışdır.

Üçüncü məhkəmə işi: Bundan sonra, payına müvafiq kompensasiyanın ödənilməsi tələbi ilə C B-yə qarşı həmin məhkəmədə iddia qaldırmışdır. C-nin bu iddiası B-nin belə bir niyyəti və imkanının olmaması səbəbi ilə rədd edilmişdir.

Dördüncü məhkəmə işi: Həmin qətnamə qüvvəyə mindikdən sonra C yenidən B-yə qarşı Mülki Məcəllənin 220.6-cı maddəsinə paylı mülkiyyətdə olan mənzilin açıq hərracdən satışa çıxarılması və əldə olunan vəsaitin paylara müvafiq olaraq bölünməsinə dair məhkəməyə müraciət etmişdir. Məhkəmə iddianı təmin etmiş, qətnamə yuxarı məhkəmə instansiyaları tərəfindən qüvvədə saxlanılmışdır.

Həmin işdə paylı mülkiyyətdən payının ayrılmasını istəyən C-nin məhkəmə mübahisələri 4 il davam etmişdir. Həm də B istəmədiyi halda və *iradəsinə zidd olaraq* onun mənzildəki $\frac{3}{4}$ payı satılmışdır.

Misaldan da görüldüyü kimi, mənzilin naturada bölünməsinin mümkünsüzlüyü həmin əmlakın təyinatı baxımından (*5-ci mərtəbədə yerləşən bir otaqlı yaşayış sahəsi olması*) o qədər aşkardır ki, bununla bağlı ayrıca məhkəməyə müraciət edilməsi, məhkəmə tərəfindən də ekspertizanın təyin edilməsi səmərəsiz olmaqla, hər-hansı ağlabatan mühakimədən uzaqdır.

Bütünlüklə həmin maddəyə əsasən hərracdən öncə həm də digər payçılar tərəfindən kompensasiya ödənilməsi ilə bağlı da ayrıca məhkəməyə müraciət edilməsinin zəruriliyinə dair

olan yanaşmalar və bu yöndə olan məhkəmə təcrübəsi də eyni qaydada absurd və anlaşılmazdır.

Aydın məsələdir ki, paylı mülkiyyətdən ayrılan payçının payını almaq istəyən digər mülkiyyətçilər belə istək və imkanları olduğu təqdirdə bunu məhkəmə qərarı olmadan da həyata keçirə bilərlər.

Digər tərəfdən isə, bununla bağlı məhkəmə qərarının tələb edilməsi həm də o mənaya gəlir ki, digər payçılar istəmədikləri və imkanları olmadıqları halda belə ayrılan mülkiyyətçinin payını almağa məhkum edilə bilərlər.

Qeyd olunanlardan belə qənaət hasil olur ki, yuxarıda çəkilən misalda payının ayrılmasını istəyən C həmin mübahisəni həll etmək üçün ilk 3 məhkəmə çəkişməsini keçmədən, birbaşa sonda dördüncü iddiasını irəli sürməklə mübahisəni həll edə bilərdi. Həmin misaldakı işin faktiki halları və 220-ci maddənin sistematik təhlili bu mövqeyin əsaslılığına dəlalət edir.

Bu məsələ ilə bağlı başqa ölkələrin qanunvericiliyinə müraciət etsək aşağıdakı mənzərənin şahidi oluruq.

Türkiyə qanunvericiliyinə əsasən paylı mülkiyyətdə olan əmlakın mülkiyyətçisi, payçılar arasındakı müqavilə ilə əksi nəzərdə tutulmadığı və ya əmlakın müəyyən bir məqsəd üçün istifadə edilməsi səbəbi ilə paylı mülkiyyətin davam etdirilməsi öhdəliyi olmadığı təqdirdə payın ayrılmasını tələb edə bilər (Türk Mədəni Kanunu (№4721, 22.11.2001, maddə 698).

Göründüyü kimi, türk qanunvericiliyi paylı mülkiyyətdə olan əmlakdan payın ayrılmasının hər zaman mümkün olmayacağını, bu hüququn payçılar arasında olan razılıqla və ya əmlakın istifadəsi üçün zəruri olan hallarda məhdudlaşdırıla biləcəyini nəzərdə tutmuşdur. Qeyd olunmalıdır ki, bu hüquq tərəflər arasında olan razılıqla ən çox 10 il müddətinə məhdudlaşdırıla bilər.

Türk Mədəni Qanununun növbəti maddəsində paylı mülkiyyətdə olan əmlakdan payın ayrılmasının proseduru və mərhələlərin ardıcılığı müəyyən edilmişdir.

Belə ki, paylı mülkiyyətdə olan əmlakın mülkiyyətçiləri payın və ya payların ayrılması barədə öz aralarında razılığa gələ bilməzlərsə, payçılardan birinin tələbi ilə məhkəmə tərəfindən əmlakın naturada bölünməsinə və payın ayrılmasına qərar verilir. Bu zaman əmlakın naturada bölünməsi nəticəsində payçılara düşən hissələr paylarına uyğun olmazsa məhkəmə dəyəri əksik olan hissəyə sahib olan payçıya kompensasiya ödənilməsinə qərar verir (maddə 699, paraqraf 1).

Əmlakın naturada bölünməsi mümkün deyilsə, xüsusilə də bölgü əmlakın dəyərində (təyinatına) mühüm zərər vuracaqsa, əmlakın açıq hərracdan satılmasına qərar verilməlidir. Əmlakın mülkiyyətçilərinin razılığı ilə hərrac mülkiyyətçilər arasında həyata keçirilə bilər (maddə 699, paraqraf 2).

Bundan əlavə, türk hüququnda paylı mülkiyyətdə olan əmlakdan payın ayrılması mexanizmindən fərqli "payçılıqdan çıxarma" institutu nəzərdə tutulmuşdur.

Belə ki, öz hərəkət və ya hərəkətsizliyi ilə digər payçılara qarşı olan öhdəliklərini yerinə yetirməyən payçının məhkəmə qaydasında payçılıqdan çıxarılması mümkündür. Bu zaman məhkəməyə müraciət etmək üçün həm payların, həm də payçıların çoxluğu ilə qərar verməsiləməsi zəruridir (maddə 696, paraqraf 1, 2).

Payçılıqdan çıxarılma tələbinin əsaslı olduğu müəyyən edildikdə, məhkəmə çıxarılan payçıya məxsus payın naturada ayrılması mümkündürsə, bu barədə qərar qəbul edir (maddə 696, paraqraf 3).

Naturada bölünməsi mümkün olmayan əmlakdakı payı almaq istəyən digər payçı və payçılar bunu "payçılıqdan çıxarma" tələbi ilə birlikdə məhkəməyə təqdim etməlidirlər (maddə 696, paraqraf 4).

Paylı mülkiyyətdə olan əmlakdan payın ayrılması mümkün deyilsə və əmlakın digər mülkiyyətçilərinin həmin payı almaq niyyəti yoxdursa, məhkəmə payının ayrılması tələb olunan payçıya öz payını satması üçün müəyyən bir müddət verir, həmin müddət ərzində pay satılmazsa, həmin payın açıq hərracdan satılması barədə qərar qəbul olunur (maddə 696, paraqraf 5)

Avstriya Mülki Məcəlləsinə (01.01.1812) nəzər salsaq, paylı mülkiyyətdə olan əmlakın bölünməsi ilə bağlı fərqli tənzimləmənin şahidi olarıq.

Belə ki, həmin məcəllənin 841-ci maddəsinə əsasən, paylı mülkiyyətdə olan əmlakın bölünməsi tərəflər, yəni mülkiyyətçilər arasında əldə olunan razılıq əsasında həyata keçirilməlidir. Mülkiyyətçilər öz aralarında razılığa gələ bilmədikdə, püşk və ya vasitəçi vasitəsilə məsələ öz həllini tapır. Püşk və ya vasitəçi barəsində də razılıq əldə olunmazsa, bölgü məhkəmə qaydasında aparılır.

843-cü maddəyə görə, paylı mülkiyyətdə olan əmlakın naturada bölünməsi mümkün deyilsə və ya bölgü əmlakın dəyərində mühüm zərər vuracaqsa, bu zaman əmlak açıq hərracdan satışa çıxarılmalı və əldə olunan vəsait mülkiyyətçilər arasında bölünməlidir.

Almaniya Mülki Məcəlləsinin 752-ci maddəsinə əsasən əgər paylı mülkiyyətdə olan əmlakın dəyərində zərər vurulmursa, o naturada bölünməlidir. Mülkiyyətçilərin payları bərabər olduqda payların bölünməsi püşk ilə həyata keçirilir.

Paylı mülkiyyətdə olan əmlakın naturada bölünməsi mümkün deyilsə, əmlak açıq hərracdan satılmalı, əldə olunan vəsait mülkiyyətçilər arasında paylarına uyğun bölünməlidir. Əmlakın üçüncü şəxslərə satılması mümkün deyilsə, əmlak mülkiyyətçilərdən birinə satılmalıdır (maddə 753, 1).

Əmlakın satılması cəhdi baş tutmazsa, mülkiyyətçilərdən hər biri hərracın təkrar keçirilməsini tələb edə bilər. Təkrar hərracın nəticə verməməsi halında, hərraca çəkilən xərclər hərracı tələb edən mülkiyyətçi tərəfindən ödənilməlidir (maddə 753, 2).

Qonşu Rusiya Federasiyasının mülki qanunvericiliyində bu məsələnin tənzimlənməsi ilə bağlı qayda yuxarıda qeyd edilmişdir.

Göründüyü kimi, bu məsələ ilə bağlı müxtəlif ölkələrin qanunvericiliklərində fərqli tənzimləmələr mövcuddur. Bu da paylı mülkiyyətdə olan əmlakdan payın ayrılması məsələsinin o qədər də sadə olmaması ilə bağlıdır.

Fikrimizcə, bu məsələnin həlli ilə bağlı türk qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş tənzimləmə daha optimal, praktik və ağılabatan görünür.

Yuxarıda sadalananlara əsasən hesab edirik ki, bu məsələ ilə bağlı uzun zamandır davam edən və müşkülə çevrilmiş problemin həlli üçün Mülki Məcəlləyə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi zəruridir.

Bu baxımdan 220-ci maddənin yeni redaksiyada verilməsini və Məcəlləyə aşağıdakı məzmununda 220-1-ci maddənin əlavə edilməsini təklif edirik:

Maddə 220. Paylı mülkiyyətdə olan əşyanın bölünməsi və ondan payın ayrılması

220.1. Paylı mülkiyyətdə olan əşya mülkiyyətçiləri arasındakı razılıq əsasında onlar arasında bölünə bilər.

220.2. Paylı mülkiyyətin mülkiyyətçisi öz payının ayrılmasını tələb edə bilər.

220.3. Paylı mülkiyyətin mülkiyyətçiləri ümumi əşyanın bölünməsi və ya ondan payın ayrılması üsulu və şərtləri haqqında razılıq gələ bilmədikdə paylı mülkiyyətin mülkiyyətçisi öz payının ayrılmasını məhkəmə qaydasında tələb edə bilər.

220.4. Həmin tələbə baxarkən, əgər payın naturada ayrılmasına ümumi mülkiyyətdə olan əşyanın təyinatı baxımından, habelə paylı mülkiyyətin mülkiyyətçilərinin ümumi razılıq əsasında, lakin 10 ildən artıq olmayan müddətə belə ayrılmanın məhdudlaşdırılması səbəbindən yol verilmirsə və ya payın naturada ayrılması ümumi mülkiyyətdə olan əşyaya tənəsübsüz zərər vurmada mümkün deyildirsə, məhkəmə payının ayrılmasını tələb edən mülkiyyətçiyə öz payının (paylı mülkiyyətdə olan əmlakın digər mülkiyyətçilərinin əldə etməkdə üstünlük hüququ gözlənilməklə) özgəninkiləşdirilməsi üçün 12 aydan artıq olmayan müddət təyin edir.

220.5. Payının ayrılmasını tələb edən mülkiyyətçi bu Məcəllənin 220.4-cü maddəsinə əsasən müəyyən olunmuş müddət ərzində öz payını özgəninkiləşdirə bilmədikdə, məhkəmə onun payının açıq hərracdan satılmasına qərar verir. Həmin qərara əsasən ilkin hərracda payın özgəninkiləşdirilməsi mümkün olmadıqda, ilkin hərracın nəticələrinin elan olunmasından iki il sonra təkrar hərrac keçirilir. Təkrar hərracdan da payın özgəninkiləşdirilməsi mümkün olmadıqda, paylı mülkiyyətin digər mülkiyyətçiləri onu ilkin satış qiymətinin yarı məbləğinə əldə edə bilərlər.

220.6. Bu Məcəllənin 220.3-cü maddəsinə əsasən paylı mülkiyyətin mülkiyyətçisinə naturada

ayrılan əşyanın onun mülkiyyət hüququndakı payına tənəsübsüzlüyü məhkəmə qərarına əsasən (digər mülkiyyətçilərin paylarına mütənəşib olmaqla) müvafiq pul məbləğinin ödənilməsi və ya başqa kompensasiya ilə aradan qaldırılır.

Maddə 220-1. Paylı mülkiyyətdə olan əşyanın mülkiyyətçisinin paylı mülkiyyətdən (payçılıqdan) çıxarılması

220-1.1. Paylı mülkiyyətdə olan əşyanın mülkiyyətçilərindən biri (və ya bir neçəsi) özünün, yaxud məsul olduğu şəxslərin hərəkət və ya hərəkətsizliyi nəticəsində paylı mülkiyyət münasibətlərindən irəli gələn öhdəliklərini yerinə yetirmədikdə və bunun nəticəsində paylı mülkiyyət münasibətlərinin davam etdirilməsi qeyri-mümkün olduqda və ya digər mülkiyyətçilərin paylı mülkiyyətdə olan əşya ilə bağlı mənafeləri əhəmiyyətli dərəcədə pozulduqda, paylı mülkiyyətdə olan əşyanın digər mülkiyyətçiləri onun (onların) paylı mülkiyyətdən (payçılıqdan) çıxarılmasını məhkəmə qaydasında tələb edə bilər. Bunun üçün məhkəməyə müraciət edən mülkiyyətçilər say və malik olduqları payları baxımından çoxluq təşkil etməlidir.

220-1.2. Tələb irəli sürən mülkiyyətçilər çıxarılanın payını almağa dair istəklərini çıxarılma tələbi ilə birlikdə məhkəməyə təqdim etməlidirlər.

220-1.3. Tələbə baxan məhkəmə onun əsaslı olduğu qənaətinə gələrsə, ilkin olaraq, paylı mülkiyyətdən (payçılıqdan) çıxarılması istənilən mülkiyyətçinin payının naturada ayrılması məsələsini həll edir. Əgər payın naturada ayrılmasına paylı mülkiyyətdə olan əşyanın təyinatı baxımından yol verilmirsə və ya payın naturada ayrılması paylı mülkiyyətdə olan əşyaya tənəsübsüz zərər vurmadan mümkün deyildirsə, həmin payı almaq istəyən digər mülkiyyətçilər onu məhkəmənin müəyyən etdiyi qiymətə əldə edə bilərlər.

220-1.4. Tələb irəli sürən mülkiyyətçilərin çıxarılanın payını almaq istəkləri olmadıqda, məhkəmə çıxarılan mülkiyyətçiyə payının özgəninkiləşdirilməsi üçün 12 aydan artıq olmayan müddət təyin edir.

220-1.5. Çıxarılan mülkiyyətçi bu Məcəllənin 220-1.4-cü maddəsinə əsasən müəyyən olunmuş müddət ərzində öz payını özgəninkiləşdirə bilmədikdə, məhkəmə onun payının açıq hərracdan satılmasına qərar verir. Həmin qərara əsasən ilkin hərracda payın özgəninkiləşdirilməsi mümkün olmadıqda, ilkin hərracın nəticələrinin elan olunmasından iki il sonra təkrar hərrac keçirilir. Təkrar hərracdan da payın özgəninkiləşdirilməsi mümkün olmadıqda, paylı mülkiyyətin digər mülkiyyətçiləri onu ilkin satış qiymətinin yarı məbləğinə əldə edə bilərlər.

Qənaətimizcə, Mülki Məcəlləyə təklif olunan qaydada dəyişikliyin edilməsi paylı mülkiyyətlə bağlı münasibətlərdən doğan mübahisələrin həllinə, paylı mülkiyyətçilər arasında toqquşan maraqlar zəmnində mütənəşibliyin qorunmasına, eləcə də ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinə əsaslı töhfə verə bilər.

Qeyd olunan məsələ ilə bağlı qanunvericiliyin təkimləşdirilməsinə qədər isə hesab edirik ki, MM-nin 220-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş prosedurların hamısı bir icraat çərçivəsində həyata keçirilməlidir. Bunun üçün ayrı-ayrılıqda və illərlə davam edən bir neçə məhkəmə icraatının aparılmasına hər hansı əsas və lüzum yoxdur. Ağılabatan mühakimə və ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılmasına dair günümüzüm çağırışları da bunu tələb edir.

Bununla bağlı, hüquqşünas həmkarlarımızın mövqeləri maraqlı olardı.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

- 1. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi**
- 2. Türk Medeni Kanunu**
- 3. Rusiya Federasiyasının Mülki Məcəlləsi**
- 4. Avstriya Mülki Məcəlləsi**
- 5. Almaniya Mülki Məcəlləsi**
- 6. Ali Məhkəmənin Bülleteni (2014, №2)**
- 7. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 4 aprel 2014-cü il tarixli Qərarı**
- 8. Определение N 46-КГ16-8 Президиума Верховного Суда Российской Федерации**

Mehman Məhərrəmov

Hüquqşünas

KORONAVİRUS MÜQAVİLƏLƏR BAXIMINDAN FORS-MAJOR VƏZİYYƏT HESAB EDİLƏ BİLƏRMİ?

2019-cu ilin dekabr ayında Çinin Wuhan şəhərində ilk dəfə ortaya çıxan və digər ölkələrə yayılan, hətta təsiri artıq ölkəmizdə hiss olunmuş coronavirusun (Covid-19) tibbi və sosial nəticələrindən başqa hüquqi nəticələri də ortaya çıxacağı bəllidir.

Bu epidemianın ilk təsir obyektı müqavilələrdir. Günümüzdə tərəflər arasında bağlanan müqavilələrin çoxunda « Fors-major » olaraq adlandırılan bir maddə yer almaqdadır. Fors-major kəliməsi fransız dilindən tərcümədə « fəvqə güc » kimi tərcümə edilir. Bu maddə ümumiyyətlə, öncə fors-major sayılan hadisələri ifadə edib, daha sonra bu hadisələrin meydana gəlməsi halında müqavilə tərəflərinin nə tərzdə hərəkət etmələrini və bunun hüquqi nəticələrini göstərən maddə olaraq qarşımıza çıxır.

Beynəlxalq hüquq sistemində də yer alan bir anlayış olaraq, fors-major elə bir müqavilə şərtidir ki, fors-major sayıla bilən hallardan biri baş verərsə, onda bu tərəflərə müqaviləyə bütünlükdə və ya qismən xitam vermək və ya müqavilənin icrasını dayandırmaq hüququ verir.

Bu açıqlamaqdan yola çıxaraq coronavirusun Azərbaycan, Türkiyə və Fransa qanunvericiliyi baxımından fors-major hal sayılıb-sayılmayacağını araşdıracağıq.

İlk olaraq Azərbaycan mülki məcəlləsinə nəzər yetirdikdə görə bilərik ki, maddələrdə bir başa fors-major anlayışına yer verilməmişdir. Belə ki, mülki məcəllə maddə 448.4'ə görə "Borclu öhdəliyin pozulmasına görə bu şərtlə məsuliyyət daşımır ki, pozuntunun onun cavabdeh olmadığı haldan irəli gəldiyini və müqavilə bağlanarkən onun həmin halı nəzərə ala biləcəyini, yaxud bu halı və ya onun nəticələrini istisna edə və ya aradan qaldıra biləcəyini gözləməyin mümkün olmadığını sübuta yetirsin". Bu maddədə maneənin tərəfin iradəsindən asılı olmayaraq və ya müqavilə bağlanarkən belə bir maneənin çıxmasını gözləməyin mümkünsüz olduğunu sübut etməlidir. Həmin maddənin davamında borclunun maneədən xəbərdar olması və ya xəbərdar olmalıdırsa, həmin maneə və icra qabiliyyətinə onun təsiri barədə kreditora dərhal məlumat verməli olduğu qeyd edilir. Əgər kreditor məlumatı dərhal almazsa, borclu məlumatın vaxtında alınmaması ilə əlaqədar kreditorun düşdüyü zərər üçün məsuliyyət daşır.

Fors-majorla bağlı digər qanunvericilik aktlarında da rastlaşmaq olar. Məsələn Vergi Məcəlləsinin 55.1-ci maddəsinə nəzər yetirdikdə, vergi qanunvericiliyi ilə bağlı hüquqpozuntusunun təbii fəlakət, yaxud digər fəvqəladə və qarşısı alınmaz hadisələr nəticəsində törədilməsi məsuliyyəti istisna edən hal kimi göstərilmişdir. "Gömrük Məcəlləsinin" 1.0.9-cu bəndində "fors-major hallar – baş verməsi əvvəlcədən ehtimal edilməyən və müvafiq şəraitdə qarşısının alınmasının mümkün olmaması nəticəsində şəxslərin öz öhdəliklərini yerinə yetirməsinə maneçilik törədən, ləngidən fəvqəladə hallar, təbii fəlakətlər, yaxud ictimai-siyasi hadisələr" kimi göstərilmişdir.

Fors-major (*mücbir səbəp*) anlayışına Türkiyə qanunvericiliyində də yer verilməmişdir. Bu anlayışın Türk hüququnda tətbiq edilməsi, Ali məhkəmənin (*Yargıtay*) rəylərinə doktrinal açıqlamalara söykənir. Buna görə bir hadisənin fors-major sayılması üçün şərtlər belədir:

Fövqəladə vəziyyət tərəflərin fəaliyyətlərindən xaricdə baş verən, ümumi davranış formasının və ya borcun mütləq və qaçınılmaz şəkildə pozulmasına səbəb olan, qabaqcadan qarşısı alınması mümkün olmayan hadisədir. Zəlzələ, sel, yanğın və epidemiya kimi təbii fəlakətlər fors-major hal hesab olunur.

Bununla yanaşı, Türkiyə «öhdəlik qanunu»nda (*Borçlar hukuku*) fors-major halına görə öhdəliyin yerinə yetirilməsi çətinliyi (m.138) və yerinə yetirmə imkansızlığı (m.136) anlayışları yer almaqdadır. Bu maddələr sözləşmənin tərəfi olan borclunun öhdəliklərinin yerinə yetirilməməsi, fors-major hallarda meydana gələrsə onu məsuliyyətdən azad edilməsinin hansı hallarda mümkün olduğunu bizə göstərir.

Fors-major anlayışının kökü Fransa Mülki qanununa əsaslanır. Belə ki, Fransa mülki məcəlləsinin 1218.ci maddəsində fors-major anlayışı qeyd edilmişdir. Bu maddə üç şərtin meydana gəlməsi ilə tərəflərin öhdəliklərinin icra edilməsindəki çətinliyin fors-major hal kimi xarakterizə edir:

- Tərəflərin nəzarəti xaricində meydana gəlməsi
- Sözləşmə imzalandığı tarixdə hadisənin bilinmədiyi və bilinməsi mümkün olmadığı
- Gerçəkləşən hadisənin nəticələrinin qarşısının alınmasının mümkün olmaması.

Fransa Mülki məcəlləsinin 1351.ci maddəsinə əsasən sözləşmə tərəfləri fors-major vəziyyətində belə, öhdəliklərini həyata keçirəcəklərini müqavilədə qeyd edə bilərlər.

Üç ölkənin qanunvericiliyindən çıxış edərək fors-major anlayışını aydınlaşdırmış olduq. Bəs koronavirus (Covid-19) müqavilə tərəfləri üçün fors-major hal hesab edilirmi?

Bütün fors-major vəziyyətlərə nəzər yetirdikdə, müqavilələr baxımından, borcun yerinə yetirilməsi üçün koronavirus epidemiyasının və ya bu çərçivədə tətbiq edilən tədbirlərin və ya meydana gələn xaos arasında əlaqə olarsa, o zaman fors-major hal olaraq qəbul edilməlidir.

Bundan başqa, koronavirusun fors-major hal sayıla bilməsi üçün iki məsələnidə aydınlaşdırmaq lazımdır.

1) Müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsiylə bu virusun təsirinin qarşısını almaq mümkündürmü ?

2) Müqavilə bağlandığı zaman hadisənin başverməsi öncədən seziləndirmi ?

Bununla yanaşı virusun varlığı həmin anda fors-major səbəb sayılmasada, daha sonra onun nəticələri gözlənilməz və qarşısıalınmaz fəvqə qüç kimi qiymətləndirilə bilər.

28 fevral 2020-ci il tarixində Fransa İqtisadiyyat naziri Bruno Le Maire, koronavirusun şirkətlər üçün fors-major vəziyyət olduğunu açıqlamışdır.

Daha əvvəlki epidemiyalarda və digər fəvqəladə hallara dair Türkiyə Ali Məhkəməsinin qərarlarına da göz gəzdirdiyimiz zaman, fors-major vəziyyətlər üçün hadisənin şərtlərini və müqavilənin öhdəliklərini nəzərə alaraq qərar verdiyini görə bilərik.

Koronavirus bəzi müqavilələr üçün fors-major hal kimi qiymətləndirilərkən, digər sözləşmələrin yerinə yetirilməməsi üçün səbəb ola bilməz. Üstəlik xəstəliyin yayılma sürəti və buna qarşı görülən tədbirlər, olunacaq şərhlərin çox sıx şəkildə yenilənməsində istisnasız lazım olacaqdır.

Müqavilə öhdəlikləri və hadisənin şərtləri araşdırılarkən, koronavirusun müqavilə öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün əngəl təşkil etdiyi aşkar isə, bu öhdəliklərin icra ediləməməsinin daimi və ya müvəqqəti olub olmadığını müəyyənləşdirmək lazımdır.

Bəzi münasibətlərdə tərəflərin öhdəlikləri, xəstəlik təsirini itirməsinə qədər təxirə salınması mümkündürsə, bunu öhdəliklərin icra ediləməməsi üçün müvəqqəti maneə hesab etmək olar.

Öhdəliklərin icrasındakı mümkünsüzlüyün, müəyyən qadağaların təsirinin nəticəsinin səbəbi ola bilər. Belə ki, uçuşların dayandırılması, vətəndaşların hərəkət sərbəstliyinin məhdudlaşdırılması vəs. öhdəliklərinin icrasına təsir göstərə bilər.

Müqavilədə fors-major maddəsinə heç yer verilmədiyi təqdirdə, koronavirus epidemiyası və ya bu epidemiya çərçivəsində görülən tədbirlərin öhdəliklərin icrasında çətinlik törətdiyini ispatlanması halında fors-major vəziyyətin mövcud olduğu qəbul edilə bilər.

Ölkələrdəki mövcud karantin rejimini və qadağaları nəzərə alsaq, fors-major

vəziyyətinin mövcudluğunu görməyimiz mümkündür.

Müqavilə tərəfləri koronavirus epidemiyası səbəbi ilə müqavilə şərtlərini yenidən gözdən keçirmələri və öz öhdəliklərini mövcud vəziyyətə görə icra etməlidirlər. Xüsusilədə zərərçəkmiş tərəfin təklifləri nəzərə alınmalıdır.

Son olaraq bildirmək istədim ki, tərəflər bundan sonra müqavilə bağladıkları zaman vəziyyətə uyğunlaşma qeydlərinə yer verməlidirlər. Bu, o deməkdir ki, xəstəliyin öncədən bilinməyən təsirlərinin meydana çıxması və ya uzum müddət davam etməsi halında, bu bəndə əsasən öhdəliklərin icrasını tənzimləmək mümkün olacaqdır. Çox güman ki, bundan sonra bağlanan müqavilələrdə, fors-major bəndi daha diqqətli və geniş bir şəkildə nəzərə alınacaqdır. Hətta « koronavirus (Covid-19) və bənzər epidemiyalar » ifadəsinin bu bənddə yer almasını görə bilərik.

Xalıq Dadaşzadə

Hüquqşünas

DNT ANALİZİ ŞƏXSİ TOXUNULMAZLIQ HÜQUQUNUN POZUNTUSU KİMİ

Giriş

İngiltərəli molekulyar bioloq Alex J. Jeffreyin 1985-ci ildə hər bir insan DNT-sinin fərqli olduğunu aşkar etməsindən və bunu “genetik barmaq izi” kimi adlandırmasından sonra, “genetik barmaq izi araşdırmaları”, başqa ifadə ilə “molekulyar genetik yoxlamalar” kriminalistikanın da diqqətini cəlb edir.

DNT ilə üstü açılan ilk cinayət İngiltərədə Pitchforkun cinayət işi olmuşdur. 1983 və 1986-cı illərdə iki qız uşağı zorlandıqdan sonra, öldürülmüşdür. Tutulmuş şübhəli şəxsin DNT-si zərər çəkmiş şəxslərin üzərində tapılmış nümunənin DNT-si ilə eyniləşmədiyindən, həmin bölgədə yaşayan 13-30 yaş arasındakı 5511 nəfər kişiye DNT analizi vermək çağırışı edilmişdir. Lakin əldə edilmiş DNT profillərinin heç biri tapılmış nümunənin DNT profili eyniləşməmişdir. Ancaq qısa zaman sonra təsadüfən barda Pitchfork öz yerinə başqasənı yolladığını deyəndə, bunu eşidən vətəndaş polisə bildirmişdir. Məlum olmuşdur ki, Pitchforkun iş yoldaşı 200 pound qarşılığında onun vəsiqəsi ilə DNT analizi vermişdir. Beləliklə, 1988-ci ildə Colin Pitchfork dünyada DNT yolu ilə ifşa edilən ilk cinayətkar olmuşdur.[2,32]

Ancaq Pitchfork işindən bir il əvvəl 1987-ci ildə başqa bir işdə İngiltərədə Birmingham Crown Məhkəməsi, 1988-ci ildə Amerikada New York məhkəməsinin hakimi Joseph Harris tərəfindən DNT analiz nəticəsi cinayət mühakimə icraatında mötəbər sübut kimi qəbul edilmişdir.

Xarici hüquq ədəbiyyatında DNT profilinin əldə edilməsinin fərdin şəxsi həyatının toxunulmazlığı hüququnun pozulmasına səbəb olub-olmaması əsas müzakirə mövzularından biridir. DNT analizlərinin aparılmasını həm hadisə yerindən götürülmüş nümunələrin (cinayət izlərinin) ekspertizası kimi, həm də şəxsi (bədən) müayinəsi istintaq hərəkətinin davamı kimi qiymətləndirildiyini demək olar. “Cinayət mühakimə icraatında DNT analizləri nəticəsində əldə edilən DNT profilinin şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququ ilə toxunulmaz hesab edilən gizli fərdi məlumat hesab edilib-edilməməsi? Şəxsi həyata belə müdaxilənin mütənasib olub-olmaması? DNT profillərinin avtomatlaşdırılmış DNT bankında saxlanması şəxsin fərdi məlumatlarının müqəddarını müəyyən etmək hüququnu məhdudlaşdırır mı? Məcburi tədqiqat nümunələrinin götürülməsi şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin susma hüququnun pozuntusu hesab edilməlidir mi? və digər suallar müzakirə edilmişdir. Sadəcə bədəndən nümunələrin alınmasının deyil, alınan nümunələr üzərində məhkəmə DNT analizlərinin aparılmasının (AR Konstitusiyasına əsasən) xüsusilə şərəf və ləyaqətin müdafiəsi hüququ, şəxsi toxunulmazlıq hüququ, habelə şəxsin şəxsi həyatı haqqında məlumatın sirrini saxlaması hüququ çərçivəsində hüquqi ziddliklər yaradıb-yaratmaması araşdırılmışdır.

I. İnsan hüquqları kontekstində şəxsi həyata hörmət hüququ və ona münasibətdə DNT analizinin aparılmasının qiymətləndirilməsi

A. Şəxsi həyata və ailə həyatına hörmət hüququ və ona müdaxilələr

Müasir həyatda elm və texnikanın inkişafı nəticəsində toxunulmazlığın əhəmiyyəti xüsusilə artmışdır. Bir vaxtlar öz obyektiv xüsusiyyətlərinə görə toxunulmaz hesab olunan bir çox məsələlər bu gün artıq insan üçün idarə olunan obyektə çevrilir. Nəticədə fərdin normal fəaliyyəti üçün ciddi və hiss olunmaz təhlükə yaranır.

Hər birimizin həyatı üçün mühüm əhəmiyyətli sayılan şəxsi toxunulmazlıq hüququ ən mühüm beynəlxalq konvensiyalarda, o cümlədən Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasında, Mülki və siyasi

hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktda, Əlillərin hüquqları haqqında Konvensiyada, Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında Konvensiya və digər beynəlxalq və regional konvensiyalarda öz əksini tapmışdır. Bununla yanaşı hər bir dövlət öz əsas qanunu olan konstitusiyasında digər insan hüquqları ilə yanaşı şəxsi toxunulmazlıq hüququnu da təsbit etmişdir. Eləcə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 32-ci maddəsi şəxsi toxunulmazlıq hüququ adlanır.

Nəzərinizə çatdıraq ki, AR Konstitusiyasının 32-ci maddəsində nəzərdə tutulan şəxsi toxunulmazlıq hüququ anlamı Avropa konvensiyasının 5-ci maddəsində nəzərdə tutulan toxunulmazlıq hüququ anlamına deyil, 8-ci maddədə nəzərdə tutulmuş şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququ maddəsinə uyğun gəlir. [1]

Şəxsi və ailə həyatı hər birimiz üçün dəyərli və müqəddəs hesab etdiyimiz məhfumdur. Vətəndaşların birbaşa özü və ya yaxın saydığı insanlarla bağlı olan, açıqlanması onların mənafeyinə hər hansı şəkildə ziyan vuran hər cür həyati məsələlər şəxsi həyat anlayışı ilə ehtiva edilir. Hər bir şəxsin həyatında onun özəl hesab etdiyi və heç kimə açıqlaya bilməyəcəyi sirləri vardır. Bu sirlər bizim üçün çox əhəmiyyətli olduğundan şəxsi və ailə həyatımızın qorunması zərurəti yaranır və bu zərurətdən irəli gələrək şəxsi və ailə həyatımızın toxunulmazlığı hüququ meydana gəlir. Toxunulmazlıq hüququ əslində dar anlamda yalnız ailə həyatının özəl cəhətlərinə aid deyil. Ümumilikdə şəxsin toxunulmazlıq hüququndan söhbət gedirsə, buraya onun həm şəxsi və ailə həyatının, həm sağlamlığının, həm də mənzilinin, nəqliyyat vasitələrinin və s. toxunulmaz olduğunu aid edə bilərik.[3, 158]

Z.A.Əsgərova görə toxunulmazlıq şəxsin razılığı olmadan ona məxsus olan hər hansı bir şeylə bağlı müəyyən fəaliyyətin həyata keçirilməsini istisna edir. Toxunulmazlıq fərdin inkişafına şərait yaradır və onun bir şəxsiyyət kimi müstəqilliyini təmin edir. Fiziki toxunulmazlıq fərdin cisminin və bioloji tamlığının toxunulmazlığını, psixi toxunulmazlıq isə şəxsin psixikasının, onun orqanizminin psixi funksiyalarının toxunulmazlığını bildirir.

Hesab edilir ki, insan hüquqları – doğulduğu andan şəxsiyyət kimi insana məxsus olan təbii, ayrılmaz, məhdudlaşdırıla bilməyən hüquqlardır. [4, 65] Lakin “məhdudlaşdırıla bilməyən” ifadəsi bizi yanıltmasın, insan hüquqları nə nədərlə ülvə olsa da, müəyyən ölçüləri mövcuddur. Bəli, bu hüquqlara müdaxilə mümkündür. Əsas məsələ isə, belə müdaxilənin (məhdudlaşdırmanın) ölçüsündədir. Yəni, müdaxilə elə olmalıdır ki, şəxsi maraqla ictimai maraqlar arasında mütənasiblik pozulmasın.

Şəxsi həyata və ailə həyatına hörmət hüququ (right to privacy) adlanan Avropa Konvensiyasının 8-ci maddəsinə əsasən,

1. Hər kəs öz şəxsi və ailə həyatına, mənzilinə və yazışma sirlərinə hörmət hüququna malikdir.
2. Milli təhlükəsizlik və ictimai asayiş, ölkənin iqtisadi rifah maraqları naminə, iğtişaşın və ya cinayətin qarşısını almaq üçün, sağlamlığı yaxud mənafeviyyəti qorumaq üçün və ya digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və **demokratik** cəmiyyətdə zəruri olan hallar **istisna olmaqla**, bu hüququn həyata keçirilməsinə hakimiyyət orqanları tərəfindən müdaxiləyə yol verilmir. [5]

Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 17-ci maddəsi:

1. Heç kəsin şəxsi və ailə həyatına özbaşına, yaxud qanunsuz müdaxilə, mənzil toxunulmazlığını, yaxud yazışma sirlərinə özbaşına, yaxud qanunsuz qəsd, yaxud şərəfinə və adına qanunsuz qəsd edilə bilməz.
2. Hər bir insanın. belə müdaxilə və qəsdlərdən qanunla müdafiə olunmaq hüququ var.

Habelə, “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında” 24 dekabr 2002-ci il tarixli Konstitusiya Qanununun 3-cü maddəsində şəxsi toxunulmazlıq hüququnun məhdudlaşdırıla biləcəyi hallar göstərilir: dövlət təhlükəsizliyi mənafevləri, sağlamlığın və mənafeviyyətin, digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının qorunması, cinayətlərin qarşısının alınması, iğtişaşların qarşısının alınması, ictimai qaydanın təmin edilməsi və ölkənin iqtisadi rifahı mənafevləri üçün. [6]

Göründüyü kimi, istər Avropa Konvensiyası olsun, istərsə də “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Pakt olsun bu hüququn məhdudlaşdırıla biləcəyi nəzərdə tutulur. Sadəcə olaraq “qanunsuz qəsd”, “qanunsuz müdaxilə” ifadələrinin hansı dəqiq meyarlara görə ölçüləcəyini göstərmir. Müdaxilənin qanuni, zəruri və mütənasib olub-olmadığı araşdırılmalıdır. Şəxsi həyata müdaxilə hansı dərəcədə ola bilər, buna aydınlıq gətirilməlidir. İlkin olaraq, belə müdaxilələrin qanuni əsasını “başqalarının

hüquqlarının qorunması” təşkil etdiyini demək olar. Nəzəriyyədən də bildiyimiz kimi, subyektiv hüquqların sərhədi başqalarının subyektiv hüquqları ilə müəyyən edilir.

Məsələn, “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 24-cü maddəsinə əsasən, “tibbi yardım üçün müraciət faktını, müalicə, sağlamlıq vəziyyəti, xəstəliyin diaqnozu barəsində, eləcə də müayinə və müalicə zamanı əldə edilən digər məlumatları ətrafdakılardan gizli saxlamaq” pasiyentin hüququdur. [7] Bu Qanunun 53-cü maddəsində həmin məlumatların həkim sirrini təşkil etdiyini və vətəndaşın verəcəyi məlumatın gizli saxlanması haqqında ona zəmanət verildiyi təsbit edilsə də, fərdin sağlamlığının qorunması hüququnun şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququndan daha ülvi olduğunun qəbul edildiyi və ya ictimai maraqların şəxsi maraqlardan daha üstün olduğu qəbul edildiyindən, pasiyentin hüququnun məhdudlaşdırıldığını görürük. Belə ki, vətəndaş öz vəziyyətini izah etmək qabiliyyətinə malik olmadıqda, vətəndaşı müayinə və müalicə etmək məqsədilə; yoluxucu xəstəliklərin yayılması təhlükəsi olduqda, kütləvi zəhərlənmələr və zədələnmələr baş verdikdə; istintaq və təhqiqat orqanlarının, prokurorun və məhkəmənin sorğusu ilə; hüquqa zidd hərəkətlər və vətəndaşın sağlamlığına vurulan zərər barədə şübhə olduqda və digər hallarda həkim sirrini təşkil edən məlumat vətəndaşın, yaxud onun qanuni nümayəndəsinin razılığı olmadan verilə bilər. Belə məhdudlaşdırmaları, həm ali qanunun tələbi kimi, həm də insan hüquqlarının təbiətindən irəli gələn tələb kimi də qiymətləndirə bilərik. Belə ki, AR Konstitusiyasının 41-ci maddəsinə əsasən, insanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə törədən faktları və halları gizlədən vəzifəli şəxslər qanun əsasında məsuliyyətə cəlb edirlər. (Ali Qanunum tələbi kimi) Digər tərəfdən, hər bir şəxsin subyektiv hüququ ilk növbədə digər şəxslərin subyektiv hüquqlarına xələl gətirməyəcək ölçüdədir. Subyektiv hüquq şəxsin davranış imkanıdır. (İnsan hüquqlarını təbiəti gərəyi) Ona görə də, bu tərəfdən baxdıqda belə məhdudlaşdırmaların əsas insan hüquqlarının təbiətindən irəli gələn məcburi tələb kimi qiymətləndirilsə daha doğru yanaşma olacaqdır. Məsələn, başqa şəxslərin həyat və ya sağlamlığına təhlükə yaradan şəxslərə (ətrafdakılar üçün təhlükəli xəstəliklərə tutulan, ağır ruhi pozuntulardan əzab çəkən, yaxud ruhi xəstəlik nəticəsində ictimai təhlükəli əməl törədən və s.) məcburi tibbi müdaxilə edilməlidir. Yəni şəxsin tibbi müdaxilədən imtina etmək hüququ məhdudlaşdırılmışdır. Ona görə ki, hər kəsin sağlamlığını qorumaq hüququ vardır. Göründüyü kimi, eyni hüquq (sağlamlığın qorunması hüququ) şəxs üçün ilk növbədə vəzifə yaratmaqla, həm də hüquq verir. Habelə, şəxsin yoluxucu və s. xəstəliyə tutulması halı belə onun toxunulmazlıq hüququnu tam məhdudlaşdırma bilməz. Həmin Qanuna baxsaq görürük ki, həkimin istənilən deyil, qanunda qeyd edilmiş tibbi müdaxilələri etmək səlahiyyəti vardır. Biz bunu şəxsi maraqla ictimai maraqların mübarizəsində mütənasibliyin gözlənilməsi kimi izah edə bilərik.

Əsas hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılması zamanı nəzərə alınmalı olan, başqa sözlə məhdudlaşdırmanın son həddi kimi qəbul edilən prinsiplərdən biri də “haqqın mahiyyəti” və “haqqın mahiyyətinə toxunmama” meyarlarıdır.[8, 107]

Demokratik dövlətdə əsas insan hüquq və azadlıqların ən geniş şəkildə təmin olunmalı, mühafizə edilməli, azadlıqlar qayda kimi, məhdudsiyyətlər isə istisna kimi qəbul edilməli, məhdudsiyyətlər ancaq belə nizamın davamlılığı üçün məcburi olduğu hallarda və lazımi ölçüdə tətbiq edilməlidir. AİHM “demokratik cəmiyyət” ifadəsinə tərif vermək yerinə, “lazımlı olma” (necessary) ifadəsinin mənasını vermişdir. Məhkəməyə görə, “necessary” (lazımlı) “mütləq mənada lazımlı, məcbiri” mənasına gələn “indispensable” ilə eyni mənalı deyildir. Məhkəməyə görə, “necessary” “məcbureddici, sıxışdırıcı” təcili ictimai ehtiyacı ifadə edir. [8, 108] Habelə, nəzərə almaq lazımdır ki, Avropa Konvensiyasının yuxarıda qeyd etdiyimiz 8-ci maddəsində “lazımlı olma və ya zəruri olma” (necessary) dan bəhs edəndə, hər hansı zərurətdən (məcburiyyətdən) yox, demokratik cəmiyyət üçün lazımlı-zəruri olmadan bəhs edir. Çünki demokratik cəmiyyətdə zərurət digər cəmiyyətlərin zərurətindən fərqli mənə daşıyır. Demokratik cəmiyyət azad cəmiyyətdir, belə cəmiyyətdə də insan hüquq və azadlıqlarına müdaxilə mümkün ən aşağı həddə olmalıdır. İnsan hüquqlarına belə yanaşmanın davamı olaraq, istər beynəlxalq sənədlərdə, istərsə də AİHM-inin qərarlarında şəxsi həyat və ya ailə həyatı və s. anlayışlarının məzmunu konkret olaraq müəyyən edilməyib. Şəxsi həyat çox geniş bir anlayış olmaqla, hər bir cəmiyyət üçün də fərqli mənə yüklü ola bilər. Ona görə də, onun normativ tərifinin verilməsi (dəqiq ifadələrlə verilməsi) mənə yükünün məhdudlaşdırılması ilə nəticələnmə bilər ki, bu da həmin hüququn təmini baxımından uğurlu

uğurlu olmazdı.

A. Cinayət mühakimə icraatında DNT analizi şəxsi toxunulmazlıq, şərəf və ləyaqətin müdafiəsi və susma hüquqlarına münasibətdə qiymətləndirilməsi

Cinayət mühakiməsinin məqsədi maddi həqiqəti ortaya çıxartmaq olduğu üçün dəlil sərbəstliyi prinsipi qəbul edilmişdir. Dəlil sərbəstliyi prinsipinə görə, qanuna uyğun əldə edilməsi şərti ilə maddi həqiqətin ortaya çıxarılmasında qatqısı ola biləcək hər şey sübut kimi istifadə oluna bilər. Bu məqsədlə həyata keçirilən istintaq hərəkətləri və ya prosessual məcburiyyət tədbirləri zamanı aidiyyəti şəxsin şəxsin şəxsi həyatına, fərdi məlumatlarına, şəxsi toxunulmazlığı kimi konstitusion hüquqlarına müdaxilə də baş verir. Bu müdaxilələrin qanuni hesab edilməsi üçün, maddi həqiqətin ortaya çıxarılması məqsədi ilə əsas hüquq və azadlıqların qorunması arasında hüquqa uyğun, məqbul tarazlıq yaradılmalıdır. Belə mütənasiblik üçün isə beynəlxalq sənədlərdə qeyd olunan bir neçə şərtlər qanunda təsbit edilməlidir. Məsələn, qanunda belə müdaxilələrin tətbiqi şərti kimi hansı cinayətlərə görə və ya cinayətin hansı növünə görə, habelə cəza meyar kimi götürüldükdə ittiham olunan cinayətə görə cəzanın üst həddi göstərilməlidir. İnsan hüquqlarına müdaxilə hesab edilən prosessual hərəkətlər yalnız əsaslı (yetərli-məqbul) şübhələr olduqda həyata keçirilməlidir. Belə prosessual hərəkətlər axırıncı yol, istisna tədbir kimi tətbiq edilməlidir. Habelə, bunun üçün məhkəmə qərarının olmasının vacibliyi, əldə edilən məlumatların mühafizəsi və məhv edilməsi, aidiyyəti şəxsin məlumatlandırılması, məhkəmə nəzarətinin olması vacib şərtlərdir.

Şəxsi və ailə həyatının toxunulmazlığı və onların sirlərinin qorunması hüququ dedikdə, şəxsin özü haqqında mövcud informasiyalara nəzarət etmək, şəxsi və s. xarakterli məlumatların yayılmasının qarşısını almaq imkanına malik olması nəzərdə tutulur.

İnsanın həyat tərzi, düşüncələri, şəxsi qeydləri, tutduğu gündəlik, yazışmaları, telefon danışıqları, onun sağlamlığı haqqında məlumatlar, bank hesabının sirləri, övladlığa götürmə, vəsiyyətnamə sirri onun şəxsi həyatının sirlərinə aiddir. Bu hüququn yeni komponentləri içərisində “yeni biotibbi” texnologiyanın tətbiqilə əlaqədar dövlət və özəl bölmələrdə şəxsi məlumatların yığılı və avtomatlaşmış işlənməsini də qeyd etmək olar. [9, 3]

Fərdi məlumatlar konfidensial informasiya kateqoriyasına aid edilir. Fərdə məxsus olan məlumatların əldə edilməsi, emalı və istifadəsi onun icazəsi ilə olmalı və toplandığı məqsədlərə uyğun olaraq istifadə edilməlidir.

Hər bir şəxsin fərdi məlumatlarını üç istiqamətdə bölmək olar: Açıq məlumatlar; 2) Şəxsi məlumatlar; 3) Gizli məlumatlar.

Açıq məlumatlar- şəxsin bu məlumatları hər kəsin bildiyindən narahat olmadığı məlumatlardır. (Məsələn ad, soyad və s.) **Şəxsi məlumatlar**- şəxsin hər kəsin bilməsini istəmədiyi, yalnız ailə və yaxınlarının bildiyi məlumatlardır. **Gizli məlumatlar**- üçüncü şəxs tərəfindən bilinməsi istənilməyən məlumatlardır. [10]

Hər kəsə açıq olan məlumatlardan başqa, şəxsi və gizli məlumatların şəxsin icazəsi olmadan ələ keçirilməsi, saxlanması və yayılması şəxsi toxunulmazlıq hüququnun pozulmasıdır. [10]

Şəxsə aid olan istənilən məlumat fərdi məlumat kimi təsfi edilə bilər. Yəni fərdi məlumatlar şəxsin şəxsi həyatına və ya peşə və ictimai həyatına dair məlumatları əhatə edir. Yazılı və ya şifahi ifadələr, eləcə də şəkillər fərdi məlumatlar daşıya bilər. **Hətta şəxsin DNT məlumatlarını daşdığına görə insan toxumalarının hüceyrə nümunələri də fərdi məlumat hesab edilə bilər.** AŞ konvensiyalarında xüsusi kateqoriyaya kimi **həssas** məlumatlar fərqləndirilir. Belə məlumatların işlənməsi yalnız səlahiyyətli qurumlar tərəfindən xüsusi təminatlarla əməl edilməklə yerinə yetirilməlidir. Avropada 1981-ci ilin yanvarın 28-ində “Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında” Konvensiya (108 sayılı Konvensiya)da (6-cı maddə) və Məlumatların Mühafizəsinə dair Direktivdə (8-ci maddə) həssas məlumatlara aşağıdakılar aid edilir: [11, 26]

1. İrqi və ya etnik mənşəyi aşkarlayan fərdi məlumatlar
2. Siyasi, dini və ya digər əqidəni aşkar edən fərdi məlumatlar
3. Sağlamlıq və ya cinsi həyata dair fərdi məlumatlar

Direktivdə hətta həmkarlar ittifaqına üzvlük də həssas məlumat hesab edilir, çünki bu məlumat

şəxsin siyasi dünyagörüşünü və mənsubiyyətini aşkar şəkildə bəyan edir. Bundan əlavə, 108 sayılı Konvensiya cinayət işi ilə bağlı məhkumluğa dair fərdi məlumatları da həssas məlumat kimi qiymətləndirir. [11, 26]

“Fərdi məlumatlar haqqında” AR Qanununa əsasən, **fərdi məlumatlar** — şəxsin kimliyini birbaşa və ya dolayısı ilə müəyyənləşdirməyə imkan verən istənilən məlumat; **xüsusi kateqoriyalı fərdi məlumatlar** — fiziki şəxsin irqi və ya milli mənsubiyyətinə, ailə həyatına, dini etiqadına və əqidəsinə, səhhətinə və ya məhkumluğuna aid olan məlumatlardır.

Fərdi məlumatlar şəxsi həyatın mühüm tərkib hissəsidir. Başqa sözlə, şəxsi həyatın toxunulmazlığının həm də fərdi məlumatların mühafizəsini zəruri edir. Ona görə də fərdi məlumatların mahiyyətini daha aydın şəkildə təsvir etmək üçün ona şəxsi həyat prizmasından yanaşmaq məqsədəuyğundur.

1981-ci il tarixli, 108 sayılı “Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında” Konvensiyanın 2-ci maddəsində fərdi məlumatların anlayışı verilmişdir. Fərdi məlumatların şəxsi həyatın gizliliyinin bir parçası olduğu qəbul edilmişdir. AİHM-in qərarlarında şəxslərə aid görüntü, şəkil, barmaq izi, DNT profili, hüceyrə nümunəsi, ev ünvanı, yaş, doğum tarixi və fiziki xüsusiyyətləri fərdi məlumat kimi qiymətləndirilmişdir. (Peck/Böyük Britaniya, B.No 44647/98, 28.01.2003; Sciacca/İtaliya, B.No 50774/99, 11.01.2005; Alkaya/Türkiyə, B.No 42811/06, 09.10.2012) [2, 57]

DNT profilinin **fərdi məlumat** hesab edildiyi aydındır. Əsas məsələ isə, DNT profilinin fərdi məlumatların hansı (gizli və ya şəxsi) növünə və nəyə görə aid edilməsidir. Hüquq ədəbiyyatında “genom analizi”, qismən “gen analizi”, “molekulyar genetik araşdırma” və ya “DNT analizi” ifadələrindən, xüsusilə sonuncudan istifadə edildiyini görürük. Bu ifadələrdən, xüsusilə “genom və gen analizi” ifadələri cinayət mühakimə icraatında aparılan yoxlamaların təsfi edilməsi üçün uyğun deyildir. Ona görə ki, DNT analizi dörd fərqli gen analizi üsullarından (fenotip analiz, xromosom analiz, protein kimyəvi gen analizi) sadəcə biridir. Belə ki, genom bir insanın irsi məlumatlarını daşıyan bir bütün, gen isə DNT-nin kodlanmış hissəsində yerləşən ünsür olub, orqanizmə aid bütün genetik məlumatları daşıyırlar. Hazırda isə, kriminalistika və məhkəmə ekspertizası genom və genlərlə məşğul deyil, araşdırmaları sadəcə müqayisə yolu ilə şəxsiyyətin eyniləşdirilməsi aparıla bilən kiçik hissə ilə məhdudlaşır. Buna görə də, genom, gen analizi və s. ifadələr məqsədi aşan ifadələrdir və cinayət prosesual hüququn terminologiyası xaricindədir. DNT analizi molekulyar genetik bir araşdırma olduğu üçün DNT araşdırmaları ifadəsi yerinə çox vaxt molekulyar genetik araşdırmalar ifadəsi işlədilir. Bununla yanaşı, DNT analizi ifadəsi həm kodlanmamış, həm də kodlanmış hissənin analizini əhatə edir. Halbuki, cinayət mühakiməsində DNT analizi cinayətlərin üstünün açılması məqsədi ilə, sadəcə şəxsiyyətin eyniləşdirilməsinə xidmət edir, bundan daha artığı ilə maraqlanmır. Buna görə də, araşdırmalar bu məqsədə xidmət edəcək olan DNT-nin sadəcə kodlanmamış hissəsi ilə məhdudlaşdırılır. Məqsəd baxımından fərqliliklər və məhdudluqlar cinayət mühakiməsində aparılan DNT analizinin, ümumi mənada DNT analizindən fərqli olduğu nəticəsi çıxır. Ona görə də, “məhkəmə DNT analizi” ifadəsini daha uğurlu hesab edirik. [2, 37-38]

Şəxsi həyat çərçivəsi “şəxsin başqalarını içindən çıxartmağa haqqının olduğu, onun icazəsi olmadan heç kimin girə bilməyəcəyi özəlidir” kimi izah olunur. Şəxsi həyat ilə yanaşı, bir də gizli həyat fərqləndirilir. **Belə ki, şəxsi həyata müdaxilə bəlli şərtlərdə mümkün olsa da, gizli həyat isə tam toxunulmaz olmalıdır.** Bildirilir ki, məhkəmə DNT analizi DNT-nin kodlanmamış hissəsində aparıldığından, aidiyyəti şəxsin sirr kimi tutmaq istəyəcəyi məlumatlar əldə edilməyəcəkdir. Məhkəmə DNT analizi yalnız aidiyyəti şəxsə aid olan ədədi ardıcılıq (DNT profili) əldə edilir ki, bu profil də sadəcə şəxsiyyətin eyniləşdirilməsinə xidmət edəcəkdir. Burada şəxsin **gizli həyatına** daxil olma kimi hesab ediləcək və ya aidiyyəti şəxsin o cinayəti törədib-törətməmə potensialını müəyyən edəcək hər hansı bir özəl xüsusiyyətləri, irsi (gen) pozuntuları, irqi ya da fiziki xüsusiyyətləri, bədən forması və s. kimi xüsusiyyətləri barədə məlumatlar əldə edilməyəcəkdir. Beləliklə, həyatın gizli sahəsinə heç bir müdaxilə yoxdur. [2, 49]

Həqiqətən də, məhkəmə DNT analizləri zamanı aidiyyəti şəxsin irsi və ya xarakteristik özəl xüsusiyyətlərindən yan keçilməklə, şəxsin gizli yerindəki sadəcə onun bilməli olduğu sirr hesab edilən

məlumatlar əldə edilməyəcəkdir. Dolayısı ilə, şəxs ən gizlisinə toxunularaq cinayətlərin üstünün açılmasında bir vasitə halına düşməyəcəkdir. Burada eynilə qan qrupunun müəyyən edilməsi zamanı, ya da rəsm, boy və s. kimi bioloji göstəricilərinin təsbit edilməsində olduğu kimi DNT zəncirləri yolu ilə yaradılan rəqəmsal verilənlərlə-profillərlə şəxsiyyətin müəyyən edilməsindən söz gedə bilər. Cinayət mühakiməsi baxımından DNT-nin sadəcə kodlanmayan hissəsi analiz edilir. Bu hissə hər hansı bir genetik məlumat daşmadığı üçün toxunulmaz hesab edilmir. Bununla yanaşı, həm də qeyd edilir ki, DNT profilinin əldə edilmiş olması yenə də şəxsi həyata müdaxilə hesab edilməlidir, çünki analizin nəticəsində əldə edilən bütün birbaşa ya da dolaylı məlumatlar aidiyyəti şəxsin heç kəsin bilməsini istəməyəcəyi **şəxsi** məlumatlar ola bilər. Məsələn, hadisə yerində DNT materialının olmasının müəyyən edilməsi ilə şəxsin orada olmasının və orada nələr etdiyinin ortaya çıxarılması belə şəxsi həyat ilə əlaqədar bir haldır. Buna görə də, hər halda şəxsi həyata bir müdaxilə mövcuddur.

DNT analizinin aparılması ilə əlaqədar digər məsələ tədqiqat üçün nümunələrim götürülməsidir. Belə ki, həm hadisə yerindən götürülmüş iz materialının, həm şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsdən götürülmüş nümunələrin DNT analizinin aparılması fərqləndirilir. AİHM-in qərarlarında DNT profili ilə müqayisədə şəxsə aid hüceyrə nümunələrinin daha həssas (gizli) fərdi məlumat daşdığı qeyd olunur.

AİHM qeyd edir ki, hüceyrə nümunələri şəxsə dair olduqca həssas məlumatları daşdığı halda, DNT profili şəxsin genetik əlaqələrini və etnik kökünü ortaya çıxardır. Halbuki, barmaq izi qeydlərinin belə bir gücü yoxdur. Buna görə də, AİHM-ə görə, aidiyyəti şəxsin hüceyrə nümunələrinin və DNT profilinin məlumat bankında saxlanılmasının nəticələri, barmaq izi məlumatlarının saxlanılmasına görə daha çox ağırdır.[8, 119]

Bədəndən nümunə alınmasını şəxsin konstitusion hüququ olan susma (**özünü və qohumlarını ifşa etməkdə sərbəstlik**) hüququnun pozuntusu kimi də qiymətləndirənlər vardır. Şəxsin razılığı olmadığı halda, nümunələrin götürülməsinin məcburi aparılıb-aparılmamasının mümkünlüyü müzakirə edilmişdir. Əsas məsələ isə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, ya da zərərçəkmiş şəxsin bədənidən nümunə götürülməsi özünün və ya yaxınlarının əleyhinə sübut göstərməyə məcbur edilməsi hesab edilib-edilməməsidir? Bununla bağlı qeyd olunur ki, susma haqqı yalnız şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin aktiv şəkildə hadisə ilə bağlı bəyanla çıxış etməmə haqqıdır. Buna görə də, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin aktiv davranışının gərəkli olmadığı şəkildə sübutların toplanmasında, habelə qiymətləndirilsə bədənləri yoxlamaya məruz qala, bədənlərindən nümunə alınma bilər. Başqa sözlə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin özünün və ya yaxınları əleyhinə sübut verməyə məcbur edilməməsi (nemo tenatur se ipsum accusare) prinsipi şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə özü haqqında həyata keçirilən istintaq hərəkətlərinə və ya prosessual məcburiyyət tədbirlərinə qarşı gəlmə haqqı verməyir. [12] Başqa sözlə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs özü haqqında görülən qanuni prosessual məcburiyyət tədbirlərinə dözmək məcburiyyətindədir.

Məhkəmə xatırladır ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsində xüsusi olaraq qeyd edilməsə də, susmaq hüququ və özünə qarşı cinayət ittihamına yardım etməmək hüququ hamılıqla tanınmış beynəlxalq normalardır və onlar ədalətli məhkəmə araşdırması anlayışının təməlinə durur. Onların mahiyyəti, digər məsələlərlə yanaşı, təqsirləndirilən şəxsi dövlət orqanlarının qanunsuz məcburetmə tədbirindən müdafiə etməkdən və bununla da ədalət mühakiməsinin yanlış şəkildə həyata keçirilməməsinə və 6-cı maddənin məqsədlərinin yerinə yetirilməsinə yardım etməkdən ibarətdir. Özünə qarşı ittihamaya yardım etməmək hüququ konkret olaraq onu nəzərdə tutur ki, cinayət işində ittiham tərəfi təqsirləndirilən şəxsə qarşı mövqeyini sübut etmək üçün təqsirləndirilən şəxsin iradəsinə zidd olaraq məcburetmə və ya təzyiqlə vasitəsilə əldə edilmiş sübutlardan istifadə etməməlidir. Bu baxımdan bu hüquq Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 2-ci bəndində yer alan təqsirsizlik prezumpsiyası ilə sıx bağlıdır Bununla belə, özünə qarşı ittihamaya yardım etməmək hüququ ilk növbədə təqsirləndirilən şəxsin susmaq hüququna hörmət edilməsi ilə bağlıdır. Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin və digər ölkələrin hüquq sistemlərində adətən nəzərdə tutulduğu kimi, bu hüquq cinayət prosesində şübhəli şəxsin **iradəsi ilə əlaqəsi olmayan** güc tətbiqindən istifadə etməklə təqsirləndirilən şəxsdən əldə edilmiş materialdan, məsələn, müsadirə barədə qərar əsasında əldə edilmiş sənədlərdən, DNT testi məqsədi ilə götürülmüş nəfəs, qan, sidik, saç və ya səs nümunələrindən və bədən toxumasından və

s.-dən istifadə edilməsinə şamil olunmur". [13]

İnsanın şərəf və ləyaqətinin qorunması hüququ eyni zamanda insanın bəsit bir məlumat mənbəyi kimi sadələşdirilməsini də qadağan edir. Şəxsin əlilliyi, bədən əksikliyi (qüsuru) və s. haqqında məlumat vermə məcburiyyətində olmaması insan ləyaqətinin qorunması hüququ daxilində qiymətləndirilir. Cinayət prosessual hüquqda dövlətin nəyin bahasına olursa-olsun ədalət mühakiməsi aparma hüququ yoxdur. [2, 46]

DNT analizinin insan ləyaqətinin müdafiəsi hüququna xələl gətirmədiyi istər Türk, istərsə də Alman hüquqşünasları tərəfindən qəbul edilmişdir. Ona görə ki, molekulyar genetik yoxlamalarla, sadəcə DNT-nin kodlanmamış hissəsində yerləşən və şəxsləri bir-birindən ayırmağa yarayan profil əldə edilir ki, bu zaman şəxsin xarakteristik xüsusiyyətləri və ya irsi xəstəlikləri haqqında məlumatlar müəyyən edilmir. Bununla yanaşı, prosessual məcburiyyət tədbiri ilə insanın **bütün genomlarının** təsnifləşdirilməsinin insanın bütün şəxsiyyəti haqqında məlumatların əldə edilməsi demək olacaqdır ki, bununla da insan ləyaqətinin müdafiəsi hüququna müdaxilə olacağı irəli sürülmüşdür. [2, 47]

Effektli bir cinayət mühakiməsi və cinayətlərin üstünün açılmasında olan ictimai maraq mütənasib (proporsional) və konstitusional şərtlərə uyğun bir müdaxiləni də vacib edir. Məsələn, müdaxilədə mütənasibliyi qorumaq məqsədi ilə həm Türk, həm də Almaniyada cinayət-prosessual qanunvericiliyində DNT profilinin təsbit edilməsindən sonra, genləri tərkibində tutan gen materiallarının məhv edilməsi məcburi hesab edilmişdir. Buna əlavə olaraq, xüsusilə Almaniyada DNT analizləri ilə əldə edilən məlumatların köçürüləcəyi məhdud sayda şəxslər və qurumlar haqqında qanunvericilikdə detallı tənzimləmə aparılmışdır. [2, 50]

II. Almaniyada və Türkiyənin Cinayət-Prosessual Qanununda DNT analizi

Həm Türkiyədə, həm də Almaniyada DNT analizinin aparılması ilə əlaqədar tənzimləmələr cinayət-prosessual məqəllərində aparılmışdır. Türkiyədə ayrıca təlimat da qəbul edilmişdir. Türkiyə Respublikası Cəza Mühakiməsi Qanununun (CMQ) fərqli olaraq, Almaniyada Federativ Respublikasının Cinayət Mühakiməsi Qanununda (StPO) birbaşa molekulyar genetik analizlə əlaqədar 4 maddə mövcuddur. Bununla yanaşı eynilə Türkiyə CPM-ində olduğu kimi bədən müayinəsi ilə əlaqədar maddələr də vardır.

Alman StPO 81a maddəsi şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin (analoji normalar Türkiyə CMQ-in 75-ci maddəsi); 81c maddəsi digər şəxslərin bədən müayinəsinə (analoji normalar Türkiyə CMQ-in 76-ci maddəsi); 81e maddəsi molekulyar genetik analizə (analoji normalar Türkiyə CMQ-in 78-ci maddəsi); 81f maddəsi molekulyar genetik analizinin üsuluna dair normalardır.

Türkiyə CMQ-sində təsbit edilməyən DNT profili qeydlərinin gələcəkdə cinayət mühakiməsində istifadə edilməsinə dair müddəalar Alman StPO 81g maddəsində və kütləvi DNT analizlərinə dair müddəalar isə Alman StPO 81h maddəsində təsbit edilmişdir.

TR CMQ-in 78-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə əsasən, 75 və 76-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada əldə edilən nümunələr üzərində, soy əlaqəsinin və ya əldə edilən tapıntının şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə, ya da zərər çəkmiş şəxsə aid olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün məcburi olduğu halda molekulyar genetik analizlər aparıla bilər. Alınan nümunələr üzərində bu məqsədlər xaricində araşdırmalara dair analizlər qadağandır. [14]

Alman StPO 81e maddəsinin 1-ci hissəsinə əsasən, 81a(1) və 81c maddələrinə əsasən əldə edilən nümunələr üzərində təkə soy əlaqəsinin və ya əldə edilən tapıntının şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə, ya da zərər çəkmiş şəxsə aid olub-olmaması müəyyən edilməsi üçün deyil, həm də şəxsin cinsiyyətinin təsbiti üçün də molekulyar genetik analiz aparıla bilər. Alınan nümunələr üzərində bu məqsədlər xaricində araşdırmalara dair analizlər qadağandır. [15]

Alman StPO 81e maddəsinin və Türkiyə CMQ-in 78-ci maddəsinin 2-ci hissələri oxşarlıq təşkil edir. Alman StPO 81e maddəsinin 2-ci hissəsinə əsasən, birinci hissəyə əsasən aparıla bilən analizlər tapılan, mühafizə altına alınmış, ya da götürülmüş (müsadirə edilmiş) nümunələr üzərində də aparıla bilər. Türkiyə CMQ-in 78-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə əsasən, birinci hissəyə əsasən aparıla bilən analizlər tapılan və kimə aid olduğu bəlli olmayan bədən parçaları üzərində də aparıla bilər. Belə nümunələr üzərində də həmin məqsədlər xaricində araşdırmalara dair analizlər qadağandır.

Beləliklə, DNT analizinin iki növünü fərqləndirildiyini görürük:

1. Hadisə yerindən əldə edilən iz materialının molekulyar genetik analizi;
2. Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsdən, ya da zərər çəkmiş şəxsdən götürülmüş bioloji materialının molekulyar genetik analizi.

Molekulyar genetik analizin üsuluna dair Türkiyə CMQ-in 79 və 80-cı və Alman StPO 81f maddələri ekspertizanın təyin edilməsinə dair məsələləri tənzim edir.

Türkiyə CMQ-in 79-cu maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, 78-ci maddəsinə əsasən molekulyar genetik analizlərin aparılmasına yalnız məhkəmə qərar verə bilər. Qərarda analizin aparılmasının tapşırıldığı ekspert də göstərilə bilər.

Alman StPO 81f (1) maddəsinə əsasən, aidiyyəti şəxsin yazılı razılığının olmaması halında 81e(1) əsasən analizin aparılmasına yalnız məhkəmə deyil, təxirəsalınmaz hallarda prokuror və müstəntiq də qərar qəbul edə bilər. Razılıq verən aidiyyəti şəxsin analiz nəticəsində əldə edilən məlumatların hansı məqsəd ilə istifadə ediləcəyi barədə məlumatlandırılması məcburidir.

İki maddə baxımından 2 fərqli cəhət nəzərə çarpır. Birincisi, aidiyyəti şəxsin razılığının olması ilə bağlı şərtdirsə, ikincinin Alman StPO 81f(1) maddəsinin yalnız 81c(1) maddəsinə aid edildiyini görürük. Bu o deməkdir ki, Türkiyədə həm şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, ya da zərər çəkmiş şəxsdən götürülən nümunələr, həm də kimə aid olduğu bilinməyən nümunələr üzərində molekulyar genetik analizlərin aparılması üçün məhkəmə qərarı vacibdir. Almaniyada isə aidiyyəti şəxsin razılığı olarsa, məhkəmə qərarına ehtiyac olmadığı (bu zaman prokuror və müstəntiqin qərarı ilə), habelə aidiyyəti şəxsin razılığı olmadığı halda isə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, ya da zərər çəkmiş şəxsdən götürülən nümunələrin üzərində molekulyar genetik analizin aparılması üçün məhkəmə qərarının vacib olduğu qəbul edilmişdir. Ona görə də, Almaniyada tapılmış, mühafizə altına alınmış, ya da götürülmüş (müsadirə edilmiş) nümunələr üzərində isə molekulyar genetik analizin aparılması üçün məhkəmə qərarına ehtiyac yoxdur. Belə ki, sahibsiz materiallar (nümunələr) baxımından ortada konstitusion hüquqlarına müdaxilə ediləcək bir şəxs də olmadığından, dolayısı ilə belə qaydanın cinayətlərin üstünün açılmasında olan ictimai maraq baxımından gözlənilən mütənasibliyə xələl gətirmədiyini demək olar.

Almaniya və Türkiyə cinayət-prosessual qanunvericiliyində nümunələrin məhv edilməsi baxımından iki ölkə arasında müxtəlif fərqliliklər olsa da, əsas fərqi məlumatların (analizin nəticələrinin) silinməsi barəsində olduğu ortaya çıxır. Belə ki, Almaniyada bütün DNT profilləri məhv edilməyir, müəyyən hallarda (m.81g-də nəzərdə tutulmuş hallarda) DNT bankında saxlanılır. Türkiyədə belə qayda mövcud deyil. Almaniyada DNT profilləri (şəxsi məlumatlar olduğuna görə) iş materialında xüsusi zərf içərisində saxlanılmalıdır. DNT profillərinin əldə olunduğu şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, ya da zərər çəkmiş şəxsə aid olan nümunələr isə ehtiyac olmadığı andan dərhal məhv edilməlidir. Bununla yanaşı şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs, ya da zərər çəkmiş şəxsdən götürülməyən, yəni hadisə yerindən tapılmış, mühafizə edilmiş və götürülmüş nümunələrin isə məhv edilməsi vəzifəsi yoxdur. Çünki, belə nümunələrin hazırkı və ya başqa bir cinayət mühakiməsində istifadə ediləcəyi ehtimalı vardır.

Türkiyə CPM-inin "genetik analiz nəticələrinin gizliliyi" adlanan 80-ci maddəsinə əsasən, yekun qərar çıxarıldıqda (işə xitam verilməsi, bəraət və s.) nümunələrin deyil, analiz nəticələrinin və məlumatlarının silinməli olduğu qeyd edilmişdir. Əldə edilmiş materialların (nümunələrin) isə məhv edilməsinə dair Türkiyə CPM-ində hər hansı tənzimləmə yoxdur. "Cəza mühakiməsində bədən müayinəsi, genetik analizlər və şəxsiyyətin təsbiti haqqında" Təlimatda da ekspertin rəyi hazırladıqdan sonra alınmış DNT profilini məhv etməli olmasına dair qayda olsa da, profilin əldə edildiyi materialın (qan, sperm, və s.) məhv edilməsinə dair ayrıca müddəə yoxdur. Bundan başqa sahibsiz materialların aqibəti də açıq qalmışdır.

Türkiyədə DNT profillərinin gələcəkdə istifadəsi məqsədi ilə saxlanması mümkün deyildir. Habelə kütləvi molekulyar genetik analizlərə dair bir tənzimləmə də yoxdur. Alman StPO 81g ("DNT təsbiti") adlı maddəsində, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin ağır cinayətdən ya da cinsi toxunulmazlıq əleyhinə cinayətdən təqsirləndirilməsi halında, gələcəkdə cinayət mühakiməsi zamanı şəxsiyyətinin təsbiti məqsədi ilə ondan hüceyrə nümunələrinin alınması, həmin nümunələr üzrə DNT profilinin əldə edilməsi və ya cinsiyyətin təsbiti məqsədi ilə molekulyar genetik analizlərin aparılması biləcəyi qeyd edilmişdir.

Kütləvi DNT analizlərinə dair Alman StPO 81h maddəsində, həyat və sağlamlıq əleyhinə, azadlıq və ya cinsi toxunulmazlıq əleyhinə törədilmiş cinayətlərdə şübhəli şəxsin bəzi xüsusiyyətlərinə sahib olan müəyyən şəxslərdən, onlardan yazılı razılıqları alınmaqla, hadisə yerindən əldə edilmiş tapıntıların bu şəxslərə aid olub-olmamasının müəyyən edilməsi məqsədi ilə, nümunə götürüləcəyi, alınan nümunələr üzrə DNT profilini çıxartmaq ya da cinsiyyətini müəyən etmək üçün molekulyar genetik analizlərin aparılacağı və əldə edilən profillərin digər mövcud iz materiallarından alınan DNT profilləri ilə proqramlar vasitəsi müqayisə ediləcəyi qeyd edilmişdir. Həmin maddəyə əsasən, kütləvi DNT analizləri üçün törədilmiş cinayətin ağırlığı ilə nümunəsi götürüləcək şəxslərin sayında mütənasiblik gözlənilməlidir. Kütləvi DNT analizlərinin aparılmasına dair qərarı yalnız məhkəmə qəbul edə bilər və həmin qərardan şikayət verilə bilməz. Belə ki, kütləvi DNT analizi aparılacaq şəxslərin əvvəlcədən yazılı razılığı alınmalıdır və belə razılıq olmazsa, onların DNT analizi aparıla bilməz. Ona görə də, həmin şəxslərin məhkəmə zamanı dinlənilməsinə də zəruri görünür. [2, 75] Alman StPO 81h(3) maddəsinə əsasən, cinayətin üstünün açılmasında artıq lazım olmadığı hallarda əldə edilən bütün DNT profillərinin gecikdirilmədən silinməli və protokol tərtib edilməlidir. Alman StPO 81h(4) maddəsinə əsasən, aidiyyət şəxs bu analizin sadəcə onun razılığı ilə aparılacağı barədə yazılı şəkildə məlumatlandırılmalıdır. Yazılı məlumatda həmçinin aşağıdakılar qeyd edilməlidir:

1. Götürülmüş nümunələr üzrə sadəcə Alman StPO 81h(1) maddəsində qeyd edilmiş məqsədlər üçün analizlərin aparılacağı;
2. Nümunələrin gərək olmadığı halda gecikmədən ləğv ediləcəyi;
3. Əldə edilmiş DNT profillərinin gələcəkdə istifadə edilməsi üçün Federal Cinayətlər Bürosundakı DNT bankında saxlanılmayacağı.

Almaaniyadan fərqli olaraq İsveçrə və Avstriyada ehtiyatsızlıqla törədilmiş cinayətlər üzrə əldə edilmiş DNT profilləri gələcəkdə istifadə üçün DNT bankında saxlanılır. [2, 84] Ehtiyatsızlıqla törədilən cinayətlərin təbiəti gərəyi təkrarlanması ehtimalının yüksək olmadığını nəzərə alsaq, belə qaydanın şəxsin konstitusion hüquqlarına (şəxsi toxunulmazlıq hüququ, şəxsi həyat hörmət və s.) müdaxilə baxımından mütənasiblik tələbinə uyğun gəldiyini demək olar.

Türkiyə CMQ-in 75-ci maddəsinə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin daxili bədən müayinəsi və ya qan, tük, dırnaq və s. Nümunələrin götürülməsi üçün ittiham olunan cinayətə gprə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının üst həddi iki ildən artıq olmalıdır. Belə şərt molekulyar genetik analizin aparılmasına da aiddir.

Hüquqi dövlətdə qanuni sərhədləri bəlli olmayan və ya müəyyən şərtlərlə məhdudlaşdırılmayan prosessual hərəkətlər insan hüquqlarına müdaxilədə gözlənilməli olan mütənasibliyin pozulmasına şərait yaratdığını demək olar.

II. Azərbaycan Respublikasının cinayət mühakimə icraatında tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi və DNT analizi

Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsində DNT analizinin aparılmasına dair ayrıca maddə mövcud deyildir. Məcburi və ya könüllü genom qeydiyyatı 01 sentyabr 2018-ci il tarixindən qüvvəyə minmiş "Azərbaycan Respublikasında dövlət daktiloskopik və genom qeydiyyatı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə tənzimlənir.

Adı çəkilən Qanuna əsasən, **dövlət genom qeydiyyatı** - insan şəxsiyyətinin eyniləşdirilməsi üçün genetik məlumatların əldə olunması, uçotu, saxlanması və istifadəsi üzrə fəaliyyət; **genetik məlumat** - insanın şəxsiyyətini müəyyən etməyə imkan verən dezoksiribonuklein turşusu (bundan sonra - DNT) analizinin keçirilməsi ilə əldə edilən məlumat; **DNT profili** - insan şəxsiyyətinin eyniləşdirilməsinə imkan verən, genetik identifikasiya və verifikasiya məqsədi ilə məlumat bankında toplanılan, saxlanılan, işlənən və istifadə olunan **fərdi məlumatdır**. [16]

Azərbaycan Respublikasında dövlət daktiloskopik və genom qeydiyyatı daktiloskopik və **genetik məlumatlar əsasında** insan şəxsiyyətinin eyniləşdirilməsi məqsədilə aparılır.(maddə 2)

Düşünürük ki, bu Qanunun 2-ci maddəsindəki "genetik məlumatlar əsasında" ifadəsi "DNT profili" ifadəsi ilə əvəz edilməlidir. Yuxarıda da göstərdiyimiz kimi, DNT-nin kodlanmamış hissəsindən əldə edilən DNT profili şəxsiyyətin eyniləşdirilməsi üçün kifayət edir. DNT analizi nəticəsində əldə edilmiş DNT profilindən başqa digər genetik məlumatlar şəxsiyyətin eyniləşdirilməsində və ya cinayətkarın

ifşa edilməsində istifadə olunması mütənasiblik prinsipinin pozuntusu kimi hesab ediləcəkdir.

Daktiloskopik və genetik məlumatlar fərdi məlumatların tərkib hissəsi olmaqla, onların toplanılması, işlənməsi və mühafizəsi qaydaları, həmçinin "Fərdi məlumatlar haqqında" və "Biometrik informasiya haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən edilir.(m.3)

Dövlət daktiloskopik və genom qeydiyyatı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit edilmiş insan hüquq və azadlıqlarına riayət edilməklə **qanunçuluq, konfidensiallıq və könüllülüyn məcburiliklə uzlaşdırılması** prinsiplərinə müvafiq həyata keçirilir. Dövlət daktiloskopik və genom qeydiyyatının aparılması, eləcə də daktiloskopik və genetik məlumatların toplanılması, işlənməsi, istifadəsi və mühafizəsi prosesində **insanın həyat və sağlamlığı üçün təhlükə yaradılmasına, onun şərəf və ləyaqətinin alçaldılmasına** yol verilmir. (m.4)

Həmin Qanunun 12-ci maddəsinə əsasən, dövlət genom qeydiyyatının aparılması nəticəsində əldə olunan məlumatlar aşağıdakı məqsədlər üçün istifadə edilir: 1) itkin düşmüş şəxslərin axtarışı; 2) naməlum meyitə əsasən insan şəxsiyyətinin müəyyənləşdirilməsi; 3) şəxsiyyətinin başqa üsullarla müəyyən edilməsi mümkün olmayan, habelə səhhətinə və ya yaşına görə özü haqqında məlumat vermək qabiliyyətinə malik olmayan şəxslərin şəxsiyyətinin müəyyənləşdirilməsi; 4) cinayətlərin və inzibati xətalərin qarşısının alınması, aşkar edilməsi və araşdırılması; 5) qohumluq əlaqələrinin qiymətləndirilməsi.

Müqayisəli hüquqda və AİHM-in qərarlarından da göründüyü kimi cinayət mühakimə icraatında DNT analizinin aparılması nəticəsində əldə olunan DNT profili yalnız şəxsiyyətin eyniləşdirilməsi və ya cinsiyyətin müəyyən edilməsi məqsədi ilə istifadə oluna bilər. "Cinayətlərin və inzibati xətalərin qarşısının alınması, aşkar edilməsi və araşdırılması" ifadəsini isə daha geniş şərh etmək mümkündür. Bu isə sui-istifadə hallarına şərait yarada bilər.

Bu Qanuna müvafiq olaraq məcburi və ya könüllü dövlət genom qeydiyyatı aparılır.

Həmin Qanunun 14.1-ci maddəsinə əsasən, aşağıdakı şəxslər məcburi dövlət genom qeydiyyatından keçirilir:

14.1.1. ağır və ya xüsusilə ağır, həmçinin şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığı və cinsi azadlığı əleyhinə cinayət törətməkdə şübhəli bilinən, təqsirləndirilən və ya belə cinayətə görə məhkum olunmuş şəxslər;

14.1.2. şəxsiyyətinin başqa üsullarla müəyyən edilməsi mümkün olmayan, habelə səhhətinə və ya yaşına görə özü haqqında məlumat vermək qabiliyyətinə malik olmayan şəxslər;

14.1.3. xəbərsiz itkin düşmüş şəxslərin bioloji qohumları (bioloji valideynlər və ya övladları ilə birlikdə ər (arvad)).

Bu Qanunun 14-cü maddəsindən görünür ki, məcburi dövlət genom qeydiyyatı həm bəzi cinayətlər üzrə ümumi qayda olaraq (14.1.1), həm də şəxsiyyətin eyniləşdirilməsi gərək olduqda (14.1.2 və 14.1.3) aparılmalıdır. Amma belə yanaşmanı (14.1.1-ci maddəni) doğru hesab etmirik. Belə ki, şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığı və cinsi azadlığı əleyhinə cinayət törətməkdə şübhəli bilinən, təqsirləndirilən və ya belə cinayətə görə məhkum olunmuş şəxslərin DNT analizlərinin aparılması və DNT profillərinin DNT bankında saxlanması başa düşülən və həmin cinayətə fərdi yanaşma kimi məqbul görünsə də, bütün ağır və ya xüsusilə ağır cinayətlərdə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin, habelə məhkumun DNT analizinin keçirilməsi və DNT profilinin saxlanması heç də uyğurlu yanaşma deyil. Habelə nəzərə alsaq ki, "məcburi dövlət genom qeydiyyatından keçirilmə" ifadəsi "məcburi DNT anazlinin aparılmasını" demək deyil. Lakin bu Qanuna görə, **dövlət genom qeydiyyatı** - insan şəxsiyyətinin eyniləşdirilməsi üçün genetik məlumatların **əldə olunmasını** da əhatə edir. Almaniya StPO-da da məlum olduğu kimi, DNT analiznin keçirilməsi və müəyyən şərtlər olduqda DNT profilinin DNT bankında qeydiyyatı qaydası ayrıca maddələrlə tənzimlənmişdir. İstər "Azərbaycan Respublikasında dövlət daktiloskopik və genom qeydiyyatı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda olsun, istərsə də Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 22 aprel 2019-cu il tarixli, 188 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "**Dezoksiribonuklein turşusu (DNT) analizinin aparılması üçün bioloji materialın götürülməsi, onun uçotu, saxlanması, istifadəsi, verilməsi və məhv edilməsi Qaydası**"nda olsun, adlarından da bəlli olduğu kimi "**DNT analizinin keçirilməsi**" qaydası tənzimlənməmişdir.

AR CPM-ində də DNT analizinin aparılmasına dair ayrıca maddə olmadığına görə, ekspertizanın keçirilməsinə dair analoji normaların tətbiq ediləcəyini demək olar. Bioloji materialın götürülməsi qaydası isə AR CPM-in 273-cü maddəsi (Tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsinin şərtləri) ilə tənzim olunacaqdır, çünki cinayət təqibi orqanın fəaliyyəti prosessual fəaliyyətdir və görülən və ya görülməli prosessual fəaliyyət də müvafiq prosessual qərar və protokolla rəsmiləşdirilməlidir. Həmçinin DNT analizinin aparılması üçün bioloji materialın götürülməsi zamanı yuxarıda adı çəkilən AR NK-in 22 aprel 2019-cu il tarixli, 188 nömrəli Qərarında göstərilən qaydaya riayət olunmalıdır. Bu Qərada da məcburi və könüllü dövlət genom qeydiyyatından keçən şəxslərin bioloji nümunələrinin götürülməsi qaydası fərqləndirilmişdir.

AR NK-nin 22 aprel 2019-cu il tarixli, 188 nömrəli Qərarının 2.3-cü maddəsinə əsasən, ağır və ya xüsusilə ağır, həmçinin şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığı və cinsi azadlığı əleyhinə cinayət törətməkdə şübhəli bilinən, təqsirləndirilən və ya belə cinayətə görə məhkum olunmuş şəxslərdən bioloji material təhqiqat orqanlarının əməkdaşları, ibtidai istintaq orqanlarının əməkdaşları və ya həmin orqanların müraciəti ilə Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin kriminalistika xidmətinin əməkdaşı tərəfindən məcburi dövlət genom qeydiyyatı üçün bioloji material götürülməlidir.

AR CPM-in 177.2, 275, və 444.2.2-ci maddələrindən məlum olur ki, tədqiqat üçün nümunələrin həm müstəntiqin qərarı ilə, həm də məhkəmənin qərarı ilə götürülməsi fərqləndirilir. AR CPM-in 444.2.2-ci maddəsinə əsasən, cinayət təqibi orqanının tələbləri yerinə yetirilmədikdə, tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi məhkəmənin qərarı əsasında həyata keçirilməlidir. Bunun üçün, AR CPM-in 177.2-ci maddəsinə əsasən, müstəntiqin əsaslandırılmış vəsatəti və bununla razılaşan ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun məhkəməyə təqdimatla müraciət etməsi gərəkdir.

Düşünürük ki, qanunvericinin mövqeyi heç də uğurlu deyildir. Belə ki, tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsi istintaq hərəkəti olduğu halda, AR CPM-in 444.2-ci maddəsində prosessual məcburiyyət tədbiri kimi nəzərdə tutulmuşdur. Doğrudur, xarici hüquq ədəbiyyatında da tədqiqat üçün nümunələrin götürülməsini həm istintaq hərəkətindən daha çox prosessual məcburiyyət tədbiri kimi qiymətləndirən müəlliflər də az deyildir. Digər tərəfdən, belə nümunələrin götürülməsinin könüllü (və ya aidiyyəti şəxsin razılığının olması) və ya məcburi, habelə təxirəsalınmaz hallarda necə həyata keçirilməsi məsələləri tam anlaşılan deyildir. Müqayisəli hüquqdan da bəlli olduğu kimi, aidiyyəti şəxsin razılığı varsa cinayət təqibi orqanının qərarı ilə, razılığı olmadıqda isə, məcburi şəkildə məhkəmə qərarı ilə DNT analizi üçün nümunələr götürülə bilər. Təxirəsalınmaz hallarda belə nümunələrin müstəntiqin qərarı ilə məcburi götürülməsinin CPM-də tənzimlənməsi istintaqın məqsədi baxımından mütərəqqi olacaqdır. Məsələn, AR CPM-in 273-cü maddəsinə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsdən, zərərçəkmiş şəxsdən nümunələrin götürülməsi mümkündür. Həmin şəxslərin istintaqdan yayınması ehtimalının güclü olduğu hallarda müstəntiq öz qərarı ilə bülə nümunələri məcburi götürmə imkanına sahib olmalıdır. Göründüyü kimi, AR CPM-ində DNT analizinin vacib şərtlərindən olan, "aidiyyəti şəxsin razılığının alınması", "götürülən nümunələrin DNT analizi üçün istifadə olunacağı", "DNT analizi nəticələrinin sonrakı taleyi" və s. barədə aidiyyəti şəxsə hansı məlumat verilmir. Bütün bunlar insandan götürülmüş bioloji materialların (qan və ya bədən ifrazatı nümunələri ilə müqayisədə) gizli (genetik) fərdi məlumatların daşınması ilə əlaqədardır. Məsələn, AR CPM-in 207.4-cü maddəsinə əsasən, cinayət işi başlanmadan tutulmuş şəxslərdən qan, bədən ifrazatı nümunələri götürülə bilər. AR CPM-in 90.11.3 və 91.8.3-cü maddələrinə əsasən, "həkim müayinəsinə, əl-barmaq izlərinin götürülməsinə, şəklinin çəkilməsinə, qan, bədən ifrazatı nümunələrinin götürülməsinə məruz qalmaq" şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin vəzifəsidir. Hətta, inzibati xətanın araşdırılması zamanı sürücüdən qan nümunəsinin götürülməsi də bizə məlumdur.

NƏTİCƏ

Şəxsi toxunulmazlıq hüququnun tərkib hissəsi olan şəxsi həyata müdaxilə bəlli şərtlərdə mümkün olsa da, gizli həyat isə tam toxunulmaz olmalıdır. DNT analizi DNT-nin kodlanmamış hissəsində aparıldığından, aidiyyəti şəxsin sirr kimi tutmaq istəyəcəyi məlumatlar əldə edilmədiyindən şəxsin **gizli həyatına** daxil olma kimi hesab edilməyəcəkdir. Tədqiqat üçün nümunələrin məcburi götürülməsi və DNT analizinin aparılması şəxsin susma hüququnun pozuntusu hesab edilməməlidir.

AR CPM-in müvafiq maddələrinin, "Azərbaycan Respublikasında dövlət daktiloskopik və genom qeydiyyatı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu və AR NK-nin 22 aprel 2019-cu il tarixli, 188 nömrəli Qərarının əlaqəli öyərilməsi və xarici dövlətlərin qanunvericiliyi ilə müqayissəli təhlili əsasında belə nəticəyə gəlirik ki, hazırki qanunvericiliyimizdə DNT analizi ilə əlaqədar bir çox hallar, xüsusilə DNT analizinin keçirilməsinin təyin edilməsi və s. beynəlxalq hüququn tələbləri səviyyəsində həssas tənzimlənməmişdir.

DNT analizinin aparılması üçün götürülmüş nümunələrin (analizdən sonra və ya analizə ehtiyac olmadığı hallarda) və genom məlumatlarını aqibəti məsələsində də müəyyən boşluqlar vardır. Məsələn, Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Kollegiyasının Q12-001-19 nömrəli, 16 yanvar 2019-cu il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "**Dövlət daktiloskopik və genom qeydiyyatının aparılmasına dair Təlimat**"ın 9.2-ci maddəsinə əsasən, cinayət törətməkdə şübhəli bilinən, təqsirləndirilən və ya məhkum olunmuş, habelə inzibati qaydada həbs edilmiş şəxslər haqqında **daktiloskopik** məlumatlar onlar barəsində aparılan cinayət təqibinə bəraətverici əsaslarla xitam verildikdən və ya məhkəmənin bəraət hökmü qanuni qüvvəyə mindikdən, habelə inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraata xitam verildikdən (inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətlərinin başa çatması ilə əlaqədar icraata xitam verildiyi hallar istisna olmaqla) sonra 30 (otuz) gündən gec olmayaraq məhv edilməlidir. Lakin 9.2-ci maddə qeyd olunan hallarda (cinayət təqibinə bəraətverici əsaslarla xitam verildikdən və ya məhkəmənin bəraət hökmü qanuni qüvvəyə mindikdən və s.) genom məlumatlarının aqibəti tənzimlənməmişdir. [18]

Bununla bağlı qeyd edilməlidir ki, insan və vətəndaş konstitusion hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırın istintaq hərəkətlərinin lazımı dərəcədə hüquqi tənzimlənməməsi neqativ hüquq tətbiqi praktikasının yaranmasını və inkişafına şərait yaradan amillərdəndir. Ona görə də cinayət prosesində iştirak edən və bu prosesə cəlb olunmuş şəxslərin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin möhkəmləndirilməsi məqsədi ilə istintaq və digər prosesual hərəkətlərin və qərarların əsasları və prosedurları dəqiq və hərtərəfli tənzimlənməlidir. Yalnız bu halda, şəxsiyyətin hüquq və azadlıqlarının təmini demokratik cəmiyyətin tələblərinə cavab verə və habelə cinayət-prosesual fəaliyyətə mənəvi məzmun gətirə bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası
2. Gülsün Ayhan Aygörməz Uğurlubay, Almanya, İsveçrə və Avusturya Hukuku Bağlamında Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli DNA analizləri (2017) https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://cdn.istanbul.edu.tr/file/1CD58DF90A/C3BA0E01AD114A56AA7BDEDAAF8EC9C5%3Fdoi%3D&ved=2ahUKEwi ajqz8t5XpAhXIGuwKHWVbDAEQFjAAegQIBhAB&usg=AOvVaw1_Yha3bkG7U8gGBQx27psz
3. Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ, Dərslük, Bakı: Bakı Universiteti, 2006, 698 s.
4. Çirkin V.Y. Xarici ölkələrin konstitusiya hüququ. Bakı: Digesta-2007
5. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiyası <http://www.e-qanun.az/framework/1405>
6. "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanunu. <http://www.meclis.gov.az/?/az/topcontent/33>
7. Əhəlinin sağlamlığının qorunması haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu <http://www.e-qanun.az/framework/4078>
8. Güray Dağ, Kişisel verilerin ceza muhakemesi hukukunda delil olarak kullanılması, Doktora tezi (2011) <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://afyonluoglu.org/PublicWebFiles/Reports/PDP/akademik/tr/2011-Ki%25C5%259Fisel%2520verilerin%2520Ceza%2520Muhakemesi%2520Hukukunda%2520delil%2520olarak%2520kullan%25C4%25B1mas%25C4%25B1.pdf&ved=2ahUKEwj>

9. Hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti: insan və vətəndaş hüquqları. V.Ömərov. Səs - 2011, 29 sentyabr.
10. A.Kemal. Kişilik hakkı kapsamında sosyal medyada kişisel verilerin korunması ve veri sahibinin rızası <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/333494>
11. Avropada fərdi məlumatların mühafizəsi <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://academy-justice.gov.az/madde8/e5.pdf&ved=2ahUKEwiWrMynnpDpAhVE3aQKHb6yBVMQFjAAegQIBhAB&usg=AOvVaw34hTQ8Qe0WI72lKiHh9Lth>
12. Pervin. A. İpekçioğlu, Vücuttan örnek alma işleminin hükuki niteliği ve Anayasaya uygunluğu,(2013) <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/814461>
13. Yallo (Yalloh) Almaniyaya qarşı iş, No 54810/00, 11.07.2006 https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/02/ECtHR-2006-Jalloh-v-Germany-Azerbaijani.pdf&ved=2ahUKEwjyLKWYnnpAhVODuwKHQbvCDM4KBAWMAJ6BAgHEAE&usg=AOvVaw2nLxUBsUPcv_nFQ4D3i-Nl
14. Türkiyə Cəza Muhakiməsi Qanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5271&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
15. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (StPO): Yenisey Otkar. Beta 2015
16. “Azərbaycan Respublikasında dövlət daktiloskopik və genom qeydiyyatı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanun <http://www.e-qanun.az/framework/39863>
17. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 22 aprel 2019-cu il tarixli, 188 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dezoksiribonuklein turşusu (DNT) analizinin aparılması üçün bioloji materialın götürülməsi, onun uçotu, saxlanması, istifadəsi, verilməsi və məhv edilməsi Qaydası” <http://www.e-qanun.az/framework/42131>
18. Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Kollegiyasının Q12-001-19 nömrəli, 16 yanvar 2019-cu il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət daktiloskopik və genom qeydiyyatının aparılmasına dair Təlimat” <http://www.e-qanun.az/framework/41446>

Anar Əsədov

Vəkil

**XARİCİ ÖLKƏLƏRDƏ ALI TƏHSİL SAHƏSİNDƏ ALINMIŞ
İXTİSASLARIN (DİPLOMLARIN) ÖLKƏMİZDƏ TANINMASI,
TANINMA SAHƏSİNDƏ HÜQUQİ ÇATIŞMAZLIQLAR VƏ
ONLARIN ARADAN QALDIRILMASINA DAİR TƏKLİFLƏR**

1. Giriş

Son illərdə ölkəmizin modernləşdirilməsinə yönəlmiş sosial-iqtisadi siyasətin nəticəsi olaraq təhsil sahəsində nəzərəçarpan nailiyyətlər əldə olunmuşdur. Təhsil sahəsinə ayrılan büdcə vəsaitinin həcmi ildən ildə artır. Ötən dövrdə ölkəmizdə təhsil infrastrukturunun müasirləşdirilməsi yönündə önəmli işlər görülmüş, təhsilin məzmunca yenilənməsinə istiqamətlənmiş islahatlar aparılmış, Azərbaycan təhsilinin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 16 aprel tarixli 2090 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı"nın uğurlu icrası "qara qızılın insan kapitalına çevrilməsi" siyasətinə uyğun olaraq cəmiyyət həyatının ən müxtəlif sahələri üçün milli kadrlar yetişdirmiş, gənclərin elmə, müasir texnologiyalara və qabaqcıl biliklərə marağını xüsusilə artırmışdır. Dövlət Proqramı çərçivəsində təhsil almış və Azərbaycana qayıdaraq müxtəlif müəssisə və təşkilatlarda çalışmağa başlamış məzunlar ixtisas sahələrinə uyğun əmək fəaliyyəti ilə bərabər, qazandıqları bilik və təcrübəni ölkənin ali təhsil müəssisələrində paylaşaraq akademik fəaliyyətlə də məşğuldurlar. [14, Giriş]

"Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası dünyanın qabaqcıl təhsil ocaqları ilə əlaqələrin genişləndirilməsini, xarici ölkələrin aparıcı universitetlərində dövlət xətti ilə təhsil alan azərbaycanlı tələbələrin sayının əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasını, xaricdə təhsil alaraq məzun olmuş mütəxəssislərin potensialından ölkənin inkişafında səmərəli istifadə olunmasının təmin edilməsini, həmçinin ölkədən kənara "beyin axını"nın qarşısının alınması üçün təsirli tədbirlərin görülməsini müasir təhsil sisteminin formalaşdırılması üçün prioritet kimi müəyyən etmişdir.

Dövlət proqramı, digər mənbələr və şəxsi təşəbbüslər hesabına hazırda 10.000 nəfərdən çox azərbaycanlı gənc dünyanın aparıcı universitetlərində təhsil alır. Xarici ölkələrdə təhsil alan azərbaycanlı tələbələr yaşadıkları ölkələrin ictimai-mədəni həyatında yaxından iştirak etməklə, Azərbaycan tarixinin, mədəniyyətinin, incəsənətinin təbliğində və diaspor işində xüsusi fəallıq göstərirlər. Həmin gənclərin yaşadıkları ölkələrdə azərbaycançılıq məfkurəsi və milli dəyərlər ətrafında təşkilatlanması ölkəmizin maraqlarının həmin ölkələrdə qorunmasına xidmət edir.

Qabaqcıl xarici ölkələrdə alınmış təhsilin əhəmiyyəti barədə qısaca deyə bilərik ki, xarici ölkələrdə təhsil alıb ölkəmizə qayıdan məzunlar ölkəmizin yüksək ixtisaslı kadrlara olan tələbatının azaldılmasında, həmçinin xarici ölkələrdəki təhsilə bu və ya digər səbəblərdən çıxışı olmayanların dünyanın qabaqcıl ölkələrinin təcrübəsi ilə tanış olmasında böyük rol oynayır. Habelə xarici ölkələrdə təhsil almış gənclər ölkəmizə yeni baxış gətirirlər, problemlərin həll edilməsində yeni yanaşmadan çıxış edirlər. Bu da bir çox hallarda keçmişdə başlamış, uzun müddət davam edən və həllini tapmayan məsələlərin çözülməsində vacib rol oynayır.

Qabaqcıl xarici ölkələrdə alınmış təhsilin ümumi faydalı əhəmiyyəti ilə yanaşı həmin şəxslər

üçün fərdi əhəmiyyəti də böyükdür. Belə ki, xarici ölkələrdə təhsil almağa yönələn gənclərin əsas məqsədi şəxsi inkişafa nail olmaqla yanaşı ölkəmizə qayıtdıqdan sonra əmək bazarında yüksək ixtisaslı mütəxəssis kimi əməyin əvəzinin daha yüksək ödənilməyi yerlərdə çalışmaqdan ibarətdir. Bu haqlı olaraq çəkilən zəhmətin bəhrəsi kimi də nəzərdən keçirilə bilər.

Hazırkı vəziyyətdə xarici ölkələrdə təhsil alanları dövlət hesabına və şəxsi vəsaitləri, yaxud dövlətlə əlaqəsi olmayan digər mənbələr hesabına təhsil alanlara ayırmaq olar. Bir qayda olaraq, dövlət hesabına xarici ölkələrdə təhsil alan şəxslərin ölkəyə qayıdıb əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmasında əsasən çətinlik olmur, diplomlarının tanınması və işə düzəlmələrində dövlət onlara lazımı dəstəyi verir. Lakin xarici ölkələrdə şəxsi vəsaitləri, yaxud dövlətlə əlaqəsi olmayan digər mənbələr hesabına təhsil alan azərbaycanlı tələbələrin müəyyən qismi həmin ölkələrin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının, yəni diplomlarının ölkəmizdə tanınması mərhələsində müəyyən maneələrlə qarşılaşırlar, bu və ya digər səbəblərə görə həmin mərhələni müvəffəqiyyətlə keçməyə nail olmurlar. Maneələrin bəziləri qanuni və əsaslıdır, bəziləri isə əsaslı görünməyən də, qanunun mükəmməl olmaması fonunda qanunsuz olur, yəni qanunun müvafiq normalarına istinad edilmədən təzahür etmiş olur. Bu da hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində əldə edilmiş nailiyyətlərə müəyyən qədər kölgə sala bilər, digər tərəfdən isə diplomlarını ölkəmizdə tanıda bilməyən şəxslərin təhsil və əmək hüquqlarını sonradan reallaşdırmalarına əngəl olur. Bu məqalədə məhz həmin əsaslı halların qanuna gətirilməsindən, MDB məkanında, o cümlədən Rusiya və Ukraynada ail təhsil sahəsində alınmış ixtisasların (diplomların) ölkəmizdə tanınmasından imtina edilməsinin hüquqi əsasları, bu sahədəki nöqsanlar və onların aradan qaldırılmasından bəhs edilir. Əlavə olaraq qeyd edirik ki, MDB məkanında, o cümlədən Rusiya və Ukraynada ail təhsil sahəsində diplomların alınması sferasında korrupsiya hallarına yol verilməsi az və ya çox miqdarda həmişə məlumdur. Bu məqalədə həmin neqativ hallardan danışılmır, yalnız nəticə hissədə bu məsələyə qısaca toxunulur.

2. Milli qanunvericilikdə diplomun tanınması sahəsindəki qaydalarla tanışlıq

Xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrində alınmış ixtisasların (diplomların) ölkəmizdə tanınması üçün milli qanunvericilikdə tətbiq edilən əsas hüquq norması Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 may 2003-cü il tarixli, 64 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi (nostrifikasiyası) Qaydaları"dır (bundan sonra - Qaydalar). Odur ki, əvvəlcə Qaydaların ixtisasların (diplomların) tanınması prosedurunu nizamlayan müddəalarını nəzərdən keçirək.

Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının tanınması dedikdə, xarici dövlətlərin səlahiyyətli orqanları tərəfindən verilmiş, ali təhsil proqramının uğurla bitirilməsini təsdiq edən, bu və ya digər dərəcə verən hər hansı sənədin, diplomun, yaxud başqa bir şəhadətnamənin Azərbaycan Respublikasının ərazisində qüvvədə olmasının təsdiqi başa düşülür. [15, bənd 1.2] Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi isə xarici dövlətlərin səlahiyyətli orqanları tərəfindən bu ixtisasların alındığını təsdiq edən sənədlərin sahiblərinə Azərbaycan Respublikasında verilmiş ali təhsil haqqında sənədlərin sahiblərinin malik olduqları eyni akademik və peşə hüquqlarının verilməsi deməkdir. [15, bənd 1.3]

Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisasının tanınması və tanınma haqqında Şəhadətnamənin verilməsi Qaydalar əsasında Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilir. Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisasının ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi haqqında Şəhadətnamə Qaydalarda nəzərdə tutulmuş müddəalar əsasında keçirilən ekspertizadan sonra Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən verilir. Azərbaycan Respublikasının tərəfdaş çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə və dövlətlərarası razılaşmalarda ekvivalentlik müəyyən edilibsə, ekvivalentlik haqqında Şəhadətnamə ekspertiza keçirilmədən verilir. [15, bənd 1.6] Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisasının tanınması və ekvivalentliyi haqqında Şəhadətnamə onun sahibinə əlavə (ikinci) ixtisas almaq, ixtisasını artırmaq, diplomdan sonrakı hazırlıq pilləsinə qəbul olunmaq, habelə müvafiq peşə fəaliyyəti göstərmək hüququ verir. [15, bənd 1.4]

Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının tanınması proseduru mövcud beynəlxalq sazişlər və tövsiyələr, təhsilin dövlət standartları və Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemini tənzimləyən normativ hüquqi aktlar əsasında aparılır. [15, bənd 2.2]

Ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması üçün aşağıdakıların olması zəruridir:

- ali təhsil haqqında sənədin onun verildiyi ölkədə tanınması;
- təhsil sahəsində ixtisasların tanınmasının Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrində nəzərdə tutulması. [15, bənd 2.3]

Ali təhsil sahəsində ixtisasların ekvivalentliyinin müəyyən olunması aşağıdakı qaydada keçirilir:

- ekspertiza – xarici ölkələrin verdiyi ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması və xarici dövlətdə alınmış təhsilin Azərbaycan Respublikasında qüvvədə olan təhsil standartlarına uyğunluğunun müəyyən edilməsi;
- xarici ölkələrdə alınmış təhsilin məzmununun Azərbaycan Respublikasında təhsilin dövlət standartlarına uyğunluğunun müəyyənəndirilməsi (xarici dövlətin təhsil sahəsində ixtisasının tanınmasından sonra). [15, bənd 3.2]

Ekvivalentlik haqqında Şəhadətnamə aşağıdakılara əsasən verilir:

- təhsil sahəsində ixtisasın tanınması barədə müsbət rəy;
- təhsilin məzmununun uyğunluğu haqqında müsbət ekspert rəyi;
- Azərbaycan Respublikasının müvafiq sahə üzrə tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr, eyni zamanda sənədi verən ölkədə və Azərbaycan Respublikasında təhsilin müvafiq strukturlarına qoyulan tələblərin uyğunluğu. [15, bənd 3.6]

Yuxarıda göstərilən əsasların biri üzrə mənfi rəy ekvivalentlik haqqında Şəhadətnamənin verilməsinə imtina etmək üçün səbəb ola bilər.

Mənfi rəy aşağıdakı hallarda verilə bilər:

- xarici dövlətdə ali təhsil sahəsində ixtisas almaq üçün təlimin ümumi normativ müddəti Azərbaycan Respublikasında təhsilin dövlət standartlarında nəzərdə tutulduğundan bir il az olduqda;
- təhsil haqqında sənədin verildiyi ölkədə onların sahiblərinə həmin sənədin verdiyi hüquqlar Azərbaycan Respublikasında müvafiq sənədin verdiyi hüquqlardan az olduqda (məsələn, onların sahiblərinin doktoranturaya daxil olmaq və ya peşə fəaliyyəti ilə məşğul olmaq hüququ yoxdursa);
- xarici ölkələrdə verilən təhsil istiqamətlər (ixtisaslar) üzrə qiyabi və əyani-qiyabi olduqda, lakin Azərbaycan Respublikasında həmin istiqamət (ixtisas) üzrə belə təhsil formasına yol verilmədikdə. [15, bənd 3.7]

Məqalənin davamı jurnalın növbəti sayında.

Məhkəmə aktları

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun

QƏRARI

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 407.2-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair

12 avqust 2020-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı şəhəri Nəsimi Rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 407.2-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı şəhəri Nəsimi Rayon Məhkəməsinin hakimi R.Xəlilovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi və sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri M.Bazıqovun, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının sədri S.Hacıyevin və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi R.Eyvazovun yazılı mülahizələrini, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Bakı şəhəri Nəsimi Rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 407.2-ci maddəsinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Ramiz Daşdiyevlə “Kapital Bank” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti (bundan sonra – “Kapital Bank” ASC) arasında 15 aprel 2020-ci il tarixli kredit müqaviləsi bağlanmış və həmin müqavilə R.Daşdiyev tərəfindən banka gedilmədən elektron sənəd mübadiləsi yolu ilə rəsmiləşdirilmişdir.

Sonradan R.Daşdiyev “Kapital Bank” ASC-yə qarşı kredit müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi tələbinə dair iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət etmişdir.

R.Daşdiyev iddia ərizəsini onunla əsaslandırılmışdır ki, Mülki Məcəllənin 407.2 və 740.2-ci maddələrində müəyyən olunmuş müqavilənin yazılı formada bağlanması qaydasına bank tərəfindən riayət edilməmişdir.

Bakı şəhəri Nəsimi Rayon Məhkəməsi Mülki Məcəllənin 407.2-ci maddəsinin “sadə yazılı müqavilə müvafiq qaydada imzalandığı ... andan bağlanmış sayılır” müddəasının “müvafiq qaydada imzalanma” tələbinin mənasının şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən Mülki Məcəllənin 407.2-ci maddəsinə dair təcrübədə müxtəlif yanaşmaların olduğunu və belə mübahisələrin həlli zamanı qeyri-müəyyənliyin yarandığını nəzərə alaraq vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədi ilə qaldırılan məsələ üzrə müvafiq şərhin

verilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə göstərilən məsələyə aydınlıq gətirilməsi üçün mülki qanunvericiliyin müqavilənin mühüm şərtləri, forması və bağlanması anını nəzərdə tutan müddəalarının əlaqəli şəkildə təhlil edilməsini zəruri hesab edir.

Mülki münasibətlərdə hüquq və vəzifələrin əmələ gəlməsi, bir qayda olaraq, müqavilələrlə bağlıdır. Müqavilənin bağlanmış sayılması üçün tərəf qarşılıqlı olaraq müəyyən hüquqi nəticəni əmələ gətirmək arzusunda olmalı və buna uyğun mühüm şərtləri özündə əks etdirən iradələrini bəyan etməlidirlər. Yəni müqavilənin bağlanması üçün tərəflərin razılaşıdırılmış iradə ifadəsi olmalıdır (Mülki Məcəllənin 324-cü maddəsi).

Mülki Məcəllənin 389.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, mülki hüquq və vəzifələrin müəyyənləşdirilməsi, dəyişdirilməsi və ya xitamı iki və ya bir neçə şəxs arasında razılaşıdırılmış müqavilə əsasında həyata keçirilir.

Mülki Məcəllədə nəzərdə tutulan müqavilə növlərindən biri də borc müqaviləsidir. Kredit müqaviləsi qanunvericilikdə borc müqaviləsinin bir növü kimi müəyyən edilmişdir. Belə ki, Məcəllənin borc müqaviləsinin anlayışına aydınlıq gətirən 739.1-ci maddəsinə əsasən, iştirakçılardan biri (borc verən) pula və ya digər əvəz edilən əşyalara mülkiyyət hüququnu digər iştirakçıya (borc alana) keçirməyi öhdəsinə götürür, digər iştirakçı (borc alan) isə aldıklarını müvafiq olaraq pul və ya eyni keyfiyyətdə və miqdarda olan eyni növlü əşyalar şəklində borc verənə qaytarmağı öhdəsinə götürür.

Həmin Məcəllənin 739.2-ci maddəsinə görə isə borc müqaviləsinin predmeti hər hansı pul məbləği olduqda, o, kredit müqaviləsi adlandırılır.

Mülki Məcəllənin 740-cı maddəsinə əsasən, borc müqaviləsi tərəflərin razılaşması ilə şifahi və ya yazılı formada bağlanır. Borc müqaviləsi predmetinin məbləği üç min manatdan çoxdursa və ya məbləğindən asılı olmayaraq müqavilənin iştirakçısı hüquqi şəxsdirsə, borc müqaviləsi yazılı formada bağlanmalıdır.

Mülki Məcəllənin 390-cı maddəsində müəyyən edilmiş müqavilə azadlığı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyaya) 29-cu və həmin Məcəllənin 152.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş mülkiyyət, eləcə də Konstitusiyanın 59-cu maddəsində təsbit edilmiş azad sahibkarlıq hüquqlarının reallaşdırılması elementlərindən biri kimi çıxış edir. Sözügedən müddəa ilə fiziki və hüquqi şəxslərə azad surətdə müqavilələr bağlamaq və bu müqavilələrin məzmununu müəyyənləşdirmək təminatı verilir. Müqavilə azadlığının məzmununu formalaşdıran elementlər sırasında seçdiyi kontragentlə müqavilə bağlamaq (və ya bağlamamaq), onun növü və formasını, habelə bağlanan müqavilənin şərtlərini, o cümlədən müvafiq qiymətləri müəyyən etmək azadlığını qeyd etmək olar (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 399.3, 399.4, 445 və 449-cu maddələrinin bəzi müddəalarının şərh edilməsinə dair” 2014-cü il 24 dekabr tarixli Qərarı).

Müqavilənin bağlanması anının dəqiq müəyyənləşdirilməsi müqavilə iştirakçılarının mülki hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Məhz müqavilənin bağlandığı andan tərəflərin konkret hüquq və vəzifələri yaranmış olur.

Mülki Məcəllənin 405.1-ci maddəsinə görə, tərəflər müqavilənin bütün mühüm şərtləri barəsində tələb olunan formada razılığa gəldikdə müqavilə bağlanmış sayılır. Müqavilənin mühüm şərtləri sırasına müqavilənin predmetinə dair şərtlər, bu Məcəllədə həmin növ müqavilələr üçün mühüm və ya zəruri adlandırılmış şərtlər, habelə tərəflərdən birinin müraciəti ilə barəsində razılaşma əldə edilməli olan bütün şərtlər daxildir.

Müqavilənin standart şərtləri əvvəlcədən ifadə edilmiş, dəfələrlə istifadə üçün nəzərdə tutulan elə şərtlərdir ki, bunları bir tərəf (təklif edən) digər tərəfə təqdim edir və əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş normalardan fərqlənən və bu normaları tamamlayan qaydalar onların vasitəsilə müəyyənləşdirilir (Mülki Məcəllənin 417.1-ci maddəsi).

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun yuxarıda qeyd olunan Qərarında, həmçinin göstərilmişdir ki, öhdəlik hüququnda müqavilənin standart şərtlərinə dair normalarda şəffaflıq

prinsipinin tərkib hissəsi kimi müəyyənlik prinsipi (tələbi) mövcuddur. Həmin prinsipə əsasən müqavilənin standart şərtlərində dispozisiya şərtləri və hüquqi nəticələr elə dəqiqliklə təsvir olunmalıdır ki, bu zaman bir tərəfdən müqavilənin standart şərtlərinin istifadəçisi üçün əsaslandırılmamış heç bir qiymətləndirmə azadlığı imkanları yaranmasın, digər tərəfdən isə müqavilə tərəfinin kənar yardım olmadan mümkün qədər aydın və sadə şəkildə öz hüquqlarını müəyyənləşdirə bilməsi (onun bu hüquqları həyata keçirməsinin qarşısının alınmaması üçün) mümkün olsun. Müqavilənin standart şərtləri təfsir edilərkən rast gəlinən bütün qeyri-müəyyənliklər, onları özündə əks etdirən şərtlərin müqaviləyə daxil edilməsini təklif etmiş tərəfin ziyanına (əleyhinə) təfsir edilir (Mülki Məcəllənin 419.1, 419.2 və 420.1.2-ci maddələri).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu "Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 477.0.1-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 470.2-ci maddəsi və "İpoteka haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.8 və 10.5-ci maddələri, eləcə də Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 269.11 və 307.4-cü maddələrinin "İpoteka haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 3.2 və 10.5-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair" 2018-ci il 31 may tarixli Qərarında belə nəticəyə gəlmişdir ki, məbləğ, müddət, faiz dərəcəsi, valyuta və s. kimi şərtlər kredit müqaviləsinin mühüm şərtləri olmaqla yanaşı, qeyd olunan müqavilələrdə yetərli dərəcədə aydın göstərilməlidir.

Müqavilənin bağlanmış sayılması üçün tərəflərin təkcə müqavilənin bütün mühüm şərtləri barəsində razılığa gəlmələri kifayət etmir. Bunun üçün, həm də tərəflərin razılığının tələb edilən formada ifadə olunması gərəkdir.

Mülki Məcəllənin müqavilənin forması ilə bağlı qaydaları müəyyən edən 406-cı maddəsinə əsasən, müqavilə əqdlərin bağlanması üçün nəzərdə tutulan hər hansı formada bağlana bilər, bu şərtlə ki, bu Məcəllədə həmin növ müqavilə üçün müəyyən forma təyin edilməsin. Əgər tərəflər müqaviləni müəyyən formada bağlamaq barədə şərtləşiblərsə, həmin müqavilə növü üçün bu Məcəllə ilə belə forma tələb edilməsə də, müqavilə şərtləşdirilmiş formaya salındıqdan sonra bağlanmış sayılır. Yazılı formada müqavilə tərəflərin imzaladığı bir sənədin tərtibi yolu ilə, habelə poçt, teleqraf, teletayp, telefon, elektron rabitəsi və ya sənədin müqavilə üzrə tərəfdən gəldiyini dürüst müəyyənləşdirməyə imkan verən digər rabitə vasitəsilə sənədlər mübadiləsi yolu ilə bağlana bilər.

Mülki Məcəllənin 407.2-ci maddəsinə əsasən, sadə yazılı müqavilə müvafiq qaydada imzalandığı, notarial qaydada təsdiq edilməli müqavilə isə müvafiq qaydada təsdiq edildiyi andan bağlanmış sayılır.

Yazılı formalı müqavilələr iki üsulla bağlanır. Birinci üsul bir sənəd tərtib etməkdən ibarətdir. Sənəd tərtibi yolu ilə bağlanan müqavilə onun şərtlərini əks etdirir və müqaviləni bağlayan tərəflər onu imzalayırlar. Tərəflərin vəkil etdikləri şəxslər də müqaviləni imzalaya bilərlər. Mülki Məcəllənin 331.1-ci maddəsinə əsasən, yazılı əqd onun məzmununu ifadə edən və əqdi bağlayan şəxs və ya şəxslər və ya onların lazıminca vəkil etdikləri şəxslər tərəfindən imzalanmış sənədin tərtibi yolu ilə bağlanmalıdır.

İkinci üsul isə sənədlər mübadiləsindən ibarətdir. Sənədlər mübadiləsi yolu ilə müqavilə bağlanarkən poçt, teleqraf, teletayp, telefon, elektron və digər rabitə vasitələrindən istifadə edilir. Yalnız zəruridir ki, həmin rabitə vasitələri sənədin müqavilə iştirakçısından (tərəfindən) gəlməsini dürüst müəyyənləşdirməyə imkan versin.

Mülki Məcəllənin 331.3-cü maddəsinə görə, əqdlərin bağlanması zamanı mexaniki və ya başqa surətçixarma vasitələrinin köməyi ilə imzanın faksimilesindən, elektron imzadan və ya şəxsi imzanın başqa analoqundan istifadə edilməsinə tərəflərin razılaşmasında nəzərdə tutulan hallarda və qaydada yol verilir. Elektron imzadan istifadə etmə qaydaları qanunvericiliklə müəyyən edilir.

"Elektron imza və elektron sənəd haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu elektron imzanın və elektron sənədin istifadəsinin, onların elektron sənəd dövriyyəsində tətbiqinin təşkilati, hüquqi əsaslarını və əlaqədar subyektlərin hüquqlarını müəyyən edir, aralarında yaranan münasibətləri tənzimləyir. Həmin Qanunun 3.2-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, sertifikatlaşdırılmış imza vasitələri ilə yaradılmış və qüvvədə olan təkmil sertifikatlı gücləndirilmiş imza əl imzası ilə bərabər hüquqi

qüvvəyə malikdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, “Elektron ticarət haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda (bundan sonra – “Elektron ticarət haqqında” Qanun) əqdlərin elektron formada bağlanması da nəzərdə tutulmuşdur.

Belə ki, “Elektron ticarət haqqında” Qanunun 7-ci maddəsinə əsasən, elektron ticarətdə satıcı (təchizatçı) ilə alıcı (sifarişçi) arasında müqavilələr elektron sənəd formasında bağlanır. Müqavilə bağlamaq təklifi (oferta), o cümlədən qeyri-müəyyən şəxslər dairəsinə ünvanlanmış oferta (ümumi oferta) oferentin özü və ya bu təkliflə bağlı onun adından hərəkət etmək səlahiyyəti verilmiş şəxs tərəfindən, yaxud onların proqramlaşdırdığı və avtomatik fəaliyyət göstərən informasiya sistemi vasitəsilə göndərilə bilər. Müqavilənin şərtləri xüsusi biliyə malik olmayan alıcı (sifarişçi) tərəfindən dəqiq və birmənalı başa düşülən şəkildə tərtib edilməlidir, həmçinin müqavilə onunla tanış olmağa və onu saxlamağa imkan verən formada hazırlanmalıdır. Müqavilənin bəzi şərtləri digər elektron sənədə istinadən verilə bilər və bu səbəbdən müqavilə etibarsız sayıla bilməz. Bu halda satıcı (təchizatçı) müqavilənin qüvvədə olduğu müddətdə istinad olunan elektron sənədə çıxış imkanı təmin etməlidir. Müqavilə satıcının (təchizatçının) ona aksept aldığı andan bağlanmış hesab olunur. Əgər tərəflər arasındakı razılığa əsasən digər hallar nəzərdə tutulmamışdırsa, elektron sənədin qəbul edilməsinin təsdiqi aksept hesab olunmur.

Qeyd olunan normaların məzmunundan görüldüyü kimi, yazılı əqdin bağlanmasında vacib şərtlərdən biri tərəflərin onu imzalamasıdır. İmza iradə bəyan edən şəxsi müəyyənləşdirməyə imkan verən işarədir. Yazılı sənəd tərtib edilərkən orada əks olunan iradənin məhz müvafiq şəxsə aid olması ya qrafik, ya da elektron imza ilə işarələnmiş olur. Məqsəd bəyan olunan iradənin müvafiq şəxsə gəldiyini təyin etməkdir.

Beləliklə, yazılı müqavilələr aşağıdakı qaydada imzalanmaqla bağlana bilər:

- tərəflər, onu şəxsən imzalamaqla;
- mexaniki və ya başqa surətçixarma vasitələrinin köməyi ilə imzalanmaqla (faksimiledən);
- elektron imzadan istifadə etməklə;
- şəxsi imzanın başqa analoqundan istifadə etməklə.

Mülki Məcəllənin 406.3-cü maddəsinin “sənədin müqavilə üzrə tərəfdən gəldiyini dürüst müəyyənləşdirməyə imkan verən” müddəası müqavilə tərəfinə (xüsusilə də bankdan kredit alan və ya istehlakçı sayılan şəxslərə) razılaşmanın bütün mühüm şərtləri barədə ətraflı və aydın şəkildə məlumat verilməsini, həmin şəxsin bunlarla sərbəst tanış olmasını, razıdırsa, bu şərtləri qəbul etməsini bildirmək imkanını ehtiva edir.

Təhlil edilən normaların məzmunundan görüldüyü kimi, qanunvericilikdə əqdin tərəflərin imzaladığı bir sənədin tərtibi ilə, yəni şəxsən, bilavasitə imzalanması ilə yanaşı onun poçt, elektron və digər rabitə vasitələri ilə sənədlər mübadiləsi yolu ilə bağlanması imkanları təsbit edilmişdir. Müqavilənin elektron vasitələrlə sənədlər mübadiləsi yolu ilə bağlanması, bir sənədin tərtib edilməsi ilə bağlanan əqdlə eyni hüquqi qüvvəyə malikdir.

Eyni zamanda, qeyd edilməlidir ki, Mülki Məcəllənin 331.3-cü maddəsi ilə müəyyən edilmiş “Əqdlərin bağlanması zamanı ... şəxsi imzanın başqa analoqundan istifadə edilməsinə tərəflərin razılaşmasında nəzərdə tutulan hallarda və qaydada yol verilir” müddəası həm bağlanması nəzərdə tutulan əqdlərin, həm də belə əqdlərin bağlanması üçün nəzərdə tutulan digər sənədlərin (əqdlərin) imzalanmasını ehtiva edə bilər.

Bununla yanaşı, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, bu Qərarda əks olunmuş hüquqi mövqelər müqavilələrin bağlanması üçün qanunvericiliklə tələb olunan əlaqəli sənədlərin imzalanması ilə bağlı münasibətlərə də şamil edilir. Həmin sənədlərin imzalanması zamanı tərəflərin iradəsi dəqiq, birmənalı, aydın və sui-istifadəni istisna edən şəkildə ifadə olunmalıdır.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticəyə gəlir:

- Mülki Məcəllənin 407.2-ci maddəsinin “sadə yazılı müqavilə müvafiq qaydada imzalandığı ... andan bağlanmış sayılır” müddəasının “müvafiq qaydada imzalanma” tələbi tərəflərin onu şəxsən, mexaniki və ya başqa surətçixarma vasitələrinin köməyi ilə imzanın faksimilesindən, elektron imzadan və ya şəxsi imzanın başqa analoqundan istifadə etməklə imzalamasını nəzərdə tutur.

Mexaniki və ya başqa surətçixarma vasitələrinin köməyi ilə imzanın faksimilesindən, elektron imzadan və ya şəxsi imzanın başqa analoqundan istifadə etməklə bağlanan müqavilələrin şərtləri mümkün qədər aydın, dürüst və başadüşülən olmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 407.2-ci maddəsinin “sadə yazılı müqavilə müvafiq qaydada imzalandığı ... andan bağlanmış sayılır” müddəasının “müvafiq qaydada imzalanma” tələbi tərəflərin onu şəxsən, mexaniki və ya başqa surətçixarma vasitələrinin köməyi ilə imzanın faksimilesindən, elektron imzadan və ya şəxsi imzanın başqa analoqundan istifadə etməklə imzalamasını nəzərdə tutur.

Mexaniki və ya başqa surətçixarma vasitələrinin köməyi ilə imzanın faksimilesindən, elektron imzadan və ya şəxsi imzanın başqa analoqundan istifadə etməklə bağlanan müqavilələrin şərtləri mümkün qədər aydın, dürüst və başadüşülən olmalıdır.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

Sədr

Fərhad Abdullayev

İnsan Hüquqları Üzrə Avropa Məhkəməsi
Beşinci bölmə K.O. və V.M. Norveçə qarşı
(Şikayət no. 64808/16)
QƏRAR
Strasburq
19 noyabr 2019-cu il

Bu qərar Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndində göstərilən hallarda qəti qərara çevriləcəkdir. Qərara redaktə xarakterli dəyişikliklər edilə bilər.

K.O. və V.M. Norveçə qarşı,

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (İkinci Seksiya), aşağıdakı tərkibdə:
Robert Spano, *sədr*, Marko Bošnjak, Valeriu Griçco, Egidijus Kūris, Ivana Jelić,
Arnfinn Bårdsen, Darian Pavli, *hakimlər*,
və Hasan Bakırcı, *Seksiya Katibinin Müavini*, 5 noyabr 2019-cu il tarixdə qapalı iclasda
Eyni tarixdə qəbul edilən aşağıdakı qərarı qəbul etmişlər:

PROSEDUR

1. İş İnsan haqları və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının ("Konvensiya") 34-cü maddəsinə əsasən Norveç vətəndaşları cənab K.O. və xanım V.M. tərəfindən (ərizəçilər) 04 noyabr 2016-cı il tarixdə Norveç Krallığına qarşı verilmiş şikayət (no. 64808/16) əsasında başlanmışdır.

2. Ərizəçilər Osloda fəaliyyət göstərən vəkil cənab M. Engesbak tərəfindən, Norveç Hökumətini isə nümayəndə cənab M.Emberland təmsil etmişdir.

3. Ərizəçilər iddia etmişlər ki, qızlarının dövlət qayğısına verilməsi və ildə altı dəfə iki saat müddətinə ünsiyyət hüquqlarının verilməsi barədə qərar onların Konvensiyanın 8-ci maddəsi altında ailə həyatına hörmət hüquqlarını pozmuşdur.

4. 04 may 2017-ci ildə şikayət Hökumətə kommunikasiya edilmişdir. Məhkəmənin 11 sentyabr 2019-cu il tarixli məktubları ilə tərəflərə Böyük Palatanın *Strand Lobben və digərləri Norveçə qarşı* ([GC], no. 37283/13) işinin hazırkı iş ilə uyğunluğu barədə mülahizələrin verilməsi təklif edilmişdir. Bütün tərəflər bu təkliflə bağlı əlavə mülahizələrini təqdim etmişlər.

5. Yazılı mülahizələr, həmçinin Məhkəmə Qaydalarının 44 § 3-cü qaydasına və Konvensiyanın 36-cı maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən üçüncü tərəflər kimi işə buraxılan Çex Respublikası və Slovakiya Respublikasının Hökumətindən daxil olmuşdur.

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

6. Birinci ərizəçi cənab K.O. 1974-cü ildə və ikinci ərizəçi xanım V.M. 1986-cı ildə anadan olmuşlar.

A. Təcili qərar

7.1, 10 və 22 dekabr 2014-cü ildə uşağa-qayğı xidmətləri hələ doğulmamış uşaq – A. ilə bağlı narahatlıq bildirişləri almışlar. Bildirişlərdən ikisi polisdən gəlmişdir və birinci ərizəçinin ikinci ərizəçiyə qarşı fiziki olaraq pis rəftar etməsi ilə bağlı olmuşdur. Üçüncü bildiriş profilaktik-əqli-sağlamlıq xidmətlərindən daxil olmuşdur və ikinci ərizəçinin narahatlıq, depressiya və narkotik vasitələrinin istifadəsi ilə bağlı məlumatı ehtiva edirdi.

8. Bundan başqa, uşaq-qayğı xidmətləri ikisi anonim olan fərdi şəxslərdən üç bildiriş almışdır. Bu bildirişlərdə ikinci ərizəçinin nə cür çətinliklə idarə olunduğu və birinci ərizəçi tərəfindən manipulyasiya edildiyi qeyd edilmişdir. Bu bildirişlərə əsasən birinci ərizəçi ikinci ərizəçini amfetaminlərdən istifadə etməyə məcbur etmişdir, və evi tərk etməsinə mane olmaq üçün

paltarlarını kəsmiş və ayaqqabılarını suya atmışdır. Bundan başqa, ikinci ərizəçi ailəsi ilə ünsiyyətdən və sosial şəbəkələrdən kənarlaşmağa məcbur edildiyinə və ya birinci ərizəçi tərəfindən təhdid edildiyinə görə təcrid edilmişdir. Bildirişlərə əsasən, ikinci ərizəçi birinci ərizəçini dəfələrcə tərki etməyə cəhd etmiş, lakin hər dəfəsində geri qayıtmışdır.

9. 13 yanvar 2015-ci ildə qızları – A. anadan olmuşdur. Eyni gündə birinci ərizəçinin zorakılıq aktı etdiyini və ikinci ərizəçini narkotik qəbul etməyə məcbur etməsi barədə uşağa-qayğı xidmətlərinə anonim bildiriş daxil olmuşdur. 14 yanvar 2015-ci ildə ikinci ərizəçinin nənəsi narahatlıq bildirişi göndərərək bildirmişdir ki, birinci ərizəçi manipulyativ, idarəedicidir və amfetamin satır. 15 yanvar 2015-ci ildə uşağa-qayğı xidmətlərinə digər dövlət orqanlarından birinci ərizəçinin cinayət məhkumluğu və ikinci ərizəçinin psixi sağlamlığında problemlər və narkotik vasitələrdən istifadə tarixcəsi barədə məlumat daxil olmuşdur. Həmin gün uşağa-qayğı xidmətləri ikinci ərizəçinin razılığı ilə ikinci ərizəçi və uşağın ailə mərkəzində qalması üçün yer ayırmışdır. Birinci ərizəçiyə bu qərar barədə məlumat verilmiş, lakin bildirişlərdə qeyd edilən narahatlığa görə onların olduğu yer barədə məlumat verilməmişdir.

10. 22 yanvar 2015-ci ildə uşağa-qayğı xidmətləri hesab etmişlər ki, ikinci ərizəçi ailə mərkəzində qalmaqdan imtina etmişdir. Buna görə Uşağa Qayğı Aktının 4-6-cı bölmələrinə (bax aşağıda 43-cü bəndə) əsasən A-nın dövlət himayəsinə (qayğısına) götürülməsi barədə; ərizəçilərə hər ikinci həftədə bir saat müddətində nəzarət altında ünsiyyət hüquqlarının verilməsi; və A-nın ünvanının ərizəçilərə deyilməməsi barədə təcili qərar qəbul edilmişdir. Uşağa-qayğı xidmətləri hesab etmişlər ki, A-nın ərizəçilərlə birgə yaşadığı təqdirdə əhəmiyyətli zərər riski var. Əsas kimi əqli-sağlamlıq qüsurları, narkotik asılılığı və zorakılıq şübhələri ilə bağlı bildirişlər, və A-nın anadan olmasından əvvəl ərizəçilərin uşağa-qayğı xidmətləri ilə əməkdaşlıq etməyə razılıq verməməsi faktı götürülmüşdür.

11. Ərizəçilər Rayon Sosial Qayğı Şurasının təcili qərarından şikayət vermişlər. 02 fevral 2015-ci ildə Şura qərarı qüvvədə saxlamışdır. Şura A-nın doğulmasından əvvəl uşağa-qayğı xidmətlərindən aldıkları bildirişləri; ərizəçilərin uşağa-qayğı xidmətləri ilə əməkdaşlıq etməkdən imtina etməsini; və ikinci ərizəçinin ailə mərkəzində qalmaqdan imtina etməsini qeyd etmişlər.

12. Ərizəçilər Şuranın qərarından Şəhər Məhkəməsinə şikayət vermişlər, həmin şikayətə əsasən 26 mart 2015-ci ildə A-nın təcili dövlət qayğısına yerləşdirilməsi barədə qərar qüvvədə saxlanılmışdır. Məhkəmə qərara gəlmişdir ki, üç ay yarım olmaq olan azyaşlı A-nın ərizəçilərə geri qaytarıldığı təqdirdə ciddi zərərə məruz qalması riski var.

13. Şəhər Məhkəməsi körpə uşaq üçün zərərli ola bilən ailədəki münafişə səviyyəsinin yüksək olmasına böyük əhəmiyyət vermişdir. Ərizəçilər bəzən mübahisə etdiklərini etiraf etmişlər və bildirmişlər ki, mübahisələri adətən xırda və mənasız məsələlərə dair fikir ayrılığı üstündə əmələ gəlir. Onlar ikinci ərizəçinin hamiləlik dövründə dəfələrlə evi tərki etməsini və bir dəfə mübahisəyə görə birinci ərizəçinin onu evdən qovduğunu təsdiq etmişlər. Hamiləlik dövründə kəskin mübahisələrdən sonra həm qonşular, həm də ikinci ərizəçi tərəfindən dəfələrlə evə polis çağırılmışdır. Ərizəçilər bildirmişlər ki, körpə ilə yeni ailə vəziyyətinə uyğunlaşmağa və uşağın yanında mübahisə etməməyə çalışacaqlar. Şəhər Məhkəməsinin fikrincə, ərizəçilər arasında zamanla mövcud olan mübahisənin - hamiləlikdən əvvəl və həmçinin hamiləlik dövründə - yüksək səviyyədə olması və körpə uşağa qulluq etmək nəticəsində yarana biləcək stress səbəbindən mübahisələrin davam etməsi riski böyükdür.

14. Şəhər Məhkəməsi, həmçinin müəyyən etmişdir ki, ikinci ərizəçinin impulsiv nəzarət və mübahisələri adekvat həll etmək bacarığı yoxdur. 2014-cü ildə o, yalandan intihar etdiyini iddia etmiş, nəticədə psixiatriya müəssisəsinə yerləşdirilmişdir. Həkim hesab etmişdir ki, ikinci ərizəçi intihara qəsd etməmiş və onun müəssisəyə yerləşdirilməsi səhvdir. Şəhər Məhkəməsi, ikinci ərizəçinin ruhi sağlamlığının müayinə olunmadığını, lakin bunun adekvat qayğı göstərmə qabiliyyətinə təsir göstərdiyini nəzərə alaraq ciddi bir narahatlıq olduğunu qeyd etdi.

15. Ümumi qiymətləndirmə əsasında Şəhər Məhkəməsi hesab etmişdir ki, təcili yerləşdirmə

qərarı ləğv olunduğu halda A-nın maddi zərərə məruz qalmaq riski yaranır. Daha yüngül məhdudlaşdırıcı yardım tədbirləri uşağın ərizəçilərə geri qaytarılacağı təqdirdə məruz qalacaq təhlükələrdən adekvat qoruya bilməzdi. Bu nəticəyə gələrkən Şəhər Məhkəməsi ailə münasibətlərinin mürəkkəbliyini və sağlamlıq və narkotiklərlə bağlı problemlərin həll edilməsi üçün ərizəçilərə göstərilən yardım cəhdlərinin uğursuz olması faktını vurğulamışdır. Bu səbəbdən məhkəmə belə nəticəyə gəlmişdir ki, A-nı geri qaytarmazdan əvvəl ərizəçilərə geniş və uzunmüddətli yardım lazımdır.

16. Ərizəçilər Şəhər Məhkəməsinin təcili qərarından apellyasiya şikayəti vermişlər, lakin daha sonra şikayəti geri götürmüşlər, çünki uşağa-qayğı xidmətləri tərəfindən uşağa qayğı göstərilməsi barədə qərar qəbul edilməsi üçün məhkəmədə icraat başlatmışlar.

B. Yerləşdirmə qərarı

1. Rayon Sosial Qayğı Şurası

17. Şəhər Məhkəməsinin təcili qayğı qərarından sonra 26 mart 2015-ci ildə uşağa-qayğı xidmətləri Rayon Sosial Qayğı Şurasına müraciət edərək Uşaq Qayğı Aktının 4-12-ci bölmələrinə əsasən A-nın dövlət himayəsinə (qayğısına) verilməsi barədə qərarın qəbul edilməsini xahiş etmişlər (bax aşağıda 43-cü bəndə). Peşəkar hakim kimi fəaliyyət göstərə biləcək sədrdən, iki psixoloq və iki xüsusi biliklərə malik olmayan şəxsdən ibarət Şura iki günlük şifahi iclas keçirmiş və on bir şahidin ifadəsini dinləmişdir. Ərizəçilər həmin iclasda iştirak etmişlər və nümayəndə tərəfindən təmsil olunmuşlar.

18. 20 may 2015-ci ildə Şura qərara gəlmişdir ki, A. himayəçi evə yerləşdirilməlidir və Uşağa Qayğı Aktının 4-19-cu bölmələrinə əsasən A-nı tapmağa və hətta oğurlamağa cəhd edəcəkləri təhlükəsinə görə ərizəçilərə uşağın yaşadığı yer barədə məlumat verilməməlidir (bax 43-cü bəndə). Şura, ərizəçiləri A-ya münasibətdə valideynlik vəzifələrindən məhrum etməməyi qərara almışlar.

19. Şura hesab etmişdir ki, ərizəçilərin – ayrı-ayrılıqda və birgə, A-ya lazımi qayğı göstərmək qabiliyyətinə dair narahatlıq doğuran bir neçə əlaməti var. Birinci ərizəçiə post-travmatik stress və diqqət çatışmazlığı (defisiti) pozğunluğu diaqnozu qoyulmuş və döymə və təhdid etmə cinayətinə görə məhkum edilməsi daxil olmaqla, geniş cinayət tarixcəsi olduğu müəyyən edilmişdir. Ərizəçinin uzunmüddətli və geniş psixi xəstəlik və narkotikdən istifadə tarixcəsi vardı. Polis 2013 və 2014-cü illərdə məişət mübahisələri ilə bağlı ərizəçilərin evinə dəfələrlə çağırılmışdır. İkinci ərizəçi hamiləlik dövründə iki dəfə xüsusi mərkəzə müraciət etmişdir.

20. Şura hesab etmişdir ki, birinci ərizəçinin xalası və iki xalası oğlunun qonşuluqda yaşamasına baxmayaraq, bu bağlar uşağa adekvat qayğı göstərilməsini təmin etmək üçün kifayət etməyəcəkdir. Şura qərara almışdır ki, məsələn nümayəndəlik kimi köməkçi tədbirlər uşaq üçün adekvat şəraiti təmin etmək üçün kifayət etməyəcək. Ərizəçilərdən heç biri zamanla psixi sağlamlıq problemləri və ya narkotik asılılığından sui-istifadə hallarında onlara təklif edilən yardımdan yararlanmamışlar. Şura buna görə qərara gəldi ki, himayəçi ailəyə verilməsi uşağın ən üstün maraqlarına xidmət edəcəkdir.

21. Ünsiyyət hüquqları məsələsinə gəldikdə, Şura qeyd etmişdir ki, A. ilə ərizəçilər arasında heç bir əlaqə əmələ gəlməmişdir, çünki doğulandan qısa müddət sonra uşaq dövlət qayğısı mərkəzinə verilmişdir. Dövlət himayəsinə yerləşdirmə çox güman ki, uzunmüddətli ola bilər. Ərizəçilərlə görüşün məqsədi ərizəçilərlə A-nın bir-birini tanıması olacaqdır. A. üçün himayəçi aildə nizam və stabilliyin olması əhəmiyyətli olsa belə, Şura hesab etmişdir ki, uşağa qayğı xidmətləri tərəfindən tövsiyə edilən dərəcədə - ildə bir dəfə bir saat müddətə - valideynlərin ünsiyyət hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına ehtiyac yaranmırdı. Uşağa-qayğı xidmətlərinə bu görüşləri nəzarətdə saxlamaq icazəsi verilməlidir.

2. Şəhər Məhkəməsi

22. Ərizəçilər Rayon Sosial Qayğı Şurasının qərarından Şəhər Məhkəməsinə şikayət vermişlər. Onlar A-nın dövlət himayəsinə verilməsi barədə qərarının ləğv edilməsi və ya Şəhər Məhkəməsindən qərarı qüvvəyə saxladığı təqdirdə onların ünsiyyət hüquqlarını artırmasını xahiş etmişlər. Ərizəçilər, həmçinin, Şuranın məhdud ünsiyyət hüquqları ilə bağlı qərarının icrasının

dayandırılmasını xahiş etmişlər. Şəhər Məhkəməsi 06 iyul 2015-ci il tarixli dayandırma haqqında vəsatəti rədd etmişdir.

23. Şəhər Məhkəməsi 2015-ci ilin noyabrın 24-dən 26-nadək məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş ekspert və psixoloq da daxil olmaqla, ərizəçilərin və digər on şahidin ifadələrini dinləmişdir.

24. 17 dekabr 2015-ci il tarixli qərarında Şəhər Məhkəməsi A- nın dövlət himayəsinə verilməsi barədə qərarı qüvvədə saxlamışdır, lakin ərizəçilərin ünsiyyət hüquqlarını ildə altı dəfə iki saat müddətində artırmışdır. Şəhər Məhkəməsi hesab etmişdir ki, ərizəçilər A-nın yaxşılığını istəyən sevən valideynlər olsalar da, sübutlar onların adekvat qayğı göstərmək qabiliyyətinə aid çoxsaylı risk faktorlarını aşkar etmişdir.

25. Şəhər Məhkəməsi qeyd etmişdir ki, birinci ərizəçi antisosial xarakter daşıyan ağır cinayətlərin törədilməsinə görə əvvəllər məhkum edilmişdir. O, ən azı altı dəfə basqına görə məhkum edilmiş və ümumilikdə on beş il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir. 2005-ci ildə birinci instansiya məhkəməsi onun barəsində həbs qətimkan tədbiri seçmiş və sonradan o, azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir. Törətmiş olduğu cinayət əməllərinin çoxu onun motosiklet klubunun üzvü kimi klubun borc yığanı olduğu dövrdə olmuşdur. Bu cür hərəkət edərkən o, *inter alia*, digər şəxsləri döymüş və təhdidlər etmişdir. Polisin dediyinə görə o, 100 dəfə cinayət şikayətləri reyestrinə daxil edilmişdir. Onun barəsində olan bəzi şikayətlər hələ də araşdırılmaqdadır. Məsələn, o, ikinci ərizəçinin anasını təhdid etdiyinə görə sonuncu tərəfindən polisə şikayət edilmişdir.

26. Şəhər Məhkəməsinin fikrincə, birinci ərizəçinin tarixcəsi onun xeyli müddət ərzində antisosial davranış sərgilədiyini göstərir. Üstəlik o, dövlət orqanlarına, o cümlədən uşağa qayğı xidmətlərinə az inam və ya səbr nümayiş etdirmişdir. Uşağa qayğı bələdiyyə xidmətinin rəisi birinci ərizəçi tərəfindən sosial şəbəkələrdə qorxuducu və ya təhdidedici mesajlar yerləşdirdiyi üçün qadağanedicisi qərar əldə etmişdir. Şəhər Məhkəməsinin fikrincə, bu, birinci ərizəçinin əvvəlki hərəkətlərindən nəticə çıxarmaq qabiliyyətinin olmamasını nümayiş etdirir və bu səbəbdən də məhkəmə ona öz davranışlarını hansı dərəcədə gələcəkdə dəyişə biləcəyi barədə sual vermişdir. Məhkəmə iclasları zamanı birinci ərizəçi uşağa qayğı xidmətinin nümayəndəsinə qarşı aqressiv və impulsiv davranış sərgiləmiş və özünü normal idarə edə bilməmişdir.

27. Şəhər Məhkəməsi, psixoloq və məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş ekspertin birinci ərizəçinin xarakterinin müsbət aspektləri barədə söylədiklərini nəzərə almışdır. Psixoloq, eləcə də, post- travmatik stress və diqqət çatışmazlığı (defisiti) pozğunluğu diaqnozu qoyulduğundan birinci ərizəçinin sağlamlıq vəziyyətinin mürəkkəb olduğunu və birinci ərizəçinin gündəlik kannabislə özünü müalicə etməsi ilə bağlı narahatlıq hissi keçirdiyini qeyd etmişdir.

28. Ekspert ikinci ərizəçinin hər hansı ciddi ruhi xəstəlikdən əziyyət çəkdiyinə dair heç bir əlamət müşahidə etməmişdir. Şəhər Məhkəməsi, həmçinin qeyd etmişdir ki, müsbət haldır ki, ikinci ərizəçi narkotikdən istifadə etməkdən uzun müddət imtina edə bilib. Bununla yanaşı, onun həssas təbiətli olduğu da görünür. Onun ailəsi ilə əlaqələrini kəsdiyi və birinci ərizəçidən və onun əlaqələrindən asılı olduğu müəyyən edilmişdir. Bundan başqa, Şəhər Məhkəməsi onun adekvat qayğı göstərə bilməməsinə təsir edən bir sıra qeyri-sabit xarakter əlamətlərə sahib olduğunu, o cümlədən, psixiatrik problemlərin uzun tarixini, ona təklif olunan müalicəni bitirə bilməməsinə və impulsiv olmasını nəzərə almışdır.

29. Polis idarəsinin nümayəndəsi də daxil olmaqla, bir sıra şahidlər bildirmişlər ki, birinci ərizəçinin ikinci ərizəçiyə qarşı fiziki olaraq pis rəftar etdiyindən şübhələnirlər. Şəhər Məhkəməsi müəyyən etmişdir ki, ikinci ərizəçinin zorakılığa məruz qaldığını və ya birinci ərizəçiyə qarşı olan qorxusunu simpatiya və diqqət cəlb etmək üçün dostlarına və dövlət orqanlarına şişirdib-şişirtmədiyini müəyyən etmək çətindir. Şəhər Məhkəməsi bildirmişdir ki, ən inandırıcı nəticə güman edilənlərin, yəni bu ehtimalların arasındadır.

30. Şəhər Məhkəməsi hesab etmişdir ki, A. normal uşaqdır, inkişafı öz yaşına adekvatdır, lakin iki qayğı göstərən şəxslərdən ayrılmışdır: birincisi anasından götürülüb təcili qayğı evinə verilərkən; və ikincisi himayəçi ailəyə verilərkən. Şəhər Məhkəməsi qərara gəlmişdir ki, onun

onun yerinin dəyişdirilməsi psixoloji cəhətdən zərər təşkil etsə də, yeni qəyyumlar optimal yardım göstərməyəytilər bunu etmək mümkün olmazdı.

31. Şəhər Məhkəməsi hesab etmişdir ki, ərizəçilər həm ayrı- ayrılıqda və həm də birgə olaraq, A-nın onlara qaytarılmasının tövsiyə edilməyəcəyi bir sıra risk faktorlarını nümayiş etdirmişlər. Birinci ərizəçinin gündəlik narkotik istifadəsi nəzərə alınan ən böyük faktor idi. Həm psixoloq, həm də ekspert qeyd etmişlər ki, birinci ərizəçinin stabilizasiyası və reabilitasiyası prosesi bir neçə ay və hətta bir ilədək çəkəcəkdir. Ərizəçilər psixoloji problemlərlə və narkotik vasitələrindən asılılıqla mübarizə aparmaq üçün onlara təklif edilən yardım tədbirlərindən istifadə etmək iqtidarında deyildilər. Onların bütün hamililik dövründə davam edən məişət mübahisələrinin tarixcəsi münasibətlərinin həssas olduğunu nümayiş etdirirdi. 2013 və 2014-cü illər arasında polis cütlüyün evinə məişət münaqişəsi ilə bağlı yeddi dəfə müdaxilə etmək məcburiyyətində olmuşdur.

32. Məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş ekspert və ikinci ərizəçinin terapevt-həkimisi A.-nın ərizəçilərə qaytarılması lehinə ifadə vermişlər. Şəhər Məhkəməsi isə hesab etmişdir ki, onlar yuxarıda qeyd edilən risk faktorlarını xüsusilə uşağın üstün maraqlarının həlledici çəkisi işığında, yetərli səviyyədə nəzərə almamışlar.

33. Şəhər Məhkəməsi hesab etmişdir ki, tələb olunan yardımın səviyyəsi praktiki mümkün olandan həddindən artıq çox olduğundan yardım tədbirləri A-nın qaytarılması üçün uyğun şərait yaratmaq üçün adekvat olmayacaqdır. Bundan başqa, ərizəçilərin dövlət orqanları ilə əməkdaşlıq etmək çətinlikləri bununla bağlı nəzərə alınmalı olan faktor idi. Şəhər Məhkəməsi müəyyən etmişdir ki, *inte alia*, birinci ərizəçinin davranışlarına münasibətdə polis uşağa qayğı xidmətlərinə ərizəçilərin evinə polisin iştirakı olmadan getməməyi tövsiyə etmişdir.

34. Ünsiyyət hüquqları ilə bağlı məsələyə gəldikdə, Şəhər Məhkəməsi qeyd etmişdir ki, geniş ünsiyyət sxemi yalnız uşağın geri qayıdışının məqsədəuyğun olmasını təmin etmək üçün dövlət himayəsinə verilmə qısa müddətli olduğu təqdirdə həyata keçirilir. Hazırkı işdə Şəhər Məhkəməsi hesab etmişdir ki, yerləşdirilmə uzun müddətli olmalıdır və beləliklə, ərizəçilərə geniş ünsiyyət hüquqlarının verilməsi uşağın üstün maraqlarına xidmət etməyəcəkdir. Lakin, görüşlər zamanı ərizəçilərin A. ilə ünsiyyətinin müsbət şəkildə izah edildiyi üçün məhkəmə hesab etmişdir ki, onların ünsiyyət hüquqları ildə altı dəfə iki saatadək artırılmalıdır. Uşağa qayğı xidmətlərinə bu görüşlərə nəzarət hüququ verilmişdir.

3. Apellyasiya şikayətinin qəbul edilməsi

35. Ərizəçilər Şəhər Məhkəməsinin qərarından şikayət vermişlər. 01 mart 2016-cı ildə Ali Məhkəmə apellyasiya şikayətini təmin etməmiş və qeyd etmişdir ki, iş Şəhər Məhkəməsi tərəfindən ətraflı araşdırılmış və Şəhər Məhkəməsi qərarını adekvat şəkildə əsaslandırılmışdır. İşin mahiyyəti üzrə yenidən araşdırılması üçün heç bir yeni sübut təqdim edilməmişdir.

36. Ərizəçilər Ali Məhkəmənin qərarından həmin Məhkəmənin Apellyasiya Komitəsinə şikayət vermişlər. 04 may 2016-cı ildə Ali Məhkəmənin Apellyasiya Komitəsi ərizəçilərin apellyasiyasını (şikayətini) rədd etmiş və yekdilliklə hesab etmişlər ki, bu şikayətin uğurlu olması üçün heç bir perspektiv yoxdur.

C. Sonrakı hadisələr

37. Avropa Məhkəməsinə təqdim etdikləri şikayət hələ də araşdırıldığı zaman ərizəçilər Uşağa Qayğı Aktının 4-21-ci bölmələrinə istinad edərək Rayon Sosial Qayğı Şurasından qayğı aktının ləğv edilməsini xahiş etmişlər. Bələdiyyə ərizəçilərin ərizəsini dəstəkləmişdir. 16 fevral 2018-ci ildə Şura ərizəni rədd etmişdir.

38. Ərizəçilər Şuranın qərarından Şəhər Məhkəməsinə şikayət vermişlər. Bələdiyyə A-nın valideynlərinə qaytarılması, xüsusilə ərizəçilərin yardım tədbirlərinə qoşulmağa razılıq vermələri barədə mülahizələrini təkrarlamışdır. Həm ərizəçilər, həm də bələdiyyə Şəhər Məhkəməsinin şifahi dinləmələr olmadan qərar qəbul edilməsi ilə razılaşımlar.

39. 19 mart 2018-ci ildə Şəhər Məhkəməsi qayğı aktının ləğv edilməsi barədə birgə ərizəni təmin etmişdir. Məhkəmə qeyd etmişdir ki, Şurada dindirilmiş iki ekspert ərizəçilərin qayğı

potensiallarını stabil və qənaətbəxş qiymətləndirmiş və ərizəçilər yardım tədbirlərinin tətbiq edilməsinə razılıq vermişlər. Şəhər Məhkəməsi, beləliklə, qayğı aktının ləğv edilməsi barədə bələdiyyənin qiymətləndirilməsinin nəzərə alınmaması üçün heç bir səbəb görmədi.

40. 1 iyun 2018-ci ildə Məhkəməyə göndərdiyi məktubunda ərizəçilərin nümayəndəsi qeyd etmişdir ki, A. Şəhər Məhkəməsinin qərarına əsasən valideynlərinə qaytarılmışdır.

II. MÜVAFIQ MİLLİ HÜQUQ VƏ TƏCRÜBƏ

A. Konstitusiya

41. 2014-cü ilin may ayında dəyişikliklər edilmiş 17 may 1814-cü il tarixli Norveç Konstitusiyasının 102 və 104-cü maddələrində aşağıdakılar deyilir:

Maddə 102

“Hər kəsin şəxsi həyatına və ailə həyatına, evinə və ünsiyyətinə hörmət etmək hüququ vardır. Şəxsi evlərdə axtarış cinayət işlərindən başqa aparılmır. Dövlətin səlahiyyətləri şəxsi toxunulmazlığın qorunmasını təmin edir.”

Maddə 104

“Uşaqların insan ləyaqətinə hörmət etmək hüququ vardır. Onları maraqlandıran suallarda dinlənilmək hüququ var və yaşlarına və inkişaflarına uyğun olaraq fikirlərinə lazımi qiymət verilməlidir.

Uşaqlara təsir edən tədbirlər və qərarlar qəbul edilməsi zamanı uşağın üstün maraqlarına əsas diqqət yetirilməlidir.

Uşaqlar şəxsi toxunulmazlıqlarını qorumaq hüququna malikdirlər. Dövlət orqanları uşağın inkişafını asanlaşdıran şərait yaradır, o cümlədən uşağın zəruri iqtisadi, sosial və sağlamlıq təhlükəsizliyini, daha çox öz ailəsində təmin etməlidir.”

Yuxarıda sadalanan müddəalar Konvensiyanın və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququnu əhatə edən beynəlxalq hüququn modelləri baxımından şərh olunmalı və tətbiq edilməlidir.

B. Uşağın Rifahı Aktı

42. 17 iyun 1992-ci il tarixli Uşağın Rifahı Aktının müvafiq bölmələrində aşağıdakılar deyilir:

Bölmə 4-1. Uşağın üstün maraqlarının nəzərə alınması

“Bu fəslin müddəalarını tətbiq edərkən, uşağın xeyrinə olan tədbirlərin tapılmasına həlledici əhəmiyyət verilməlidir. Bura uşağa böyükklər ilə sabit və yaxşı təmasa və göstərilən qayğıda davamlı olmağa əhəmiyyət vermək daxildir ...”

Bölmə 4-6. Fövqəladə hallarda müvəqqəti qərarlar

“Valideynlərin xəstəliyi və ya digər səbəblərdən uşaq qayğısız qalırsa, uşaqlara qayğı xidməti dərhal tələb olunan yardımı həyata keçirir. Valideynlərin iradəsinə qarşı bu cür tədbirlər həyata keçirilə bilməz.

Evdə qalmaqla hər hansı uşağın maddi ziyana uğraması riski varsa, uşağa qayğı xidmətinin rəisi və ya prokurorluq orqanı dərhal valideynlərin razılığı olmadan müvəqqəti qayğı qaydası tətbiq edə bilər.

Bu vəziyyətdə, uşaq təminat idarəsinin başçısı 4-19-cu bölmələr üzrə müvəqqəti qərar da qəbul edə bilər.

İkinci paraqrafa uyğun olaraq qərar verilmişdirsə, 7-11-ci bölmədə göstərilən tədbirlər barədə ərizə rayon sosial təminat şurasına ən qısa müddətdə və ən gec altı həftə ərzində, lakin 4-24-də sadalanan tədbirlərlə bağlı iki həftə ərzində göndərilir.

Məsələ dördüncü abzasda göstərilən müddət ərzində rayon sosial qayğı şurasına göndərilmədiyi təqdirdə, qaydalar dəyişir...”

Bölmə 4-12 Qayğı ilə bağlı qərarlar

“Baxım əmri verilə bilər

a) uşağın aldığı gündəlik qayğıda ciddi çatışmazlıqlar varsa və ya yaşı və inkişafı ilə uşağın ehtiyac duyduğu şəxsi əlaqə və təhlükəsizlik baxımından ciddi çatışmazlıqlar varsa;

(b) əgər valideynlər xəstə, əlil və ya xüsusi yardıma ehtiyacı olan bir uşağın lazımi müalicə və təhsilinin təmin olunmadığı təqdirdə;

(b) uşağa qarşı pis rəftar edildikdə və ya sonda evdə digər ciddi təhqirlərə məruz qaldıqda və ya

(c) valideynlərin uşaq üçün lazımi məsuliyyət götürə bilmədikləri üçün uşağın sağlamlığına və ya inkişafına ciddi zərər verə biləcəyi ehtimalı olduqda;

Qərar yalnız birinci abzas altında uşağın hazırkı vəziyyətindən asılı olaraq verilə bilər. Beləliklə, 4-4 bölmə əsasən kömək tədbirləri və ya 4- 10 bölmə və ya 4-11 bölmə üzrə tədbirlər ilə uşağa qənaətbəxş şərait yarana bilərsə, belə bir qərar verilə bilməz.

Birinci paragrafa uyğun bir fəsil müddəalarına uyğun olaraq rayon sosial qayğı heyəti tərəfindən 7-ci bölməyə əsasən həyata keçiriləcək...”

Bölmə 4-19. Ünsiyyət hüquqları, ünvanın gizlədilməsi

“Başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, uşaqlar və valideynlər bir-biri ilə əlaqə qurmaq hüququna malikdirlər.

Ünsiyyət barədə qərar verildikdə, rayon sosial qayğı şurası ünsiyyət dərəcəsini müəyyənləşdirə bilər, ancaq uşağın mənafeyinə görə heç bir ünsiyyətin olmaması barədə də qərar qəbul edə bilər. Rayon sosial qayğı şurası da valideynlərin uşağın harada olduğunu bilmək hüququna malik olmaması barədə qərar qəbul edə bilər.

...

Şəxsi tərəflər ünsiyyət ilə bağlı bir işin rayon sosial qayğı şurası və ya əvvəlki on iki ayda bir məhkəmə tərəfindən həll edildiyi təqdirdə rayon sosial qayğı şurası tərəfindən həll edilməsini tələb edə bilməz....”

Bölmə 4-21. Qayğı qərarının ləğv edilməsi

“Rayon sosial qayğı şurası, valideynlərin uşağa lazımi qayğı göstərə biləcəyi ehtimalı yüksək olduqda, bu qaydanı ləğv edəcəkdir. Bununla birlikdə, əgər uşağın [yaşadığı] şəxslərə və mühitə bağlı olduqda, ümumi qiymətləndirmə əsasında uşağın çıxarılması ciddi nəticələrə səbəb ola bilərsə, qərar ləğv edilməməlidir. Qayğı qərarı ləğv edilməzdən əvvəl uşağın himayəçi valideynləri öz fikirlərini bildirmək hüququna malikdirlər.

Tərəflər, qayğı qərarının ləğvi ilə bağlı bir işin əvvəlki 12 ayda Rayon sosial qayğı şurası və ya məhkəmə tərəfindən baxıldığı təqdirdə Rayon sosial qayğı şurası tərəfindən həll edilməsini tələb edə bilməzlər. Əvvəlki sərəncamın və ya qərarın ləğvi tələbi 4-21-ci bölmənin birinci abzasına, ikinci cümləyə istinad edilmədiyini təqdirdə, yeni məhkəmə prosesi yalnız əhəmiyyətli dəyişikliklərin baş verdiyini göstərmək üçün sənədli sübutlar təqdim edildikdə tələb oluna bilər.”

C. Uşağın Rifahı Akt ilə bağlı presedent hüququ

43. Uşağın Rifahı Aktına uyğun olaraq ünsiyyət hüquqlarının müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı Norveç Ali Məhkəməsinin bir neçə qərarı olmuşdur. Ali Məhkəmə, 10 yanvar 2001-ci il tarixli qərarında dövlət himayəsinə (qayğısına) götürülmüş uşaqla ananın ünsiyyət hüquqlarını ildə iki dəfə olmaqla iki saat həddində məhdudlaşdırmışdır. Ali Məhkəmənin fikrincə, xüsusən də Konvensiyada təsbit edilən hüquqların işığında valideynin uşağını görmək hüququna tətbiq edilən ciddi məhdudlaşdırma üçün xüsusi səbəblər göstərilməlidir. Buna görə də Ali Məhkəmə sonrakı qərarı ilə ünsiyyət hüquqlarını ildə dörd dəfə üç saata qədər artırmışdır.

44. Ali Məhkəmə, 6 dekabr 2012-ci il tarixli qərarında ünsiyyət hüququ məsələsinə yenidən baxmışdır. Qısa və uzun müddətli yerləşdirmələrdə qurulacaq ünsiyyət hüquqlarının dərəcəsini fərqləndirdi. Yerləşdirmə qısa müddətli olduğu təqdirdə, bioloji valideynlərə uşağın qaytarılmasını asanlaşdırmaq üçün daha tez-tez əlaqə yaradılmalıdır. Yerləşdirmə uzun müddətli olacağı təqdirdə, uşağa qəyyum valideynləri ilə yaxşı bir əlaqə qurmaq üçün tələb olunan sabitlik və davamlılıq təmin etmək üçün əlaqə daha az olur. Ali Məhkəmə, Uşaqların Rifahı Aktına aid hazırlıq materiallarına istinad edərək bildirdi ki, bu cür hallarda ünsiyyət hüquqlarının qurulmasının məqsədi uşağın bioloji valideynlərinin kim olduğu haqqında idrak və intellektual bir anlayış əldə etməsinə imkan verən emosional əlaqə yaratmaqdır.

45. 4 May 2015-ci il tarixli qərarında Ali Məhkəmə, əvvəlki qərarlarına istinad edərək, uşağın dövlət qayğısına yerləşdirilməsinin uzun müddətli olmasının nəzərdə tutulduğunu qeyd etdi (məhkəmə ünsiyyət hüquqlarını ildə üçdən altı dəfəyədək müəyyən etmişdir). Ali Məhkəmə 23

oktyabr 2017-ci il tarixli qərarında 2012-ci il tarixli qərarına istinad edərək (yuxarıdakı 45-ci bənd), uzunmüddətli yerləşdirmə ilə əlaqəli işlərdə ünsiyyət hüquqlarının müəyyən edilməsi məqsədinin emosional bağın yaradılması və ya saxlanması deyil, uşağın bioloji valideynlərinin kim olduğu haqqında idrak və intellektual bir anlayış əldə etməsi olduğunu təkrarlamışdır.

III. HÜQUQ

KONVENSİYANIN 8-Cİ MADDƏSİNİN EHTİMAL EDİLƏN POZUNTUSU

46. Ərizəçilər iddia etmişlər ki, uşağın dövlət qayğısına verilməsi və ərizəçilərə məhdud ünsiyyət hüquqlarının verilməsi nəticəsində Konvensiyada təsbit edilmiş ailə həyatına hörmət hüquqları pozulmuşdur. Bu maddədə deyilir:

“1. Hər kəs öz şəxsi və ailə həyatına, evinə və yazışma sirlirinə hörmət hüququna malikdir.

2. Milli təhlükəsizlik, ictimai asayiş və ölkənin iqtisadi rifah maraqları naminə, iğtişaş və ya cinayətin qarşısını almaq üçün, sağlamlığı, yaxud mənəviyyatı qorumaq üçün və ya digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan hallar istisna olmaqla, bu hüququn həyata keçirilməsinə dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən müdaxiləyə yol verilmir.”

47. Hökumət bu arqumentə etiraz etmişdir.

A. Qəbuledilənlik

48. Məhkəmə, həmçinin, qeyd edir ki, şikayət Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndinin a) yarım bəndinin mənasında açıq-aşkar əsassız deyildir. O daha sonra qeyd edir ki, şikayət digər əsaslara görə də qəbuledilməz hesab edilə bilməz. Buna görə də o, qəbuledilən elan edilməlidir.

B. Mahiyyət

1. Tərəflərin arqumentləri

(a) Ərizəçilər

49. Ərizəçilər iddia etmişlər ki, A-nın dövlət qayğısına verilməsi və onlara məhdud ünsiyyət hüquqlarının verilməsi barədə qərar ailə həyatına hörmət hüquqlarına qeyri-mütənasib müdaxilə təşkil etmişdir.

50. Uşağa-qayğı xidmətlərinin ərizəçilərlə A-nın anadan olmasından əvvəl heç bir əlaqəsi olmamış və ikinci ərizəçinin ailə mərkəzində keçirdiyi beş gündən başqa yardım tədbirlərinin həyata keçirilməsinin mümkünlüyü xidmət tərəfindən heç vaxt qiymətləndirilməmişdir. Rayon Sosial Qayğı Şurasında olan proseslərə heç bir ekspert təyin edilməmişdir; bununla bağlı, hazırkı iş üzrə proseslər Böyük Palatanın *Strand Labben və digərləri Norveçə qarşı* işində müəyyən etdiyi nöqsanlara bənzər nöqsanlarla üzləşmişdir (no. 372823/13, 10 sentyabr 2019). Şəhər Məhkəməsindəki proseslər zamanı məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş ekspert hesab etmişdir ki, ərizəçilər A-nı adekvat qayğı ilə təmin edə biləcəklər. Ekspertlərin rəyinə baxmayaraq, Şəhər Məhkəməsi Şuranın qərarını qüvvədə saxlamışdır. Dövlət orqanları bunun əvəzinə daha az müdaxilə tədbirlərinin həyata keçirilməsinin mümkün olub-olmadığını lazımcına qiymətləndirə və işdə olan toqquşan maraqlar arasında tarazlığı saxlaya bilməmişlər.

51. Ərizəçilərə çox məhdud ünsiyyət hüquqları verilmişdir, çünki dövlət orqanları hesab etmişlər ki, A-nın himayəçi ailəyə verilməsi uzunmüddətli olacaq; həmçinin, bununla bağlı hazırkı işin yuxarıda qeyd edilən *Strand Labben və digərləri Norveçə qarşı* işi ilə oxşarlığı var. Dövlət orqanlarının yerləşdirmənin müddətini müəyyən edərək qərarı əsaslandırmaq üçün adekvat sübut bazası olmamışdır. Ünsiyyət hüquqlarının dərəcəsi ailənin yenidən birləşməsinə kömək etmək əvəzinə, sadəcə A-nı bioloji mənşəyi barədə məlumat ilə təmin etmək olmuşdur.

(b) Hökumət

52. Hökumət bildirmişdir ki, A-nın dövlət qayğısına yerləşdirilməsi və ərizəçilərə məhdud ünsiyyət hüquqlarının verilməsi mütənasib və hazırkı işlərin hallarında əsaslı olmuşdur. Avropa Məhkəməsinin *Strand Labben və digərləri Norveçə qarşı* (no. 372823/13, 10 sentyabr 2019) qərarı uşağın övladlığa götürülməsi ilə bağlı olduğundan çox məhdud əhəmiyyəti var idi.

53. Həm Rayon Sosial Qayğı Şurası və həmçinin Şəhər Məhkəməsi bir sıra müvafiq faktorları nəzərə almış və ekspert rəyi daxil olmaqla, mövcud olan sübutlara ətraflı istinadlar etmişdir.

Şəhər məhkəməsi yardım tədbirlərinin mümkünlüyünü nəzərə almış, lakin qərar verildiyi anda onların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilə bilməyəcəyini hesab etmişdir. Şəhər Məhkəməsinin qərarı, *inter alia*, ərizəçinin şifahi məhkəmə iclasındaki davranışı barədə ilkin müşahidələr daxil olmaqla, sübutlara əsaslanmışdır. Ərizəçilər adekvat prosessual təminatlarla təmin edilmişlər. Onlar bütün iclaslarda vəkil tərəfindən təmsil edilmişlər. Şura və Şəhər Məhkəməsinin ikisində şifahi iclaslar keçirmişlər. Şəhər Məhkəməsi ərizəçilərin müsbət dəyişiklikləri barədə yenilənmiş məlumatları ətraflı araşdırmışdır. İşin Şura tərəfindən araşdırılması zamanı ekspertin təyin edilməməsi faktı, sonradan ekspertin Şəhər Məhkəməsindəki proseslərdə iştirakı nəzərə alınmaqla, Konvensiyanın tələblərini pozmamışdır.

54. Şəhər Məhkəməsinin yerləşdirilmənin uzun müddətli olması barədə nəticəsi sübutlar işığında əsaslandırılmışdır və ərizəçilərin ünsiyyət hüquqlarının dərəcəsi uşağın himayəçi valideynlərlə münasibətlərinin inkişaf etmək ehtiyacı işığında müəyyən edilmişdir.

(a) Üçüncü tərəf

55. Çex Respublikasının Hökuməti və Slovakiya Respublikası Hökuməti vurğulamışlar ki, uşağın dövlət qayğısına götürülməsi normalda şərtlər icazə verdiyində dayandırılan müvəqqəti tədbir olaraq nəzərdə tutulmalıdır. Uşağın dövlət qayğısına götürülməsi üçün məhdud ünsiyyət hüquqlarının verilməsi uşağın öz bioloji valideynlərindən yadlaşması və qayğı haqqında qərarın sonrakı ləğv edilməsi ehtimalının azalmasına gətirib çıxara bilər. Üçüncü tərəflər iddia etmişlər ki, hazırkı halda məhdud ünsiyyət hüquqlarının verilməsi Norveçdə ailənin mümkün qədər tez zamanda yenidən birləşməsinə asanlaşdıracaq şəkildə uşağa qayğı tədbirlərinin həyata keçirilməsi öhdəliyi işığında problematik olan sistemli təcrübənin göstəricisidir.

2. Məhkəmənin qiymətləndirilməsi

56. Uşağın dövlət qayğısına verilməsi və ərizəçilərin qızları ilə ünsiyyət hüquqlarının məhdudlaşdırılmasının Konvensiyanın 8-ci maddəsi altında ailə həyatına hörmət hüququna “müdaxilə” təşkil etdiyi Hökumət tərəfindən təkzib edilməmişdir. Həm də, ərizəçilər iddia etmişlər ki, mübahisələndirilən tədbir “qanuna müvafiq” olmamış və bu maddənin ikinci bəndinə əsasən A-nın “hüquq və azadlıqları” və “sağlamlığı və mənəviyyəti”ni təmin etmək məqsədilə tətbiq edilmişdir.

57. Məhkəməyə təqdim edilən materiallara əsasən Avropa Məhkəməsi, başqa qərar qəbul etmək üçün əsas olmadığından müdaxilənin “demokratik cəmiyyətdə zəruri” olub-olmamasını araşdırmışdır.

(a) Ümumi prinsiplər

58. Hazırkı işin predmeti olan uşağa qayğı tədbirlərinə tətbiq ediləcək ümumi prinsiplər Məhkəmənin təşəkkül tapmış presedent hüququnda əks olunmuş və bu yaxınlarda geniş bir şəkildə *Strand Lobben və digərlərinin Norveçə qarşı* işində açıqlanmışdır ([GC], no. 372823/13, §§ 202-13, 10 sentyabr 2019).

59. Hazırkı işdə Məhkəmə təkrarlayır ki, ailənin bütövlüyü və ayrılma halında ailənin yenidən birləşməsi Konvensiyanın 8-ci maddəsinə əsasən ailə həyatına hörmət hüququna xas olan ayrılmaz mülahizələrdir. Beləliklə, ailə həyatını məhdudlaşdıran dövlət qayğısının tətbiq edilməsi halında dövlət orqanlarının üzərinə ailənin yenidən birləşməsinin asanlaşması üçün tədbirlərin görülməsi ilə bağlı pozitiv öhdəlik düşür. Bundan başqa, bu cür müvəqqəti qayğının təmini ilə bağlı istənilən tədbir bioloji valideyn ilə uşağın qovuşması məqsədinə uyğun olmalıdır. Ağlabatan olduğu zaman ailənin birləşməsinin asanlaşdırılması üçün tədbirlərin görülməsi ilə bağlı pozitiv öhdəlik, uşağın üstün maraqlarının nəzərə alınması ilə bağlı tarazılığın həmişə saxlanılması şərti ilə qayğı müddəti başladıqdan səlahiyyətli orqanlara tədricən artan qüvvə ilə təzyiq etməyə başlayacaq. Bununla yanaşı, ailə üzvləri arasında bağlar və onların müvəffəqiyyətli birləşməsinin perspektivi bir-biri ilə asan və müntəzəm ünsiyyət qurmağa maneələr olduğunda zəifləyəcəkdir (bax *Strand Lobben və digərləri*, §§ 205 və 208).

(a) Bu prinsiplərin hazırkı işə tətbiqi

60. Məhkəmə qeyd edir ki, hazırkı işdə araşdırılmalı olan məsələ A-nın qayğı xidmətinə yerləşdirilməsi və eyni prosesdə müəyyən edilən ərizəçilərin ünsiyyət hüquqlarının müəyyən edilməsidir.

61. Prosedurla bağlı Məhkəmə bildirir ki, işə həm peşəkar hakim kimi çıxış etmək səlahiyyətləri olan hüquqşünas, iki psixoloq və iki fərdi şəxsdən ibarət Rayon Sosial Qayğı Şurası, həm də peşəkar hakim, psixoloq və fərdi şəxsdən ibarət Şəhər Məhkəməsi tərəfindən bir neçə gün ərzində baxılmışdır (bax 17 və 23-cü bəndlərə). Proseslər zamanı sübutlar təqdim edən və rəyinə qərarda geniş istinad edilən ekspert Şəhər Məhkəməsi tərəfindən təyin edilmişdir (bax 23 və inter alia 28 və 33-cü bəndlərə). Hər biri nümayəndə tərəfindən təmsil olunan ərizəçilərə həm Şura, həm də Şəhər Məhkəməsinə sübutlar təqdim etmək və ifadə vermək şəraiti yaradılmışdır. Bunları nəzərə alaraq Məhkəmə hesab edir ki, milli qanunvericiliyə uyğun qərar qəbul etmə prosesi hərtərəfli olmuş və ərizəçilər maraqlarının qorunması üçün tələb edilən bütün təminatlarla təmin edilmiş və öz iddialarını tam müdafiə etmək imkanında olmuşlar. Məhkəmə daha sonra bildirir ki, Uşağa Qayğı Aktının 4-21-ci bölmələrinə əsasən (bax yuxarıda 43-cü bəndə) ərizəçilər məhkəmələr tərəfindən işə baxıldıqdan sonra on iki ay müddətində qayğı qərarından şikayət verə bilərdi və onların bununla bağlı şikayətləri uğurlu olmuşdur (bax 40-ci bəndə). Beləliklə, milli prosedur ərizəçilərə maraqlarının müdafiəsi üçün bütün tələblərlə təmin etmişdir.

62. A-nın dövlət qayğısına verilməsinə dair qərarın mahiyyətinə gəldikdə Məhkəmə bildirir ki, Şəhər Məhkəməsi hesab etmişdir ki, ərizəçilərin narkotik vasitəsinin istifadəsi tarixcəsi olmuşdur və Şəhər Məhkəməsindəki proseslər zamanı müəyyən edilmişdir ki, birinci ərizəçi gündəlik olaraq kannabislə “özünü müalicə” edirdi (bax yuxarıda 27 və 32-ci bəndlərə). Müəyyən edilmişdir ki, ərizəçilər müəyyən psixoloji problemlərdən əziyyət çəkirlər (bax inter alia 27, 28 və 32-ci bəndlərə) və xüsusilə birinci ərizəçinin müalicəsinə əhəmiyyətli dərəcədə zaman tələb olunur (bax yuxarıda 32-ci bəndə). Birinci ərizəçi, eləcə də, bir sıra ağır cinayət əməlləri törətməsinə görə məhkum edilmişdir və Şəhər Məhkəməsi qərara gəlmişdir ki, o keçmişdə törətdiyi əməllərdən nəticə çıxartmağı bacarmadığını nümayiş etdirmişdir (bax yuxarıda 25-26-cı bəndlərə). Ərizəçilərin arasındakı münasibətlər həm hamiləlik dövründə, həm də sonrakı dövr üçün stabil deyildi, məişət münaqişələrinə görə polis dəfələrlə evlərinə çağırılmışdır. İkinci ərizəçi hamiləlik dövründə iki dəfə böhran (krizis) mərkəzinə müraciət etmişdir (bax yuxarıda 19-cu bəndə).

63. Məhkəmə daha sonra müəyyən edir ki, dövlət orqanları daha yüngül müdaxilə tədbirlərinin tətbiq oluna biləcəyini nəzərdən keçirmiş, lakin ərizəçilərin narkotik asılılığı və psixi sağlamlığı ilə bağlı problemlərini həll etməyə kömək etmək üçün edilən əvvəlki cəhdlərin nəticəsiz qaldığına və ərizəçilərin uşağa qayğı xidmətləri ilə əməkdaşlığında çətinlikləri səbəbindən bunun məqsədə müvafiq olmayacağı qənaətinə gəlmişlər (bax, *inter alia*, yuxarıda 20 və 34, müvafiq olaraq Şuranın və Şəhər Məhkəməsinin qərarlarına). Məhkəmə xüsusilə qeyd edir ki, bələdiyyə uşağa qayğı xidmətlərinin müdiri qorxuducu və təhdidedici mesajlara və polisin uşağa qayğı xidmətlərinə ərizəçilərin evinə polisin iştirakı olmadan getməyi tövsiyə etmədiyinə görə birinci ərizəçi barəsində qadağanedicilik qərar almışdır (bax yuxarıda 26 və 34).

64. Rayon Sosial Qayğı Şurası və Şəhər Məhkəməsi tərəfindən irəli sürülən ətraflı əsasları nəzərə alaraq Məhkəmə, dövlət orqanları tərəfindən aparılan işə aid olan faktların dərin araşdırılması ilə razıdır. Himayəçi ailəyə yerləşdirmə ilə bağlı işlərdə dövlət orqanlarına veriləcək qiymətləndirmə sərbəstliyini nəzərə alaraq, Məhkəmə A-nın dövlət qayğısına verilməsi üçün müvafiq və kifayət qədər əsasların olduğunu və ərizəçilərin ailə həyatına müdaxilənin bu baxımdan qeyri-proporsional olduğunu hesab etmir.

65. Yuxarıdakıları nəzərə alaraq Məhkəmə hesab edir ki, A-nın dövlət qayğısına verilməsi baxımından Konvensiyanın 8-ci maddəsinin pozuntusu baş verməmişdir.

66. Ərizəçilərin ünsiyyət hüquqları ilə bağlı proseslərə gəldikdə Məhkəmə qeyd edir ki, uşağa qayğı xidmətləri tərəfindən qəbul edilən və Rayon Sosial Qayğı Şurası tərəfindən qüvvədə saxlanılan təcili qərara əsasən ərizəçilərə uşaqları ilə həftədə bir dəfə bir saat müddətinə görüş hüququ verilmişdir (bax 10-cu bəndə). A-nın himayəçi ailəyə yerləşdirilməsi ilə bağlı sonrakı qərarına əsasən Şura görüş saatlarını ildə dörd dəfəyədək azaltmışdır. Şura hesab etmişdir ki, himayə qayğısı çox güman ki uzunmüddətli olacaq və buna görə də, görüşlərin məqsədi

ərizəçilərlə A-nın bir-birini tanıması olacaqdır (bax yuxarıda 21-ci bəndə). Şəhər Məhkəməsi, həmçinin hesab etmişdir ki, yerləşdirmə uzunmüddətli olacaq və ərizəçilərə geniş ünsiyyət hüquqlarının verilməsi A-nın maraqlarına xidmət etməyəcək. Ərizəçilərin A ilə görüş saatları zamanı qarşılıqlı əlaqələrinin müsbət təsvirlərini vurğulayaraq məhkəmə ziyarət müddətini və sayını ildə altı dəfə iki saatadək artırmışdır (bax yuxarıda 35-ci bəndə).

67. Məhkəmə etiraf edir ki, yuxarıda qeyd edilən qiymətləndirmələrdə yerli hakimiyyət orqanları məhkəmə prosesinin müxtəlif mərhələlərində mövcud olan sübutları nəzərə almaqla ziyarətin sayını və müddətini düzəltmişlər. Eyni zamanda, ərizəçilərin ünsiyyət hüquqlarının hədlərini müəyyən edərkən həm Rayon Sosial Qayğı Şurası, həm də Şəhər Məhkəməsi öz qərarlarında daha çox yerləşdirmənin uzunmüddətli olacağı və A-nın himayəçi ailədə stabilliyə ehtiyacı olduğuna istinad edirdilər. Məhkəmə hesab edir ki, ailənin yenidən birləşməsinin mümkünlüyü ilə bağlı ciddi düşünmək əvəzinə (bax xüsusilə *Strand Lobben və digərləri*, §220) Şura və Şəhər Məhkəməsi birləşmənin hansı səbəbə görə A-nın maraqlarına xidmət etmədiyini nümayiş etdirmədən ən başlanğıc mərhələdə birləşmənin son məqsəd olduğunu bildirmişlər.

68. Bununla yanaşı, ünsiyyət rejiminin yenidən birləşmə məqsədini effektiv şəkildə dəstəkləməsi çox vacibdir – diqqətlə nəzərdən keçirildikdən sonra və ailənin yenidən birləşməsinə asanlaşdırmaq üçün dövlət orqanları tərəfindən tədbirlərin görülməsi ilə bağlı pozitiv öhdəliyini nəzərə aldıqdan sonra – dövlət orqanları birləşmənin son hədəfinin artıq uşağın üstün maraqlarına uyğun olmadığı qənaətinə əsaslı olaraq gəlirlər. Məhkəmə vurğulayır ki, ailənin yenidən birləşməsi adətən görüş saatlarında həftələrlə və ya həтта – hazırkı işdə olduğu kimi – aylarla fasilələr olduqda yetərli dərəcədə dəstəklənə bilməz. Dövlət orqanları, gələcəkdə ailənin birləşməsi imkanlarının perspektivini artırmaqla ailə bağlarını qorumaq, gücləndirmək və inkişaf etmək üçün A-nı həddindən artıq çətinliklərə salmamaq şərtilə bacardıqları qədər ünsiyyəti asanlaşdırmalı olduqları halda, hazırkı işdə ünsiyyət hüquqları barədə qərarlar yalnız A-nın valideynlərinin kim olduğu barədə idrak və intellektual anlayışın qorunmasına yönəlmişdir (bax yuxarıda 21 və 35-ci bəndlərə). Üstəlik, ailə əlaqələrinin möhkəmləndirilməsində ünsiyyət ziyarətlərinin əsas məqsədini nəzərə alaraq, bu cür ziyarətin uşağa qayğı orqanları tərəfindən daim nəzarət olunmasına icazə verilməsi qərarı hər bir konkret işdə xüsusi əsaslarla əsaslandırılmalıdır.

69. Məhkəmə, Rayon Sosial Qayğı Şurası və Şəhər Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilən ünsiyyət hüquqlarına dair qərarlarının rəsmi olaraq uşağa-qayğı xidmətlərinin ərizəçilərin qanuni hüquqlarından kənara çıxaraq görüşlərin təşkil olunmasına mane olmaması faktını nəzərindən qaçırmır, nəzərə alsaq ki A. nəticə etibarilə ərizəçilərə qaytarılmışdır. Bundan başqa, Məhkəməyə məlumdur ki, hazırkı işə bənzər işlərdə istər- istəməz nəzərə alınması xüsusi hallar yaranacaq və nəzərə almaq lazımdır ki, bu məqsədlə dövlət orqanları tərəfindən müvafiq qiymətləndirmə aparılmalıdır. Hazırkı işdə isə - A-nın öz yaşı üçün adekvat inkişaf etmiş normal uşaq olduğunu (bax yuxarıda 30-cu bəndə) və əvvəlki görüşlərdə ərizəçilərlə A-nın müsbət münasibətlərini müəyyən edən (bax yuxarıda 35-ci bəndə) - Şura və Şəhər Məhkəməsi uşağın stabilliyə ehtiyacı olduğu kimi ümumi əsaslara istinad edərək A-nın ərizəçilərlə ildə dörd və ya altı dəfədən artıq görməsinin nə üçün A-nın maraqlarına zidd olacağını izah etməmişlər.

70. Yuxarıdakılara əsasən, Məhkəmə qərara alır ki, ərizəçilər ilə A. arasında ünsiyyət hüquqlarına tətbiq edilmiş məhdudiyətlər Konvensiyanın 8-ci maddəsini pozmuşdur.

KONVENSIYANIN 41-Cİ MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

71. Konvensiyanın 41-ci maddəsində deyilir:

“Əgər Məhkəmə Konvensiyanın və ona əlavə Protokolların pozulduğunu müəyyən edərsə və əgər Yüksək Razılığa Gələn Tərəfin daxili hüququ kompensasiyanın yalnız qismən ödənilməsinə mümkün hesab edərsə, Məhkəmə, zəruri olduğu təqdirdə, zərərçəkmiş tərəfə ədalətli təzminatın ödənilməsi barədə qərar çıxarır.”

A. Zərər

72. Ərizəçilər mənəvi zərərlə bağlı 100.000 avro məbləğini tələb etmişlər.

73. Hökumət bildirmişdir ki, bu məbləğ şişirdilmişdir.

74. Məhkəmə qərara gəlir ki, yuxarıda müəyyən edilən pozuntu nəticəsində çəkdikləri əziyyəti nəzərə alaraq ərizəçilərə mənəvi zərərə görə kompensasiya təyin edilməlidir. Bu səbəbdən, bu zərərlə bağlı onlara 10.000 avro məbləğini təyin edir.

B. Məhkəmə xərcləri və məsrəflər

75. Ərizəçilər, həmçinin Məhkəmədəki icraatla bağlı vəkilin işi ilə əlaqədar 2.300 avro tələb etmişdir.

76. Hökumət hüquqi xərclərlə bağlı ərizəçilərin tələbinə heç bir etiraz bildirməmişdir.

77. Məhkəmənin presedent hüququna görə ərizəçiyə çəkdiyi xərc və məsrəflərə görə o zaman kompensasiya ödənilir ki, o, bu xərclərin həqiqətən də və zəruri olaraq çəkildiyini və məbləğinin ağlabatan olduğunu sübut edə bilsin. Hazırkı işdə Məhkəmənin sərəncamında olan sənədləri və yuxarıdakı kriteriyaları nəzərə alaraq, Məhkəmə ərizəçinin məhkəmə xərcləri və məsrəflərlə bağlı əlavə vergi hesablanmamaqla 2.300 avro məbləğini təyin edir.

C. Faiz

78. Məhkəmə ödənilməyən məbləğə görə faiz dərəcəsinin Avropa Mərkəzi Bankının faiz dərəcəsinə uyğun olaraq hesablanmasını və bura üç faiz əlavə edilməsini münasib hesab edir.

BU SƏBƏBLƏRƏ GÖRƏ MƏHKƏMƏ YEKDİLLİKLƏ,

1. *Şikayəti qəbuledilən elan edir;*
2. *Qərara alır ki, ərizəçilərin qızlarının dövlət himayəsinə (qayğısına) verilməsi ilə bağlı Konvensiyanın 8-ci maddəsinin pozuntusu baş verməmişdir;*
3. *Qərara alır ki, ərizəçilər və onların qızları arasında ünsiyyət qadağaları ilə bağlı Konvensiyanın 8-ci maddəsinin pozuntusu baş vermişdir;*
4. *Qərara alır ki*
 - (a) cavabdeh dövlət qərarın Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq qüvvəyə minməsindən sonra üç ay ərzində aşağıdakı vəsaitləri, ödəmənin həyata keçirilməsi zamanı mövcud olan məzənnəyə uyğun olaraq ərizəçiyə ödəməlidir:
 - (i) mənəvi ziyana görə, tutulacaq vergilər də daxil olmaqla ərizəçilərin hər birinə 10.000 avro;
 - (ii) məhkəmə xərcləri və digər məsrəflərə görə, tutulacaq vergilər də daxil olmaqla 2.300 avro;
 - (b) yuxarıda qeyd edilən üç ayın keçməsindən sonra ödəmənin həyata keçirilməsinə qədər gecikdirilən müddət üçün yuxarıda göstərilən məbləğdən Avropa Mərkəzi Bankının faiz dərəcəsinə uyğun olaraq faizlər ödənilməli və buna üç faiz də əlavə edilməlidir.

Hasan Bakırcı
Katibin müavini

Robert Spano
Sədr

Vətən Müharibəsi dövründə Vəkillər Kollegiyasının fəaliyyətinə dair

Vəkillər Kollegiyasının büdcəsindən Silahlı Qüvvələrin Yardım Fonduna Azərbaycan Vəkiliyinin adından 150 000 manat köçürülmüşdür

Oktyabrın 5-də Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin növbəti iclası keçirilmişdir. İclası giriş sözü ilə açan Kollegiyanın sədri Anar Bağirov son bir həftə ərzində cəbhə bölgəsində davam edən əməliyyatlar, o cümlədən, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin Azərbaycan xalqına tarixi müraciəti barədə danışıq, tarixi Azərbaycan torpaqlarının erməni işğalından azad edilməsi münasibətilə iclas iştirakçılarını təbrik etmişdir.

İclasda qeyd olunmuşdur ki, Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi tərəfindən dinc əhaliyə qarşı törədilən terror əməlləri, əhalinin kompakt olduğu məntəqələrin intensiv atəşə tutulması beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinin kobud pozuntusudur.

Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov bildirmişdir ki, Azərbaycan vəkiliyi hazırda davam edən Vətən Müharibəsində dövlətimizə, ordumuza və xalqımıza hərtərəfli dəstək göstərməkdədir. Vəkillər Kollegiyasının üzvləri və vəkil qurumları tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinə yardım etməklə bağlı hər gün çoxsaylı müraciətlər daxil olmaqdadır.

İclasda qeyd olunanları nəzərə alaraq, Azərbaycan Vəkiliyi adından Vəkillər Kollegiyasının büdcəsindən Silahlı Qüvvələrinə Yardım Fonduna 150 000 manat məbləğinin köçürülməsi qərara alınmışdır.

İclasda hərbi səfərbərliyə cəlb olunan vəkillərimiz tərxis olunanadək, onların ailələrinə hər ay 500 manat ödənilməsi, həmin vəkillərimizin üzvlük haqqından azad edilməsi, səfərbərliyə cəlb olunmuş vəkillərin saxlama xərclərindən azad edilməsinin vəkil qurumlarına tövsiyə edilməsi, o cümlədən səfərbər olunan vəkillərin icraatında olan işlərin əvəzsiz qaydada digər vəkil həmkarlara həvalə edilməsinin vəkil qurumlarına tapşırılması barədə qərar qəbul edilmişdir.

Bundan başqa, erməni təxribatı, dinc əhaliyə qarşı törədilən terror əməlləri və aparılan hərbi əməliyyatlar zamanı zərər çəkmiş bütün şəxslərə və hərbi qulluqçulara ödənişsiz hüquq yardım göstərilməsi və bu barədə vəkil qurumlarına məlumat verilməsi qərara alınmışdır.

Dünya vəkillərinə müraciət olundu

Sentyabr ayının 27-də Ermənistan Respublikasının silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan Respublikasının mülki əhalisinə qarşı törədilən təxribatlara cavab olaraq, Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin apardığı əks-hücum əməliyyatı davam etməkdədir. Azərbaycan əsgəri günbəgün işğal altında olan torpaqlarımızı düşməndən azad edir.

Bu müddət ərzində Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən beynəlxalq humanitar hüquq kobudcasına pozularaq Ermənistan Respublikasının ərazisindən Azərbaycan əhalisinin sıx yerləşdiyi yaşayış məntəqələri, mülki obyektlər və strateji enerji infrastrukturuları məqsədyönlü şəkildə raket atəşinə məruz qalmış və ciddi ziyan görmüş, qadağan olunmuş silah və sursatlardan istifadə edilmiş, münafiqşəyə müxtəlif yerlərdən terrorçu qruplaşmalar cəlb edilmiş, iki dəfə razılaşdırılmış və elan olunmuş humanitar atəşkəs pozulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası hüquqi və faktiki cəhətdən əsaslandırılmış hesabat xarakterli müraciətini beynəlxalq hüquq-müdafiə təşkilatları, xarici ölkələrin vəkillər kollegiyaları və hüquq cəmiyyətləri daxil olmaqla, toplam 150-dən çox beynəlxalq təşkilata ünvanlayaraq, Ermənistan Respublikası tərəfindən həyata keçirilən müharibə cinayətlərinə qiymət verilməsinə və bu hərəkətlərin kəskin şəkildə qınanılmasına çağırılmışdır.

Bundan əlavə, beynəlxalq media nümayəndələrinin və Ermənistan Respublikası rəsmilərinin səsləndirdiyi iddialara Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının cavabı da həmin müraciətə əlavə olunmuşdur.

Azərbaycan həqiqətləri 40 ölkənin Vəkillər Kollegiyalarına çatdırıldı

LAWASIA təşkilatı Amerika, Avropa, Asiya, Afrika, Avstraliya qitələrini əhatə edən, hüquq peşəsinin maraqları və problemləri ilə bağlı fəaliyyət göstərən, hakim, vəkil və hüquq təşkilatlarının üzv olduğu assosiasiyadır. Təşkilatın tərkibinə 40-dan artıq yurisdiksiyanı təmsil edən şəxslər və hüquq birlikləri daxildir.

Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası isə, MDB və Şərqi Avropa regionunda LAWASIA-ya üzv olan ilk Vəkillər Kollegiyasıdır.

Belə ki, LAWASIA Şurasının illik iclasında çıxış edən Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov yüksək beynəlxalq nüfuzla malik LAWASIA təşkilatının iclasına dəvət olunduqları üçün təşkilatın prezidentinə təşəkkürünü çatdırmış, təmsil etdiyi qurumun beynəlxalq əlaqələrə çox böyük əhəmiyyət verdiyini, bir çox nüfuzlu təşkilatlarının üzvü olduğunu, eləcə də Azərbaycanın Avropa və Asiyanın kəsişməsində yerləşməsi baxımından LAWASIA-ya üzv olmasının önəmli olacağını bildirmişdir.

Kollegiyanın sədri tədbir iştirakçılarında Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçı və təcavüzkar siyasəti, son günlərdə cəbhə bölgəsində baş verən münaqişə, o cümlədən, erməni terrorçuları tərəfindən Azərbaycanın mülki əhalisinin sıx yaşadığı yerlərin atəşə tutulması və bunun nəticəsində mülki şəxslərin həlak olması və yaralanması barədə məlumat vermiş, Ermənistan tərəfindən 1949-cu il tarixli Cenevrə Konvensiyasının müddələrinin və digər beynəlxalq humanitar hüquq normalarının kobudcasına pozulduğunu bildirmiş, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyinin həyata keçirdiyi terror siyasətinin LAWASIA üzvləri tərəfindən də qınanılmasının arzu olunduğunu tədbir iştirakçılarının nəzərinə çatdırmışdır.

Daha sonra Anar Bağirov Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası və son bir neçə il ərzində vəkillik fəaliyyətinin inkişafı üçün görülmüş işlər barədə iştirakçıları məlumatlandırmış, təmsil etdiyi qurumun regionda və ondan kənarında vəkillər, iş adamları və hökumətlər arasında böyük nüfuzla malik, hüquq peşəsinin maraqları müdafiə edən LAWASIA-ya üzv olmaqdan çox məmnun olacağını bildirmişdir.

İclasda təşkilata üzvlük məsələsi müzakirə edilmiş və Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası LAWASIA-ya üzv olaraq qəbul edilməsi qərara alınmışdır.

Bundan başqa, iclasda regionda hüquq peşəsini və vəkillik fəaliyyəti maraqlandıran bir sıra məsələlər müzakirə edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası və Türkiyə Barolar Birliyinin MƏLUMATI

Məlum olduğu kimi, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən sentyabrın 27-dən etibarən davam edən növbəti hərbi təxribatın nəticəsində təmas xəttinə yaxın ərazilərdə yaşayan mülki vətəndaşlarımız arasında ölənlər və yaralananlar var. Düşmənin növbəti təcavüzünün qarşısının alınması və mülki əhalimizin qorunması məqsədilə Azərbaycan Silahlı Qüvvələri bütün cəbhə boyu əks-hücum tədbirləri həyata keçirərək, 27 ildir işğal altında olan bir sıra yaşayış məntəqələrimizi və strateji yüksəkliklərimizi azad ediblər. Döyüşlər davam edir.

Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası və Türkiyə Barolar Birliyi olaraq, biz də Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsini, erməni işğalçılarına qarşı əks-hücum əməliyyatlarını tam dəstəkləyirik. Hesab edirik ki, Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünün bərpa üçün bütün vasitələrdən istifadə etməkdə haqlıdır və bütün dünya ictimaiyyəti də Azərbaycanın bu haqlı mövqeyini dəstəkləməlidir.

Birgə qəbul edilmiş qərara əsasən, Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi tərəfindən beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərini kobud şəkildə pozaraq dinc əhaliyə qarşı törədilən terror əməllərinin, əhalinin kompakt olduğu məntəqələri intensiv atəşə tutmaqlarının, hərbi münafişənin qurbanı olan - insan hüquqları pozulan soydaşlarımızın mütəmadi monitorinqi tərəfimizdən aparılacaq, hesabatlar hazırlanacaq və bütün beynəlxalq təşkilatlara, qurumlara, vəkillər kollegiyalarına – bir sözlə, bütün dünya ictimaiyyətinə çatdırılacaqdır.

Bununla əlaqədar olaraq, mütəmadi monitorinq və hesabatların aparılması üçün tərəfimizdən yaradılacaq bu Komissiyaya qoşulmaq, öz töhvəsini vermək istəyən bütün vəkil və hüquqşünaslarımız office@barassociation.az elektron poçtu vasitəsilə bizə müraciət edə bilərlər.

Vəkillər Kollegiyası terror qurbanlarının yanındadır

25 oktyabr 2020-ci il tarixində Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov və sədr müavini Pərviz Ələkbərov erməni terroruna məruz qalmış Gəncə şəhərinə səfər etmişdir.

Vəkillər Kollegiyasının rəhbərliyi səfər zamanı atəşə məruz qalmış binalar və digər mülki obyektlərlə yerində tanış olmuş, terror qurbanlarının xatirəsi ehtiramla yad olunmuşdur.

Daha sonra düşmənin mənfur hücumları nəticəsində həlak olmuş və zərər çəkmiş şəxslərin ailə üzvləri ilə görüş keçirilmiş, onların ehtiyacları və cari problemləri ilə maraqlanılmışdır.

Kollegiya sədri Gəncə şəhərində Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrinə, o cümlədən erməni terroru nəticəsində zərər çəkmiş şəxslərə dəstək məqsədi ilə yaradılmış ictimai qərargahın fəaliyyəti ilə tanış olmuş, Vəkillər Kollegiyasının zərurət halında istənilən formada qərargaha dəstək göstərəcəyini bildirmişdir.

Səfər zamanı erməni terrorundan zərər çəkmiş şəxslərlə bağlı Gəncə şəhər Vəkil Bürosu tərəfindən müvafiq arayışların tərtib olunaraq Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə təqdim olunması, bu arayışlar əsasında zərər çəkmiş şəxslərə Vəkillər Kollegiyası tərəfindən mümkün olan hər cür dəstəyin göstərilməsi barədə tapşırıqlar verilmişdir.

Yerli və beynəlxalq mətbuat səhifələrindən

Vəkillər Kollegiyası ilə LAWASIA arasında onlayn görüş keçirilmişdir

Avqustun 24-də Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası ilə LAWASIA arasında onlayn görüş keçirilmişdir.

Tədbiri giriş sözü ilə açan LAWASIA-nın prezidenti Chunghwan Choi tədbir iştirakçılarını salamlamış və təşkilatlar arasında qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın inkişafında oynadığı fəal rola görə Anar Bağirova təşəkkür etmişdir. O, həmçinin qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası MDB və Şərqi Avropa regionunda bu təşkilata üzv olan ilk Vəkillər Kollegiyasıdır.

Sonra Vəkillər Kollegiyasının Beynəlxalq Əməkdaşlıq Şöbəsinin müdiri Sayad Qılıcov tədbir iştirakçılarına Vəkillər Kollegiyasının tarixi, məqsədləri, fəaliyyəti, Azərbaycanda pandemiya ilə əlaqədar mövcud vəziyyət, Covid-19 zamanı VK-nın fəaliyyəti və Kollegiyanın üzvləri tərəfindən aztəminatlı şəxslərə göstərilən ödənişsiz hüquqi yardımlar haqqında ümumi məlumat vermişdir.

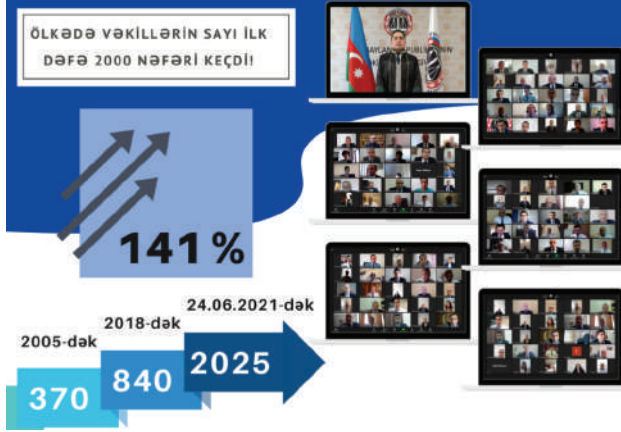
Daha sonra Anar Bağirov çıxış edərək Vəkillər Kollegiyası ilə LAWASIA arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsinə hazır olduğunu qeyd etmiş və LAWASIA-nın dünyada qanunun aliliyinin təbliğində rolunun əhəmiyyətini vurğulamışdır. Həmçinin Anar Bağirov LAWASIA rəhbərliyini Azərbaycana dəvət etmişdir.

Eyni zamanda, LAWASIA-nın vitse-prezidenti cənab Steven Thiru LAWASIA-nın müxtəlif komitələrinin fəaliyyəti, onlayn tədbirlərin, və gələcək konfranslar haqqında ətraflı məlumat vermişdir. Son olaraq həm cənab Choi, həm də Anar Bağirov gələcəkdə birgə vebinarların, seminarların, və konfransların təşkilindən danışmış və növbəti dəfə birgə görüşün Azərbaycanda keçirilməsi barədə fikir mübadiləsi aparmışlar.

Qeyd etmək istərdik ki, LAWASIA təşkilatı Amerika, Avropa, Asiya, Afrika, Avstraliya qitələrini əhatə edən, hüquq peşəsinin maraqları və problemləri ilə bağlı fəaliyyət göstərən, hakim, vəkil və hüquq təşkilatlarının üzv olduğu assosiasiyadır. Təşkilatın tərkibinə 45-dən artıq yurisdiksiyanı təmsil edən şəxslər və hüquq birlikləri daxildir.

Ölkə tarixində ilk dəfə vəkillərin sayı iki mini keçdi

Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin 24 iyun 2021-ci ildə keçirilən növbəti iclasında vəkilliyə qəbul üzrə ixtisas imtahanlarından müvəffəqiyyətlə keçmiş və icbari təlimi başa vurmuş 98 namizədin təntənəli surətdə andiçmə mərasimi keçirilmiş, vəkilliyə namizədlər vəkil andı içmişlər.

Bununla da, son 3 ildə Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin sayı 2.5 dəfə artaraq, 840-dan 2025-ə çatmışdır.

İclas zamanı yeni vəkillər çıxış etmiş, vəkillik sahəsində son dövrdə həyata keçirilən islahatlar və görülən işlər ilə bağlı fikirlərini söyləmiş, o cümlədən bu peşəni seçdikləri üçün məmnun olduqlarını bildirmişlər.

Sonda iclasda Vəkillər Kollegiyasının fəaliyyəti ilə əlaqədar əhəmiyyət kəsb edən sair məsələlər müzakirə edilmişdir.

III Vəkil Futbol Liqasının qalibi bəlli oldu

Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının (VK) üzvləri arasında sayca 3-cü Vəkil Futbol Liqası (VFL) başa çatıb. Apreldə start götürən 3-cü VFL turniri Azərbaycan Ordusunun və xalqının Qarabağda qazandığı tarixi zəfərə həsr olunub.

İştirakçı komandalar öz ənənəvi adlarının yanına Qarabağ savaşı ilə bağlı tarixi toponomləri əlavə ediblər. Beləliklə, yarışda "Advokat – Xankəndi" VFK, "Abşeron – Şuşa" VFK, "Barrister – Cəbrayıl" VFK, "Ədalət – Ağdam" VFK, "Kəpəz - Murov" VFK, "Lawyers – Ərgünəş" VFK, "İnter – Laçın" VFK, "Sumqayıt Regional – Qubadlı" VFK və "Veteranlar – Xudafərin" VFK iştirak edib.

Ümumilikdə, VFL-ə 86 vəkil və 10 hüquqşünas olmaqla, 96 həvəskar futbolçu qatılıb. 9 turdan ibarət birdövrəli çempionat formatında keçirilən yarışın sonuncu turu bu gün gerçəkləşib. Azərbaycan Vəkil Futbolunun ilk çempionu "Advokat-Xankəndi" 3-cü VFL-in qalibi olub. Komanda liqadakı 8 oyunun hamısından qələbə ilə ayrılıb. "Barrister Cəbrayıl" ikinci, "Ədalət Ağdam" isə üçüncü yeri tutub.

Turnirin bombardiri 16 qolla "Advokat-Xankəndi"dən gənc vəkil İsmayıl Babayevdir. İştirakçılar, məşqçilər və VFL Katibliyi üzvləri arasında keçirilmiş səsvermənin nəticələrinə əsasən Babayev turnirin "Ən yaxşı oyunçusu" adını da qazanıb. "Advokat-Xankəndi"nin digər üzvü Ceyhun Bayramov VFL-in ən yaxşı qapıçısı olub. O, 8 oyunda qapısında 7 qol görüb. Sonda yarışın keçirildiyi "Sportster Arenada" Anar Bağirov başda olmaqla, VK-nın rəhbərliyi, AFFA nümayəndələri və turnir iştirakçılarının qatıldığı bağlanış və təltifetmə mərasimi baş tutub.

Vəkillər Kollegiyası “Daşkənd Hüquq Baharı” Beynəlxalq Forumunda təmsil olunub

22-23 aprel tarixlərində rəqəmsal innovasiyalara əsaslanan IV Sənaye İnqilabı dövründə hüquqa baxış mövzusunda “Daşkənd Hüquq Baharı” Beynəlxalq Forumu keçirilmişdir.

25-dən çox ölkənin rəhbər şəxsləri, həmçinin 20 beynəlxalq təşkilatın tanınmış mütəxəssisləri də daxil olmaqla 1000-dən çox iştirakçı həm ənənəvi, həm də videokonfrans formasında Mərkəzi Asiyada çox böyük beynəlxalq tədbir hesab olunan bu forumda iştirak etmişdir.

23 aprel tarixində “Məhkəmə və hüquq sisteminin islahatları kontekstində vəkilliyin inkişaf perspektivləri” mövzusunda keçirilmiş onlayn dəyirmi masada Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağırov “Məhkəmə və hüquq islahatının uğur formulu: güclü, nüfuzlu və müstəqil vəkillik təsisatı” mövzusunda çıxış etmişdir.

İlk olaraq, Kollegiya sədri Özbəkistan ilə Azərbaycanın post-sovet ölkəsi olaraq bənzər tarixi keçmişinin olduğundan, müstəqillik dönməindən sonra çoxsaylı islahatlara ehtiyacın mütləq olduğundan, vəkillik sahəsində atılan addımlardan, o cümlədən 1978 və 1995-ci il Konstitusiyalarından və 1999-cu ildə qəbul edilmiş Qanunumuzla vəkilliyin tam müstəqil olmasından bəhs etmiş, daha sonra 2017-ci ildə yeni Rəyasət Heyətinin seçilməsindən sonra həyata keçirilən köklü islahatlar və görülən çoxsaylı işlərdən danışmışdır.

A.Bağırov elektron vəkil kabinetinin yaradılmasından, onun "Elektron Məhkəmə" və "Elektron hökumət" sisteminə inteqrasiya prosesindən danışmış, o cümlədən Pandemiya zamanı istifadəyə verilən "LegalAid" mobil tətbiqindən, ən sərt karantin zamanı vəkillərin sərbəst hərəkət edə bilməsindən, "ProBono" və pulsuz hüquqi yardım aksiyalarından, həftəlik rayon səfərlərindən, həmçinin "Pulsuz hüquqi yardım haqqında" qanun layihəsinin hazırlanmasından və s. bəhs etmişdir.

Dövlət hesabına göstərilən hüquqi yardıma görə vəsaitin 3 dəfə artırılmasından, daha sonra bu vəsaitin müvafiq İcra hakimiyyətinə deyil, birbaşa Vəkillər Kollegiyasına ayrılmasının güclü, nüfuzlu və müstəqil vəkillik təsisatındakı əhəmiyyətindən danışmışdır.

Daha sonra, Forumda müxtəlif dvlətləri təmsil edən rəsmilər təcrübələrini, hüquq sahəsində həyata keçirilmiş olan qabaqcıl fikirlərini bölüşmüş və ünvanlanan suallar cavablandırılmışdır.

Bundan başqa, qeyd etmək istərdik ki, Forum çərçivəsində “Dövlət Hüquq Siyasəti: Cari Məsələlər və Gələcək tendensiyaları”, “LegalTech və LavTech: Bugün və Gələcək”, “Əqli Mülkiyyətin Qorunması: müasir çağırışlar və onların aradan qaldırılması yolları”, “Dövlət orqanlarının açıqlılığını təmin etmək üçün rəqəmsal imkanlar”, “Koronavirus məhdudiyətləri dövründə mediasiya və arbitrasiya”, “Hüquqi məlumatlar: müasir problemlər və inkişaf perspektivləri”, “Ümumi (İngilis) hüquq sisteminin xüsusiyyətləri”, “Tənzimləmə təsirlərinin qiymətləndirilməsi və korrupsiyaya qarşı mübarizə”, “Siyasətin həyata keçirilməsi”, “Rəqəmsal dövrdə məhkəmələrin müstəqilliyinin, qərəzsizliyinin və ədalətin təmin edilməsi” mövzuları müzakirə olunmuş, “Dövlət xidmətlərində ən yaxşı təcrübələr”, “Elektron notariat”, “Vəkilliyin inkişaf perspektivləri” mövzusunda dəyirmi masalar keçirilmiş və “Məlumat və informasiya idarəetməsi” mövzusunda master-klass təşkil olunmuşdur.

Sonda, məlumat üçün bildiririk ki, Forumun ilk günündə, 22 aprel tarixində Özbəkistan və Azərbaycan Respublikalarının Ədliyyə Nazirlikləri arasında məhkəmə-hüquq sistemi, innovasiya sahəsi də daxil olmaqla bir çox sahələrdə təcrübə mübadiləsi və səmərəli əməkdaşlıq üçün ikitərəfli əməkdaşlıq proqramı da imzalanmışdır.

“Çoxmənzilli binaların idarə olunmasına vəkil baxışı (yerli və beynəlxalq təcrübə)” mövzusunda dövlət və digər orqanların nümayəndələrinin iştirakı ilə onlayn dəyirmi masa keçirilib

09 iyul 2021-ci il tarixində Vəkillər Kollegiyasının təşkilatçılığı ilə “Çoxmənzilli binaların idarə olunmasına vəkil baxışı (yerli və beynəlxalq təcrübə)” mövzusunda dövlət və qeyri dövlət orqanlarının nümayəndələrinin, vəkillərin və sahibkarların iştirakı ilə onlayn qaydada dəyirmi masa keçirilmişdir.

Tədbirdə Milli Məclisin, Nazirlər Kabinetinin, İqtisadiyyat Nazirliyinin, Ombudsman aparatının, Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin, Sahibkarlar Təşkilatları Milli Konfederasiyasının, Ankara Vəkillər Kollegiyasının, “PAŞA Holding” MMC-nin, “Ağ şəhər” layihəsinin, “Yeni Həyat Şirkətlər Qrupu”nun və digər dövlət və qeyri-dövlət orqanlarının, kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri iştirak etmişdir.

Vəkillər Kollegiyasının Hüquqi Yardım və Tədris Mərkəzinin (Mərkəz) direktoru Şahmar Məmmədov tədbiri giriş sözü ilə açmış, iştirakçıları

salamlamış və dəyirmi masanın məqsədi və Mərkəz tərəfindən təşkil olunmuş tədbirlər barəsində məlumat vermişdir.

Açılış nitqi ilə Vəkillər Kollegiyasının sədri A.Bağirov çıxış edərək, çoxmənzilli binaların fəaliyyətinə dövlət nəzarəti və bu sahədə dövlətin rolu, milli və beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsinin vacibliyi, çoxmənzilli binalarda düzgün idarəçiliyin təşkili, özəl qurumların və istehlak xarakterli mənzil-tikinti kooperativlərinin tikdikləri binalarda idarəetmə qaydaları, vəkillərin bu sahədə qarşılaşdıqları problemlər haqqında məlumat vermişdir.

Tədbirdə, həmçinin, vəkil Fuad Kərimov “Çoxmənzilli binaların idarə olunmasına vəkil baxışı – yerli təcrübə”, “Azafılı Hukuk və Danışmanlıq Bürosu”nun müdiri, Ankara Vəkillər Kollegiyasının üzvü Arzuman Azafılı “Çoxmənzilli binaların idarə olunmasına vəkil baxışı – beynəlxalq təcrübə” mövzuları üzrə çıxışlar etmişlər. Fuad Kərimov qanunvericilikdə çoxmənzilli binaların idarə edilməsi məsələsinin nizamlanması, binalarda yeni idarəetmə üsullarının tətbiq edilməsi, kommunal ödənişlərin yığılması, mənzil-tikinti kooperativlərinin məsuliyyəti, mənzil mülkiyyətçiləri ilə bina sakinlər arasında münasibətlərin tənzimlənməsi ilə bağlı fikir söyləmişdir.

Arzuman Azafılı çoxmənzilli binaların idarəetmə tarixi, Amerika və Avropa da daxil olmaqla idarəetmədə beynəlxalq təcrübə, Amerikada qurulmuş pullu sadə mülkiyyət sistemi, Türkiyə Respublikasında çoxmənzilli binanın idarəetmə və onlara nəzarətin tənzimlənməsi və s. məsələlər haqqında fikir söyləmişdir.

Bundan başqa, Rahat Yaşam şirkətinin kommersiya şöbə rəhbəri Elxan Orucov, “Xetayı 25” MMMC-nin nümayəndəsi İsrail Sarivəliyev çıxış etmişlər. Daha sonra, çağdaş dövrün tələblərinə uyğun hazırlanmış mənzil idarəetmə sisteminin qurulması, qeyri-yaşayış sahəsinin özəlləşdirilməsi, çoxmənzilli binanın idarə olunması, yaşayış sahəsinin saxlanması görə haqqın miqdarının müəyyən olunması məsələləri ilə bağlı ətraflı fikir mübadiləsi və müzakirələr aparılmışdır.

Paris Vəkillər Kollegiyasının nümayəndələri ilə görüş keçirilib

Ölkəmizə səfər edən Paris Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin üzvü Yasin Yakuti və media sahəsində geniş əlaqələrə malik olan digər vəkil Elis Arfi birbaşa əlaqələrinin qurulması, eləcə də gələcək əməkdaşlıq perspektivlərinin müzakirəsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasını ziyarət edib.

Qonaqları qəbul edən Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağırov vətən müharibəsi, 44 günlük əks-hücum əməliyyatı və şanlı qələbədən bəhs edib, o cümlədən qeyd edib ki, Vəkillər Kollegiyası müharibə zamanı və sonrası – 2 dəfə

hüquqi və faktiki cəhətdən əsaslandırılmış hesabat xarakterli müraciətlərini 230 beynəlxalq təşkilata ünvanlayaraq, Ermənistan Respublikası tərəfindən həyata keçirilən müharibə cinayətlərinə, ekoloji və mədəni terrora qiymət verilməsinə və bu hərəkətlərin kəskin şəkildə qınanılmasına çağırmışdır.

Daha sonra, A.Bağırov Vəkillər Kollegiyası tərəfindən son 3 il ərzində görülmüş işlərdən danışıb, o cümlədən beynəlxalq sahədəki fəaliyyət və əməkdaşlıqlardan bəhs edib.

Qonaqlar isə bildirib ki, rəsmi Parisin qərəzli olması, bunun əks-nəticə verərək Fransanın bölgədəki nüfuzuna zərbə vurması və beynəlxalq hüquq normalarına hörmət edilməməsinə görə, onlar bir qrup fransız vəkil ilə birlikdə Fransa hökumətinə petisiya ünvanlayıblar. Həmçinin, əlavə ediblər ki, onlar Fransanı istədiyi mövqeni deyil, məhz beynəlxalq hüquqa əsaslanan mövqə tutmağa dəvət ediblər. O cümlədən, hökuməti Azərbaycan ərazilərinin işğalı zamanı onun mədəni dəyərlərinə dəymiş zərərin qiymətləndirilməsi üçün UNESCO-nun missiyasının Azərbaycana göndərilməsini dəstəkləməyə çağırıblar.

Bundan əlavə, Rəyasət Heyətinin yeni seçilmiş üzvü Y.Yakuti hər iki Vəkillər Kollegiyaları arasında zəif əlaqələrin olmasını və əməkdaşlığın uzun illər gücləndirilməməsini təəssüf hiss ilə qeyd edib və bundan sonra güclü və sağlam münasibətlərin qurulmasının zəruriliyini vurğulayıb, həmçinin birgə səfərlərin və layihələrin həyata keçirilməsindən şad olacaqlarını bildirib.

Görüşdə, eyni zamanda, Vəkillər Kollegiyasının Aparat rəhbəri Bayram Orucov, Strazburqda fransızca təhsil almış vəkil həmkarımız Famil Məmmədov və Xarici İşlər Nazirliyinin əməkdaşı Eldar Məmmədov da iştirak edib, birgə geniş müzakirələr aparılıb, irəli sürülən fikirlər və nəzərdə tutulmuş işlər üzrə mütəmadi əlaqə saxlanılaraq onların icrası qərara alınıb.

Vəkillər Kollegiyasının bir qrup üzvünə dövlət təltiflərinin təqdim olunması mərasimi keçirilmişdir

Tədbiri giriş sözü ilə açan Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulan mütərəqqi məhkəmə-hüquqi islahatlarının möhtərəm cənab Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla davam etdirildiyi, bu islahatlar çərçivəsində ölkəmizdə vəkilliyin inkişafına da xüsusi dəstək verildiyini bildirmişdir.

Xüsusilə qeyd olunmuşdur ki, müstəqil dövlətimizin 28 dekabr 1999-cu il tarixində "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" ilk Qanununun qəbul edildiyi tarix əsas götürülərək ölkə başçısının 25 dekabr 2019-cu il tarixli Sərəncamı ilə "Vəkil günü" peşə

bayramı təsis edilərək qeyd olunmağa başlanılmışdır.

Vurğulanmışdır ki, peşə bayramı münasibətilə və Azərbaycanda hüquq sahəsində uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinə görə 30 dekabr 2020-ci il tarixli Sərəncamla Kollegiyanın bir qrup üzvləri - Axundov Aydın Ağa oğlu, Ələkbərov Pərviz Saday oğlu, Həsənov Şəfayət Qardaşlı oğlu, Həsənova İlhamə Zakir qızı, İbrahimov Ramiz Hilal oğlu, Qəhrəmanova Qəmizə Salman qızı, Məmmədov Şahmar Elbrus oğlu və Rəcəbova Eleonora Viktorovna "Tərəqqi" medalı ilə təltif edilmişlər.

Daha sonra tədbirdə vəkillərə mükafatları təqdim edilmişdir. Təltif olunanlar əməklərinə verilən yüksək qiymətə, göstərilən diqqət və qayğıya görə dövlət başçısına minnətdarlıqlarını ifadə etmişlər.

Ali Məhkəmə və Vəkillər Kollegiyası arasında "Hakim və vəkil, prosesual və qeyri-prosesual münasibətlər" mövzusunda onlayn dəyirmi masa keçirilmişdir

Martın 12-də Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və Vəkillər Kollegiyasının birgə təşkilatçılığı ilə "Hakim və vəkil, prosesual və qeyri-prosesual münasibətlər" mövzusunda videokonfrans formatında dəyirmi masa keçirilmişdir.

Ali Məhkəmənin sədr müavini, Vəkillər Kollegiyasının sədri, Ali Məhkəmənin kollegiya sədrləri və 30-dan artıq vəkilin iştirak etdiyi dəyirmi masada hakimlər və vəkillər arasında qarşılıqlı prosesual münasibətlər, bu sahədə rast gəlinən problemlər geniş təhlil olunmuşdur. Ali Məhkəmənin sədr müavini Çingiz Əsgərov videokonfransı giriş sözü ilə açmış, "Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 3 aprel tarixli Fərmanından irəli gələn tələblərin icrası ilə əlaqədar ötən il ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sistemində aparılan mütərəqqi islahatlar, yenilənmə tədbirləri haqqında danışmış və məhkəmə-hüquq sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi yönündə görülən işləri müsbət dəyərləndirmişdir.

Eyni zamanda, qeyd etmişdir ki, Fərmana uyğun olaraq mühüm qanunlar qəbul edilmiş, o cümlədən cəza siyasəti humanistləşdirilmiş, karantin şəraitində elektron xidmətlərin göstərilməsi və məhkəmə proseslərində müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının və elektron idarəetmənin tətbiqi genişləndirilmişdir.

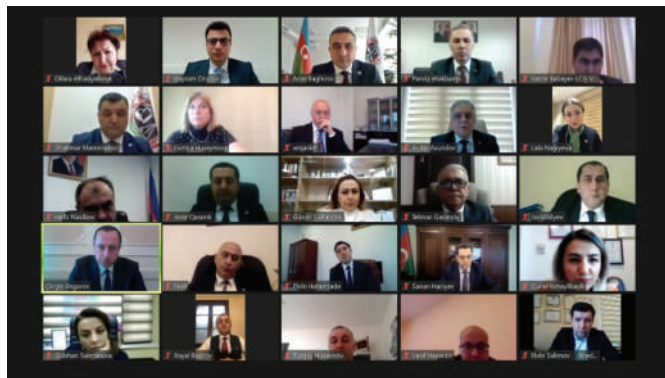
Ali Məhkəmənin sədr müavini, həmçinin, hazırda təcrübədə rastlaşılan hakim-vəkil münasibətlərinin etik tərəflərinə də toxunmuş və Fərmanın icrası üçün bunun xüsusi əhəmiyyətini vurğulamışdır.

Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov “Azərbaycan Respublikasında vəkilliyin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 2018-ci il tarixli Sərəncamına əsasən vəkillikdə vahid elektron informasiya sisteminin təşkili və bu sistemin “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminə inteqrasiyası istiqamətində görülən tədbirlərlə bağlı məlumat vermişdir.

Daha sonra, mülki işlər üzrə dövlət hesabına hüquqi yardım sahəsində mövcud olan problemlər barədə təkliflər vermiş, o cümlədən hakimlər və vəkillər arasında qeyri-prosessual münasibətlərin qarşısının alınması sahəsində görülən işlər və gələcəkdə bu sahədə planlaşdırılan ciddi tədbirlər barədə məlumat vermişdir.

Bundan başqa isə, tədbirdən öncəki günlərdə vəkillər arasında həyata keçirilmiş sorğu əsasında qeyd və təkliflər məcmuə halında toplanmış, Anar Bağirov tərəfindən videokonfransda səsəndirilmiş və vəkillərin fəaliyyətlərində üzləşdiyi bəzi problemlərdən danışılmışdır.

Tədbirdə Ali Məhkəmənin Mülki Kollegiyasının sədri Sənan Hacıyevın “Hakimlər və vəkillər arasında münasibətlərin prosessual və etik aspektləri – hakim baxışı” və Vəkillərin İntizam Komissiyasının sədri Şahmar Məmmədovun “Hakimlər və vəkillər arasında münasibətlərin prosessual və etik aspektləri – vəkil baxışı” mövzularında çıxışları dinlənilmişdir.

Videokonfransda hakim-vəkil münasibətləri fonunda qarşılıqlı maraq doğuran problemlər ətrafında faydalı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Ombudsman Vəkillər Kollegiyasının sədri ilə görüşüb

Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Səbinə Əliyeva Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov və Kollegiyanın nümayəndələri ilə görüş keçirib.

Qonaqları salamlayan S.Əliyeva qurumun fəaliyyəti barədə geniş məlumat verib. Pandemiya və hərbi vəziyyət dövründə Ombudsman təsisatı tərəfindən fasiləsiz olaraq fəaliyyətin davam etdirildiyi, əhali quruplarının, xüsusilə də həssas qurupdan olan insanların hüquqlarının səmərəli təmini istiqamətində görülən işlər, bu sahədə vəkillərlə uğurlu əməkdaşlıq əlaqələri, vəkillərin fəaliyyətinə verilən dəstək, aidiyyəti qurumlar qarşısında qaldırılan təkliflər Səbinə Əliyeva tərəfindən qonaqların diqqətinə çatdırılıb.

Səmimi qəbula görə təşəkkürünü bildiren Anar Bağirov vəkillik sahəsində görülən işlər barədə geniş məlumat verib, ölkəmizdə vəkilliyə artan maraq, şəffaf qaydada keçirilən imtahanlar nəticəsində vəkillərin sayının iki minə, fəaliyyət göstərən 39 vəkil qurumunun sayının isə 100-ü ötdüyünü, son illər ölkəmizdə həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları və Vəkillər Kollegiyası tərəfindən görülən işlər nəticəsində vəkillik institutunun yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyduğunu bildirib. Tədbirdə həmçinin, Vəkillər Kollegiyası tərəfindən son illərdə yaradılmış Hüquqi Yardım və Tədris Mərkəzi (Mərkəz) ilə əməkdaşlıqda vətəndaşlara peşəkar hüquqi yardımın göstərilməsi, vəkillərin peşəkarlıq səviyyəsinin daha da artırılması üçün birgə tədris proqramlarının təşkili məsələləri müzakirə olunub və bu istiqamətdə qurumlar arasında səmərəli əməkdaşlığın əhəmiyyəti vurğulanıb.

Görüşdə həmçinin, Rəyasət Heyətinin üzvləri Sima Yaqubova, Muxtar Mustafayev, Vəkillər Kollegiyasının Aparat rəhbəri Bayram Orucov, "Mərkəz" in direktoru və Vəkillərin İntizam Komissiyasının sədri Şahmar Məmmədov da iştirak etmiş və qurumlar arasında gələcək əməkdaşlıq istiqamətləri barədə geniş fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin təşkilatçılığı ilə Beynəlxalq Humanitar Hüquq üzrə Milli Müsabiqə keçirilib

Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsi tərəfindən 29-30 iyun 2021-ci il tarixlərində ADA Universitetində Beynəlxalq Humanitar Hüquq üzrə Milli Müsabiqə keçirilmişdir. Müsabiqədə ADA Universiteti, Gömrük Komitəsinin Akademiyası, Prezident yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, Bakı Dövlət Universiteti, Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasından olan tələbələr iştirak edib. Müsabiqədə 1-ci yerə Polis Akademiyasının, 2-ci yerə Bakı Dövlət Universitetinin, 3-cü yerə isə ADA Universitetin komandaları layiq görülmüşdür.

Bütün qalibləri səmimi qəlbədən təbrik edir, onlara gələcək fəaliyyətlərində uğurlar arzu edirik. Qeyd etmək istərdik ki, yarışda hakim qismində Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin sədri Anar Bağirov və Rəyasət Heyətinin üzvü Turqay Hüseynov da iştirak etmişlər.

Vəkillər Kollegiyası və CCBE-nin birgə təşkilatçılığı ilə vebinar keçirilmişdir

29 İyun tarixində Avropa Vəkillər Kollegiyaları və Hüquq Cəmiyyətləri Şurasının (CCBE) və Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının (Vəkillər Kollegiyası) birgə təşkilatçılığı ilə "Avropa İnsan Haqları Məhkəməsinin (AİHM) rolu və müraciətlərin qəbul edilənlik meyarları - nəzəriyyə və təcrübə" mövzusunda vebinar keçirilmişdir.

Tədbiri açılış nitqi ilə açan Anar Bağirov hər iki təşkilat arasındakı belə geniş miqyaslı birgə tədbirlərin keçirilməsinin vacibliyini vurğulayıb, Vəkillər Kollegiyasının son 3 ildə gördüyü işlər, Kollegiyanın CCBE-dəki gələcəkdəki üzvlüyü, Covid-19 ilə mübarizədə Azərbaycandakı mövcud vəziyyət haqqında məlumat vermiş, o cümlədən CCBE-nin rəhbərliyini Bakıyada və Kollegiyada görməkdən məmnun olacağını bildirmişdir.

Həmçinin, CCBE-nin prezidenti Margarete Von Galen çıxış edərək CCBE barədə azərbaycanlı iştirakçılara məlumat vermiş, CCBE-nin missiyası barəsində çıxış edərək qanunun aliliyinin müdafiəsi, əsas insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasını və s. ilə bağlı geniş bəhs etmişdir.

Daha sonra, CCBE-nin Peco Komitəsinin sədri Roman Zavsrek AİHM-in insan hüquqlarının qorunmasında rolu, törəmə təşkilatın prinsipləri, AİHM-in tarixi və strukturundan və s. bəhs etmişdir. O, həmçinin, çıxışında AİHM-də hakimlərin təyin olunması, müraciətlərə baxılması qaydası barəsində tədbir iştirakçılarına məlumat vermişdir.

Vebinarıda, həmçinin, CCBE-in İnsan Hüquqları Komitəsinin sədri Stefan von Raumer "AİHM-ə müraciətlərin qəbul edilənlik meyarları və rəsmi tələbləri" mövzusunda çıxış etmişdir. O, qəbul edilənlik meyarları olan *ratione materiae*, *ratione personae*, *ratione temporis*, *ratione loci* haqqında məlumat vermişdir. S.Raumer, eyni zamanda, mühüm dəyişikliklərdən olan AİHM-in 15 sayılı protokolu, bu protokola əsasən məhkəməyə müraciət üçün nəzərdə tutulan 6 aylıq müddətin 4 aya endirilməsi və onun tətbiqi barədə tədbir iştirakçılarının diqqətinə çatdırmışdır.

Bundan başqa, Roman Zavsrek və Stefan von Raumer daha sonra vebinar iştirakçılarına AİHM-ə müraciət formunun doldurulması üzrə praktik məlumatlar vermiş, öz şəxsi təcrübələri barəsində danışıqlar.

Vebinarın son hissəsində iştirakçılar tərəfindən ünvanlanan bütün suallar təlimçilər tərəfindən cavablandırılmışdır. Sonda, qapanış nitqi ilə çıxış edən Anar Bağirov bir daha CCBE-ə və tədbir iştirakçılarına təşəkkür etmiş, o cümlədən belə tədbirlərin davamlı olacağını qeyd etmişdir.

Qeyd edək ki, Zoom platforması üzərindən keçirilən bu faydalı Vebinar, daha çox izləyiciyə çatımlılıq baxımından Vəkillər Kollegiyasının "Facebook" və "Youtube" kanallarında da canlı yayımlanmışdır.

“AZƏRBAYCAN VƏKİLİ” JURNALI

Jurnal pulsuz paylanılır.

Kağız formatı 21x29,7 A4, Təbaşirli 115 qr/m²,
Sifariş № 21, Tiraj: 1000

“RAF Poliqrafiya” mətbəəsində ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

**Azərbaycan Respublikasının
Vəkillər Kollegiyası**

Bakı şəhəri, C.Hacıbəyli küçəsi 100,
Tel/Faks: +994 12 594 08 70
e-mail: office@barassociation.az
veb-səhifə: <http://www.barassociation.az/>